

57

Alxan
Bayramoğlu
İSTANBULDAN
BAŞLAYAN DOSTLUQ

Vaqif Nəsb
MÖVLANƏ
RƏQQASLARINA

60

62

Fərid Hüseyin
ZƏRDÜŞT
ŞƏFİZADƏNİN
ƏQRƏBSİZ SAATI

64

Aqil Kəngərli
BİR YOLUN
YOLÇUSUYAM

65

60 YAŞIN
60 SUALINA
60 CAVAB

72

POETİK DƏRDİN
AD GÜNÜ

76

İzabel Alyende
TƏRCÜMƏ SAATI

81

Bayram İsgəndərli
NƏSR

84

AVQUST
KİMİ İSTİ

87

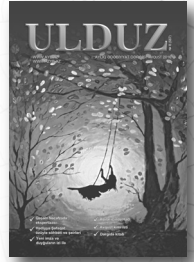
Vasif Qurbanzadə
O DA Kİ...

88

İsmayıl İmanzadə
ŞEİR VAXTI

90

Elşad Barat
DƏRGİDƏ KİTAB

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi və
«Ulduz» jurnalının kollektivi

Baş redaktor
Qulu Ağsəs

Redaksiya heyəti

Təranə Vahid
(Baş redaktor müavini)
Həyat Şəmi
Elçin Mirzəbəyli
Xəyal Rza
Şəhər
Xanəmir
Rəsmiyyə Sabir
Elxan Yürdoğlu
Nuranə Nur
Anar Amin
Elmar Vüqarlı
Ələmdar Cəbbarlı
Qılman İman
Hafiz Həcxanlı
Nisəbəyim
Fərid Hüseyin
Məshəti Musa
Elşən Əzim
Seyfəddin Altaylı
(Türkiyə)
Xaqani Qayıblı
(Estoniya)
Baləğlan Cəlil
(Başqırdıstan)
Saodat Muxəmmədova
(Özbəkistan)
Nilufər Şıxlı
(Rusiya)

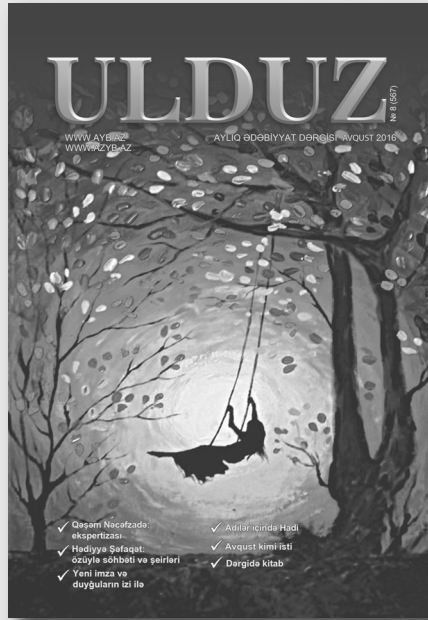
Bədii redaktor
Ədalət Həsən

Ünvanı: Az-1000, Bakı,
Xaqani küçəsi, 25
ulduz_dergisi@mail.ru
dursul@mail.ru
www.ayb.az

Telefon: 498-72-43
Çapa imzalanıb: 05.08.2016
«Ulduz» jurnalı
redaksiyasında yığılıb
səhifələnilib. «Təhsil Nəşriyyat-
Poliqrafiya» müəssisəsində
çap olunub.
Sifariş. №88, Tiraj: 300
Qiyməti: 2 man.

1967-ci ildən çıxır
Şəhadətnamə № 238

Nömrənin eksperti:
Nərgiz Cəbbarlı

**«AZƏRMƏTBUATYAYIMI»
AÇIQ SƏHMDAR
CƏMIYYƏTİ**

«Ulduz» jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
«Mətbuatyayımı» şöbələrinə
müraciət etməyiniz kifayətdir.

**«QAYA»
MƏTBUAT YAYIMI**

«Ulduz» jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
«QAYA» mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.

**«EKSPRESS»
MƏTBUAT YAYIMI**

«Ulduz» jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
«EKSPRESS» mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.

Jurnalın

1 aylıq abunə qiyməti – 2.00 man.

6 aylıq abunə qiyməti – 12.00 man.

Bakı şəhərində abunə yazılmaq istəyənlər:

440 – 27 – 85

440 – 39 – 83

440 – 46 – 94

564 – 63 – 45

598 – 35 – 22

556 – 67 – 13

564 – 48 – 96

437 – 28 – 10

408 – 17 – 51

nömrəli telefonlara zəng edə bilərlər.

ISSN 0134-522 İNDEKS AZ 1000 2 AZN

MƏTN - HƏYATIN DİBİNDƏDİR, BİR AZ DA HƏYATA ƏYİLİN...

(“Ulduz”un iyul sayına baxış)

Qəşəm NƏCƏFZADƏ

Düz 5 gündü, “Ulduz” jurnalı oxuyuram. Baş redaktor Qulu Ağsəsə təşəkkür edirəm ki, jurnalın 7-ci sayını gənclərə etibar edib. Bu sayın məsul redaktoru da gənc şair dostum Ulucay Akifdir. O da sağ olsun ki, nömrənin araya-ərsəyə gəlməsinə əziyyət çəkib.

Müzakirəyə şeirdən başlayaq.

Jurnalda Emin Akifin dörd şeirini oxudum. Duzlu qələmi var. Fikirləri tuta bilir. İstedadsız deyil. Amma təcrübəyə, müşahidəyə dərin ehtiyac var. Öz üslubu hələ formalaşmayıb. Birinci şeirə baxaq:

*Darıxdınsa, zəng elə,
Danış bir az yenə də.
Yenə gülüşlərindən
Bir dodaq ver mənə də.
("Sıfır dərəcə isti")*

Hər şey öz yerindədir. Bəs çatmayan nədir? Çatmayan odur ki, bu ritm Eminin deyil, Süleyman Rüstəmindir:

*Sorurdu, "balam hanı?"
Hər cəbhədən gələndən.
Ondan xəbər gəlməyir,
Xəbər gəlir öləndən.*

Belə ritmdə yüzlərlə şair yazır. Nə qədər gözəl fikirlər var, doldururlar bu ritmin içinə. Adını da qoyurlar şeir. İndiki zamanda təkcə şeiri yox,

təfəkkürü də oğurlayırlar. Bu fikir Eminə aid deyil, məndən inciməsin.

Eminin başqa bir şeirini nəzərdən keçirək:

*Bir gün fıstıq qabında siqaretlər yurd salar,
Hər gün əlüzyuyana su axar gözlərimdən.
Daha günəşdən qabaq üzümə dəyməz əlin,
Saçlarının ətrini alaram dizlərimdən.
("Qulağında sırğa elə səsimi")*

Nə qədər gözəldir. Amma bu şeirin sonrakı bəndlərində vəzn sınıır. Məsələn:

*...Əqrəblərin iyirmi dörd saat hədəsiylə
salar yadıma hər gün*

Gənc şair şeirlərinin birinin adını “Müharibədən mənzərələr” qoyub. Məncə, ad uyğun seçilməyib. “Müharibə mənzərələri” olsaydı, daha yaxşı olardı. Şeirdəki aşağıdakı misraya diqqət edək:

*Elə bil ki, kim isə fırçasına (bəlkə: fırçasını?) batırıb
Qan çiləmişdi yerə, bəlkə, rəsm alındı.*

Birinci misradakı **elə bil ki, kim isə** sözləri şeirə ağırlıq gətirir və şair qələmindən yüz ağac uzaqdır. İkinci misra isə baş-ayaqdır, pintidir, yonulub hamarlanmalıdır, şair misrası deyil.

Ceyhunə Mahmudqızının jurnalda dörd şeiri yer alıb. “Deyirlər ki...” şeiri şair həqiqətini ortaya

Aylıq ədəbiyyat dərgisi

qoysa da, o biri şeirləri tanış və quru pafosdan başqa bir şey deyil.

Rəsul Mirzənin jurnalda beş şeiri verilib. Əslində, adlar başqa olsa da, bu şeirlər eyni hadisədir, belə də demək olar; Rəsul Mirzə eyni şeiri 5 yerə bölüb. Şeirlərə diqqət yetirək:

*Nəyim var sevmisən vaxtında mənim,
İndi seviləsi yanımda (?????) qalmayıb.*

Və yaxud

*Bir payız gecəsi hamıdan küsüb,
Təzədən özünə dadanır (?????) adam.*

Məncə, nə demək istədiyim oxuculara aydındır. Amma gənc şairin "Gecələrin nəğməsi" şeirinin poetik ovqatı çox xoşuma gəldi.

Dövri mətbuatda imzasını izlədiyim Anar Əlizadənin iki şeiri dərc olunub. Hamıya tələbkar olan və bu yaxınlarda əsgəri xidmətə yollanan Anar Əlizadə şeirlərində şair kimi özünü təqdim edə bilməyib. Eşirdirsiz, mən təqdim etmək dedim. Təəssüflər olsun ki, istedadlı şairlər bəzən özlərini təqdim etməkdə çətinlik çəkirlər.

Gələk Anar Əlizadənin iki şeirinə:

Hər yan ağ xələtə bürünüb yenə...

Bu "yenə" sözü 50-ci illərdən bu yana deyilməkdən sanki yorulub. Bu söz heca kəsirini düzəltməkdən ötrü ən asan vasitədir və Anarın bu şeirində heç bir rol oynamır. Başqa misralara baxaq:

Üzündə ağrı və acı görünür...

və yaxud

"Üzündə qəmli bir ifadə (?????) görüb -

misraları zəif nəsr cümlələridir. Onu da deyim ki, şair ən çox misralarında görünür.

Jurnalın 45-46-cı səhifələrində Şəhriyar Seyidoğlunun üç şeiri verilib. Şeirin üçünün də adında "Ürək" sözü var. Yenə özünü mətbuata,

oxuculara təqdim edə bilməmək məsələsi ortaya çıxır. Misallara nəzər salaq:

Bir çılpaq (????) məhəbbət soraqlayasan...

və yaxud

Telində müqəddəs (???) əl izi ola...

və yaxud

Daha çək gözünün ipini (????) məndən –

misralarına qoyduğum sual işarələrinə diqqət edin. "Çılpaq məhəbbət" nə deməkdir? "Müqəddəs əl izi" kimi şablon ifadələr artıq öz müasirliyini itirib. "Gözünün ipindən" sual işarəsini o zaman götürərəm ki, o biri misralarda ip bir işə yaramış olsun. Xalqın dilində belədir: çək gözünü məndən. Bu, daha tutarlı səslənir.

Hikmət Fərzəliyevin iki şeirindən birincisi xoşuma gəldi. Qafiyə genişliyi, fikir tutumu diqqətimdə qaldı. İkinci şeir isə elə-belə yazılıb. Ritmə köklənən şeirdir. Həmin şeirdə birinci misrada işlətdiyi yataq-yorğan ifadəsi yoxdur dilimizdə, **yorğan-döşək** kimi qohum mənalı mürəkkəb isimlər var.

Gülnarə İsrafilin şeirləri orijinallığı və şair səciyyəsi ilə seçilir. Amma "Ağ (????) gəlinlik geyimli xınalı gəlin" misrasında "ağ" sözünə ehtiyac yoxdur. Gəlinlik özlüyündə ağılığı ifadə edir. Gülnarə xanım şeirlərinin birinə "Başlanğıc seçdik" adını verib. Görün, bu ifadə nə qədər ağır səslənir, adamın heç dili tutmur. Şeir adlarının səslənişinə, ifadəsinə diqqət yetirmək lazımdır.

Jurnalda Mahmud Məmmədov və Qafar Şövqünün şeirləri də yer alıb. Hər iki şairin şeirində gündəmdə olan söz və ifadələr üstünlük təşkil edir. Baxırsan ki, publisistik düşüncələri poetik xammala çevirə bilməyiblər. Hər iki şair həyatı, mənanı yox, gündəmi, hamının əzbər bildiyi informasiyanı nişan alıb.

Elçin Toranın "Ölü kəpənək" hekayəsini maraqla oxudum. Hadisələrin təhlili, inkişaf edən düşüncə, obrazların düşdüyü hal o qədər təbii və ustalıqla verilib ki, gənc yazıçının təsvirlərinə heyran qalmaya bilmirsən. Müəllifin müşahidələri çox dəqiqdi. Amma hiss etdiyim bir fikri də deməliyəm.

Bu hekayədə mütaliədən doğan, xüsusən xarici ədəbiyyatdan gələn elementlər gördüm.

Orxan Cavarlının "MAYKL K.-nin yaşantıları", Ağalar Qəribovun "Ədəbiyyat və fəlsəfənin "suqovuşanı", Kamyunun absurd metafizikası", Səidə Əfqanqızının Füzulinin "Su" qəsidəsinin mifoloji və dini məzmunu, janr xüsusiyyətləri" elmi-fəlsəfi məqalələri gənc qələm sahiblərinin geniş dünyagörüşünə, mütaliyəyə malik olduğunu göstərir, təəssüf ki, jurnalda dərc olunan şeirlərinin beyni bu düşüncədən geri qalır.

Gənc yazıçı Yadigar Ələkbərovun "Diləncinin bir günü" hekayəsi. Oxunaqlığı, hadisələrin təbii axını baxımdan hiss olunur ki, müəllif geniş yaradıcılıq yolu keçib. Dilənən ananın Allaha inamı və bu inamın

nəticəsində onun və balalarının xilas göstərir ki, həyat, dünya, yaşam heç də nizamsız deyil. Hekayənin dilində qüsurlar var. Məsələn: "Mariya balaca oğlundan soruşur ki, İliya necə səyyah idi? Oğlu Karlin əvəzinə balaca qızı sözə başlayır. Qız xeyli danışdıqdan sonra deyir: Bunu sözlə ifadə etmək mümkün deyil, ay ana". Bu cür danışmaq uşaq üçün xarakterik deyil axı. Bu hekayədə də xarici ölkə ədəbiyyatının təsiri aydın hiss olunmaqdadır. "Ölü kəpənək" hekayəsində olduğu kimi, bu hekayədə də obrazlar xaricilərdir.

Şəfaqət Cavanşirzadənin "Apriori" hekayəsi aktual bir mövzuya həsr olunsada, mənə qurama təsir bağışladı. Cümlələrin quruluşunda qüsurlar var. Diqqət edək: "Bəzən Zaman heyifslənərək bildirmişdi ki, aralarındakı yaş fərqi baxmayaraq, həyatındakı ilk kişisi olsaydı, ailə quracağı qadın mütləq Şəbnəm olardı".

Bu cür dolaşq cümlə oxucuya nə verə bilər?

GƏM üzvlərinin ədəbi polemikası, Cahangir Məmmədlinin gənc şair, həm də bu nömrəyə məsul Ulucay Akif haqqında "Qadın şeirə yerləşməz, qadın şeirin özüdür" məqaləsi, Müşfiq Şükürlünün tanınmış tənqidçi İradə Musayeva ilə "Uçmağı özün öyrən" adlı müsahibəsi, "Ulduz"un 6-cı sayının eksperti Əjdər Olun "Ulduz"un builki altıncı dalğası" təhlil xarakterli yazısı, Dəniz Pənahovanın "Tapılmayan məktub", "Kafka və səyyah oyuncaq" tərcümələri, Müşfiq Şükürlü və Ləman Azərin rəssam Rauf Əbdülhüseynoğlu'nun yaradıcılığı haqqında birgə hazırladıqları "Bir rəssamın tarixçəsi" məqaləsi, yenə Ləman Azərin "Pandoranın ümidi", Günel İbrahimlinin "İki kölgə arasında" və Ziya Aların "Arzu gəmisini"

esseləri, Cavid Qədirin "Qapı" hekayəsi və "Dərgidə kitab" layihəsində Çinarə Ömrayın "Eninə misralar"ı jurnalın parlaq səhifələrindən hesab oluna bilər.

Çinarə Ömray müasir ədəbi prosesdə öz üslubunu təsdiq etmiş istedadlı qələm sahibidir.

Beləliklə, "Ulduz" jurnalının 7-ci sayı müasir ədəbi mənzərəni layiqincə

təmsil edir və hesab edirəm ki, mənim bu xırda tənqidi qeydlərimdən gənc qələm dostlarım inciməzlər, əksinə, qəbul etsələr, onların yaradıcılığına müsbət təsir edəcək.

Gənc qələm sahiblərinə sözüm budur ki, onlar şeirin adlarına, söz və ifadələrin səlisliyinə, şeirdə sözün, qafiyənin rahatlığına, bütövlükdə mətnin nəfəs almağına, şeirin yarandığı yerə, vəziyyətə fikir versinlər, folkloru öyrəsinlər. Düşüncələrini daim qidalandırsınlar. Həyatın nəfəsini duysunlar. Təbiəti, insanı oxusunlar, həmişə müşahidə və mütaliəni paralel aparsınlar. Mətn - həyatın dibindədir, bir az da həyata əyilin.

Gənc Ədiblər Məktəbi

3 Əjdər Ol "Ulduz"un builki altıncı dalğası	17 Ağalar Qəribov Kamyunun absurd metafizikası	35 Anar Əlizadə seir vaxtı	48 Ziya Alar Arzu gəmisini
6 Elçin Toran Ölü kəpənək	19 Ceyhana Mehmanqızı deyirlər ki...	36 Səidə Əfqanqızı Füzulinin "Su" qəsidəsi	49 Cahangir Məmmədli Qadın şeirə yerləşməz...
11 Emin Akif seir vaxtı	20 Yadigar Ələkbərov Diləncinin bir günü	38 Cavid Qədir Qapı	53 Gülənara İsrəfil seir vaxtı
13 Orxan Cavarlı Maykl K.-nin yaşantıları	26 Rauf Əbdülhüseynoğlu bir rəssamın tarixçəsi	42 Şəfaqət Cavanşirzadə Apriori	55 ...uçmağı özün öyrən
15 Dəniz Pənahova tapılmayan məktub	29 Rəsul Mirzə seir vaxtı	45 Səhriyyə Seyidova seir vaxtı	57 Məhəmməd Məmmədov seir vaxtı
31 müzakirə kitabı		47 Hikmət Fərzəliyev Çirpiməm tor içində	58 Ləman Azər Pandoranın ümidi
		49 Cahangir Məmmədli Qadın şeirə yerləşməz...	65 Qafar ŞÖVQJ Ver, bu məhəbbətin tozunu silim...
		53 Gülənara İsrəfil seir vaxtı	66 Günel İbrahimli iki kölgə arasında
		55 ...uçmağı özün öyrən	68 Çinarə Ömray dərgidə kitab

Hədiyyə ŞƏFAQƏT

özüylə söhbəti...

...Tanrı səsimizi musiqi kimi dinləyir
Və unudur
Bilir ki, inanırıqsa, dua etmirik...

* * *

Və -

“Yeganə şey sükutmuş”...

Sözün olmadığı yerdə söhbət, cümlələrin bir işə yaramadığı yerdə duyum -Sükut...

İnsanın özüylə ən səmimi söhbətidir sükut...

İnsanın özüylə söhbətə ehtiyacı varmı?

Bilmirəm, bəlkə də, vardır...

İki arınmışlıq vardır - körpə arınmışlığı, yaradılışdan və yaranışdan gələn. Coşqusu içində, müqəddəsliyi, duyumu, yüksəlişi içində. Bir də ömrün bir yerində bizi alıb aparən bir yol var, o yola qoyulmadan əvvəl görərik ki, bir şeylər yetmir, nəfəs yetmir, səs yetmir, rahatlıq yoxdur, sıxılmışlıq, dağılımışlıq, vurnuxmuşluq var... Bəzən o yola gözlərini qapayar insan, bu qorxudur və əvvəlkitək yaşayıb gedər... Yol itirilmişdir...

Bəzənsə...

O yola ayağımızı basarıq, “ayaq səslərimiz torpağın ovcundaymış kimi”, özümüz “külək-külək şeirlər kimi azad”... O yol bizi aparıb gedər... Çatırıqmı? Çatammarıq. Dayanırıqmı? Dayanammarıq. Gedərikmi? Gedərik... Bəlkə də, arınmışlığa çatmaq bir çabadır, kimsə ona

çatmamışdır, lakin bu eşq, Yaradanın eşqidir, ondan vaz keçiləmməz...

Bir gün o yola basdım ayağımı. Bəlkə də, şeir deyib ilk kəlməmi yazdığım andı o an...

Dönüş qapandı...

Gedək...

O yolun harasındaayam, bilmərəm, heç düşünmədim də ki, harasındaayam, bilirəm ki, yoldayam...

Bir yolçu ruhu...

Yolunu azanda dağların arxasından qalxan aya səslənəcək, kürəyini bir quancq ağacının gövdəsinə dayayıb yuxuya gedəcək yolcu ruhu...

Sərgərdən, söz dinləməz, ipə-sapa yatmaz, duyğuları bütün zəncirlərdən azad edib yaşanan bir Eşq-ŞEİR...

* * *

...“Dayanmış zamanın tən ortasından

keçib gedirdi.

Qanadlarının xışiltısı duyulan ağ kəpənək”...

...Hər şey dayanmış zaman içində baş verir.

Zaman yoxdursa, heç nə yoxdur, məkan yoxdur, cisim yoxdur... Yoxluq qorxudarmı? Qorxutmaz...

Ən gözəl şeirlər yoxluğun içindən doğar, onlar yazılmazlar, onlar vardır, bir yerlərdə dolanıb tapılacaqları anı gözlərlər... Bəlkə də, tapıldıqdan sonra da susarlar, onlar doğulmuşlar, lakin onları ifadə edəcək sözlər hələ doğulmamışdır...

“Sən o şeirləri yazmadın, sən o şeirləri tapdın”- söylədi Sevgili Dost...

“Və mən inandım hər şeyin belə ola biləcəyinə”...

* * *

- Şeir nədir?
- Bilmirəm...
- Sən kimsən?
- Bilmirəm...
- Şeir və sən birlikdə nə olarsınız belədə?
- Boşluq...

...Yox, boşluq uçurum deyil. Boşluq səmadır, boşluq məqamdır, boşluq o yerdir ki, sərgərdan ruhumuz ona dayanır, ona söykənir, üzünü ona söykəyib bir hovur dincəlir, bir udum nəfəs alır... Boşluğun olmadığı kətanda bir nöqtə də qoyamaz rəssam, olsa-olsa boya üstündən boya çəkər...

Necə ki kainat boşluqdan yarandı...

Necə ki, hər şey yoxdan başladı...

...Şeirlərim boşluqdan yarandı. Amma onlar boşluqda yer tutmurlar, onlar işğalçı deyillər...

Bir də ki...

"Mənim ayaq izlərim yoldan bir toz dənəciyi yuxarıdadır"...

Asandırmı?

Gülümsəyirəm, deyil... Asan deyil. Duyuram ki, bir yerlərdə qopmayan bağlar var, daim aşağı çəkir, duyuram ki, "qollar qanad deyil", amma "yerlə göy arasında qalanlar"a heç nə "rahat deyil"...

Amma mən rahatam. O qədər rahatam ki, gözümü yumub silahsız əllərimlə düşmən üstünə gedə bilərəm - o mənə atəş açmayacaqdır...

Sevgili Dost buna "şeirsəllik" deyir, bu, bəlkə də, həqiqətdir, bu, bəlkə də, gücsüzlüyümə işarədir, o atəş açılacaqdır və mən öləcəyəm...

Amma ölüm sondurmu?

Bəlkə də, o, atəş heç açılmadı, cəhd etməyimizə dəyməzmi? Dəyməzmi bəriş üçün, hüsur üçün əlimizi uzatmağımıza?

Hər kəsin qəlbinin dərinliyində bir zərrə də olsa işıq vardır, ona inamağımız gərəkdir, xilas olmaq üçün... Bəlkə də, xilas etmək üçün...

Heç kim düşmən deyil...

Biz xilaskar axtarıyıq...

Şeir-xilaskardır...

* * *

...Ruhun ölməzliyinə inanıram...

Qoy o gələn dəfə bir otda gizlənsin, bir su damcısında olsun, bir ağacla bitsin...

Ağaclar şeir yazmazlarmı deyə düşündünüz?

Bəlkə də, yazarlar

Və

... "Mən ölməyəcəyəm ki,

Sinəmdən küknar meşəsi göyərəcək"...

* * *

...Bəzən itdik bu yolun tozunağında, bəzən ayağımız qanadı, bəzən yorulduq və yerə yığıldıq... Amma bir çəkim hissi var, o yenə, yenə, yenə qaldırır bizi ayağa və bitməyəcək yolçuluğumuza davam edirik...

Şeir - Sədaqətdir...

* * *

Verilmiş sözlər var, çağırən səslərə verilmiş sözlər, sevgi uğruna verilmiş sözlər, "qayıdacam, üzümə"-dedik... Və çıxıb gedəcəyik, toparlanıb gedəcəyik, qopub gedəcəyik, qoparıb gedəcəyik bütün zəncirləri. Şeir-açardır...

Lakin -

"Qəfəs yox ki, mələklərin yuxusunda"...

* * *

Deyirlər, şairlərin ruhunda bir kədər toxumu var, şeirlər onun cücartisidir...

- ...Məsud olmaq olmazmı?

- Olar

- Gülümsəmək olmazmı?

- Olar

- Paylaşmaq olmazmı?

- Olar

-Yardımlaşmaq olmazmı?

- Olar

...Və bir də rəqs etmək olar...

Bu gəlib keçmiş ən sehrli hərəkətdir, şairin özündən keçdiyi, sözdən o üzə boylanıb əslində onun kömək olmadığı həqiqətinə yetişdiyi anda gerçəkləşən ayin...

Kəlmələrin gücsüzlüyü bütün çılpalığıyla üzə vurdu, amma əvəzində göyün sinəsində heç çalınmayan bir melodiya izahedilməz nizam çıxdıq...

Və hər dəfə bir şeir sayaqladıq...

..."Sən heç dinləmədin,

Bilmədin ki,

Səssiz rəqslərin hansı havaya kökləndiyini

Çılğın dolanıb durmaların nədən başladığını,

Əllərin
Nədən boşluqlara yüksəldiyini..."

* * *

...Dedilər ki, mən şeirlərimi hayqırıram.
Yox. Mən onları pıçıldaıyım. Ən yaxın dayanan-
lar duyur, ən yaxın, bir pıçılıt məsafəsində dayanan-
lar və yumulmuş gözlərlə dinləyənlər...

"Səsi yoxdur" - deyən də oldu, "havası çatmır"
- deyən də. Olsun...

Heç nə deyə bilməyəcəyəm, heç nə soruşa
bilməyəcəyəm. Nə müdafiə edəcəyəm, nə
qorumağa qalxacağam-çünki mən yoxam. O
qədər yoxam ki, şeirlər bundan xəbərdardırlar...

* * *

...- Şeir yazmadığın zamanlarda hardaydın?

- Bilmirəm...

- Şeir yazmadığın zamanlarda nə edirdin?

- Bilmirəm...

Zamanmı var, məkanmı var, mənmı varam?...
Bəlkə, heç birimiz yoxuq, təkə o var - Yaradıcı
enerji, Tanrı...

Bəlkə də, sadəcə bir yarpaq var, bir gün o da
öz budağından qopub düşəcək...

Bəlkə, o gün Yer məhvərindən qopub boşluğa
uçacaq?...

Amma səs qalacaq. Yeganə qalan səs şeirin
səsi olacaq. Dolaşıb duracaq boşluqda, boşluq
bir az da böyüyəcək, göylərin sinəsində bir də
Yer boyda bir yer açılacaq...

Onun yerində illa da bir şey dolanıb duracaqsa,
qoy bu Şeir olsun...

* * *

Duamızı pıçıldaıyıq - "Tanrı, öz varlığın eşqinə,
səsimizə toxunma, nə yarpağın, nə mənim"...

* * *

...- Haralardasan?

- Bilmirəm...

- Harayacan?

- Bilmirəm...

* * *

... "Tanrını bilən adamların sualları yoxdur"
və zətən "Tanrı soruşulmuş suallara cavab ver-
mir"...

Və

"Tanrı da ki, çıxıb getdi"...

Tanrı Şairi tək buraxmışdır, özüylə təkbətəkdir
Şair.

O, Tanrıyla danışmır, Tanrı onunla danışmır...
Müqəddəs sükut...

Ayna qarşısında dayanmaq və özünü toparla-
maq...

... "Mən çoxdan çilik-çilikəm,

Aynalar bütöv göstərir"...

Hər çilikdən Tanrı boylanır...

Tanrı çiliklənmir...

Şeir çiliklənmir...

Və kim bilir -Tanrı aynanın o tayındakıdır, ya
bu tayındakı...

* * *

... "Heç ağac oldunmu,

Ağac"...

...Bəlkə də, susmaq və ancaq bu sözləri
düşünmək gərəkdi, o sözləri ki, indiyəcən axtarılmış,
tapılmış və pıçıldanmış bütün şeirlərin eşqi, işığı,
təmizliyi içində gizlənmişdir:

"Qəlbinizdə yaşıl bir ağac bəsləyin, bəlkə, bir
gün bir quş gəlib budağına qonar deyər"...

...və şeirləri

ÖZ VARLIĞIN EŞQİNƏ

...Tanrı, öz varlığın eşqinə,
məne uzaqlardan gələn səslərə toxunma,
İçindən keçib get o səslərin,
içindən keçib get...

Hardasa bir yarpaq qopur yerindən,
hardasa bir mən ölürəm...

Səninçün nə fərqi var, öz varlığın eşqinə,
ölən mənmiyəm, yarpaqmıdır?...
Bəlkə, heç birimiz deyilik...

Sən öz əzablarını düşün,
hansımızın içində daha çox ağrıyırsan deyər...

Tanrı, öz varlığın eşqinə,
səsimizə toxunma;

nə yarpağın...
nə mənim...

AÇ QOLLARINI

...Aç qollarını yana,
Aç qollarını yana,
Qoy qollarına külək toxunsun,
Olmasın gələnin, olmasın,
Olmasın...
Yollar həsrət üçündür...
Bax, Adam,
Bax,
Yıxılmışlıqlar uçanlara yaraşmır,
Uçanlar bir dəfə yıxılır -
Öləndə...

Sıxılmış dodaqların arxasında nə kəlmələr
itib gedir...

Sən onları yenə də pıçılda rəsmlərə,
Gizlicə...
Duyğular sığındığın yerdədir...

Sən yenə də aç qollarını yana, aç,
Tıpkı bir uşaq kimi,
Tıpkı xoşbəxtlik
Qollarının arasına sığısacaq kimi...

Bəlkə, bir gün mən də gəldim...

NİGARANLIQ

...Saçlarım gecələrə dağılır
Sən bilməzsən...

Toparlayammır gözlərim,
Nəmli gözlərim saçlarımı göy üzündən,
Külək onları, kim bilir, haralara aparır...

Çöllər saralmağa başlayıb yenə
Çiçəklərin qurumuş dodaqları heç nə
pıçıldayammaz...

Heç nə deyəmməz torpağın cadarlanmış
sinəsi...

Su...
Su...
Su...

Qurumuş otların ətri üçün dinləyirəm
qaranlığı...

İşıq böcəkləri oxuyur...

Gecikmiş yolçulara yalvarıram ürəyimdə-
Lütfən,

Kibrit çöplərini
Və siqaret kötöklərini söndürün...

CƏZA

Sarı-sarı çiçəklərin havasındakı azadlıq...

Ölümə inad,
Yaşama inad,
Olmaq və olmamaq arasındakı azadlıq...

Duydunmu töyşüyən yolçunun nəfəsini,
Külək qurumuş otları xışıldadır...

Mənim ayaq izlərim
Yoldan bit toz dənəciyi məsafəsində
yuxarıdadır...
Getməmək olmur...

Yuxular
Uğuldayan külək səsinə büküləndə
Oyanmaq istəmir adam...

Və
Dan yeri söküləndə
Cəza qaldığı yerdən davam edəcək...

SONSUZLUQDA QAYIQ

Sonsuzluq dənizində qayıq
Açılmayan yelkənləriylə
Hərəkətsizdir və sahilə çıxmayacaqdır...

Ümid-qaranlığın içindəkilər üçündür...
Göz qırpmadan gözlənilər günəş
«Bəlkə, doğdu» - deyə

Onun varlığı
Etiraz edilməyəcək durumdur...

...Və odur həyatları darmadağın edən şey-
Ümidlərdəki amansız acılıq.
Sarsılırsan
O həm var,
Həm də sanki sadəcə sənin üçün
Yoxdur deyə...

QADININ ƏYNİNƏ GEYİNDİYİ DÖYÜŞ PALTARI

Qadının
Əyninə geyindiği döyüş paltarı
Kişinin əynindən çıxarılmış sevgidir,
Qadının boynuna qoyulmuş günah almasıdır
Əlindəki silah.
Qadın,
İşğal edilmiş torpağın prototipidir...

...Daha çox kişi dilində danışır müharibə
Kişilər
Müharibədə daha çox eyni dildə danışirlar...
Amma
Qadınlar
Sağ qala bilən kişilərlə davam edəcəklər
yaşamağa...

Və o kişilərdən
Əsgər doğacaqlar...
Sevməkdənmi vaz keçsək?...

ATAMA

"Ağaclar ölməz"-deyərdi, uşaqdım-
"Ağaclar da adam kimidir"...
Amma özü oldü atam...

Mənə gözlərimdəki kədər də ondan qaldı,
Parıltı da
Sevgi də ondan qaldı insanlara və hər şeyə...
Sanki taleyimi də o vermişdi-yolçu ruhuyla,
Hey deyərdi ki, olmaq istədiyi yerlərdə olmadı...

...Uzaqları deyirdi,
Bir zaman oralardan çıxıb gəlmişdi
Təkdi...

Dünyaya sığışmayan bir halı vardı,
O halına uysaydı gedəcəkdı,
Bəlkə də, bir az da mənim xətrimə, bir az da
anamın -
İçinə gömmüşdü arzularını -
Çölüylə yaşamağa başlamışdı - sakit, sevgi dolu,
gülümsəyərək...

Amma öldü.

...Onun istədiyi
Ağaclar kimi olmaqdı-
Olmədiklərinə inandığı...

Məzarının üstündə bir əlçim bənövşə,
Bir tutum qar çiçəyidir indi...

SİNƏMDƏKİ SANCILAR

Bilirsənmi,
Sinəmdəki bu sancılar var ha,
Bu sancılar?
Cücərmək istəyən küknar ağaclarının
tərpənişidir,
Toxum dənələri qabığıni çərtir...

Gözlərimi yumuram nəfəsimi içimə çəkərkən,
Şirəli yaşıllığı gözlərimə dolur budaqların...
Bir də
Kəskin ətir
Duyuram...

Amma bu sonra olacaq...

İndi tez-tez
Əlimi tumurcuqların üstünə-sinəmə qoyuram
Və
Orda yeni bir həyat başlamaqdadır...

Sən...
Qorxma sən...
Sinəmdəki sancılar
Doğuş ağrısı kimi olacaq sonra, müqəddəs və
fərəhli...

Mən ölməyəcəyəm ki,
Sinəmdən küknar meşəsi göyərəcək...

Elnarə AKİMOVA

Yeni imza və duyğuların izilə

Poeziyada fərqli yaşamı ilə seçilən imzalardan bəhs etməzdən öncə, bir məqamın üzərindən sükutla keçmək istəmirəm. Çağdaş şeir metafora selini xatırladır hazırda. Bəzi şeirləri oxuyanda adama elə gəlir ki, indi sanki şair olmaq üçün istedad yox, savad lazımdır. Əlbəttə, savadın da olmasının əleyhinə deyilik: “Elmsiz şeir qayətdə bi-etibar olur”. Poeziyada şeiriyyəti yalnız bir halda ortadan götürmək olar. Şair şeiriyyətin yerinə daha üstün bir poetik amil ortaya qoysun. Əks halda, bu “ədəbi cəsarət” yalnız bilik sərgiləməkdən başqa heç nəyə yaramır. Gözəl, dərin fikirlər də, fəlsəfi siqlət də Şeirdən sonra gəlməlidir. Mən bir çox gəncimizin, xüsusilə, poeziyaya yeni axın edən imzaların mətnlərində daha çox dünya ədəbiyyatının izlərini, xarici təsirlərə qapılmaları görürəm və cüzi istisnalarla bu bilgilerin heç vaxtla milli poetik düşüncəyə yaxınlığını duymuram. Amma, dediyim kimi, istisnalar var və bu istisnalara diqqət yönəltmək istəyirəm.

Gənc şairlərdən Şəhriyar del Gerani, Hədiyyə Şəfaqət, Könül Həsənqulu, Aqşin Evren, Fərid Hüseyin, Qismət, Azər Musaoğlu, Tərlan Əbilov, Ramin Əhməd, Anar Həbibboğlu, İntiqam Yaşar və başqalarının şeirlərində yeni poetik obrazlar, işarə sistemləri, deyimlərlə rastlaşırıq.

Şəhriyar del Gerani şeirinin poetik özəllikləri haqqında “Təkliyi sevnələr üçün – “Darıxmağın adı” məqaləmdə geniş bəhs etmişəm. Şəhriyarın şeirlərinin ritmi, intonasiyası, misralarının arasından

axan melodiya birxətlidir, eyni lada köklənmiş səs trayektoriyası ilə davam edir. Axı təkliyin pıçıltı ilə nəqli daha anlamlıdır, dərdi qışqırımlar ki, yaşayırlar sadəcə. Bəlkə, buna görə misraların arasında boğulma, nəfəs kəsilməsi olmur, bu anda müəllif kədərini təkadamlıq olması, dəfələrlə buna işarət etməsinə inanmaqdan başqa çarə qalmır. Amma bir qədər sonra bu yüngüllük yerini özü boyda ağrıya, özü boyda darıxmaq hissəsinə verir, təkadamlıq duyğuların əsirinə çevrilirsən, bütün ətrafını saran “doluluqlar”a rəğmən, əslində, tək olduğunu anlayırsan. Yaddaşında misra deyil, təsir qalır. Məsələn, “*İkidən bir çıxanda yerdə heç kəs qalmır*”... Bəlkə, misra kimi poetik ölçülərə sığmır, amma ruha təsir baxımından bütün sərhədləri dağdır. Sənə sirayət edən təəssüratın gücünü bütün varlığında daşımağa tablaşırsan. Niyə görə belə olur? Çünki Şəhriyarın şeirlərindəki sakit axın - eyni lada, eyni intonasiyaya köklənmək tərzini alt qatda gizli qalan elə bir tufandan xəbər verir ki, onu əl dəyməmiş, tərpətməmiş lərzəyə gətirmək olmur. Sırr yalnız şeirin oxunuşu, ona bir nəfəslə toxunuş zamanı açılır. Yerdə isə qalaq-qalaq xatirələr, səni nə vaxtsa didib-parçalamış nisgilin külü qalır:

ney qamışı çağırantək
harayladım mən səni,
heç bilmədin uzaqların
harasında yoruldum.

namaz üstə təkrarlanan
dua kimi – adını
çəkib, döyüb dizlərimə
hücrələrdə duruldum.

buludlardan bezib yağan
bu sərsəri yağışlar
göy üzünə qayıtmırsa,
demək, olmur dediyin.

bir ömürlük darıxmaqdı daha səndən sonrası
pəncərədən boylanmaqdı
indi **ömür** dediyin.

Hədiyyə Şəfaqət son illər poeziyamızda görünən fərqli imza, fərqli nəfəsdə. Geniş diapazonlu, fərqli metoforaları, poetik ahəngi, dərin ruhi aləmi ilə seçilən bu şairin yeniliyi məzmun və intonasiya planında baş tutur. Hədiyyə Şəfaqətin şeirləri daha çox monoloji təsir bağışlayır. Üz tutmağa, müraciət etməyə daim ünvan tapmış kimi görünərsə də, bəllidir: içinə, ruhun dərinlərinə enmiş kəsin özündən başqa kimsə ilə söhbəti baş tutmaz. Bəlkə, bu üzdən Hədiyyənin şeirlərində tale, ölüm, həyat tamam başqa müstəvidən poetik mənaya oturdulur, gülüş kədərə, həyat ölümə qarışaraq fəza elementi kimi göydə qarışıq, mozaik xətlər cızır. Bu qarışıqlıqda görünən obraz elə insanın öz şəkli, bəşər tarixinə adlandırdığı gündən boyuna biçilən Sizif yükünün ağırlığı olur. Bəzən bütün ağırlara “gülümsə”yə, Tanrısına üz tutub “minnətdaram hər şey üçün” deyəcək qədər müvazinətini qorumağa çaba edən, bəzən də göz yaşına qarışmış gülüşün həddi aşan maksimal qatından absurd, nəhayətsiz sonuclara varan insan... Həyat və tənhalıq romantikasının yürüşünə qoşulan yeni qəhrəman...

Sərxoş düşüncələrin
Qarıxdığı dəniz suları kimisən, Dostum!
Əllərim
Payız xəzəlləri kimi qalxdı səma rəqsinə
Ayaqlarım
Qaçış istədi
Və apardı məni sonun həyata qarışdığı
nöqtəsinə...
Son-Ölümsə...

Bir də, Dostum
Eh, sevgili Dostum,

Həyat
Nə oxunmağa yaramış,
Nə baxılmağa
Sevgi
Nə sözə gələr,
Nə gülləyə ki,
Bir sinə tapılsın çaxılmağa...

...Və

İnsan xəyallarından başqa bir ucalıq tapmaz
yıxılmağa...

...Xəyallarına gülümsə...

Aqşın Evrenin şeirlərində dünya konteksti qabarıqdır, predmetə nüfuz, yanaşma dərin, ehtiva olunan poetik məzmun lirik-fəlsəfi düşüncələrlə zəngindir. Gənc şairin mətnlərində planetar düşüncə tərzini öndədi və şəxsi ömür, həyat bu planetin taleyi fonunda mənalandırılır. Aqşının şeirlərindəki orijinal poetik məzmun onun bədii quruluşunda da təcəssüm edir, bizə tanış epitetlərin qeyri-adi mənada təqdimi, poetik mükəllimə və keçidlərin güclü məntiqi, gözlənilməz detallara müraciət, süjetli lirikaya meyil, onun fərdi dəst-xəttini müəyyənləşdirən əsas cəhətlər kimi üzə çıxır. “Dünya yaşıl olanda” şeirində şair yazır:

Bütün dövlətlərin adı Yer Kürəsidir,
bütün bayraqlar göyərçin qanadı,
bütün musiqilər körpə gülüşü
Bütün əlifbalarda “X,O,Ş,B,Ə,X,T,L,İ,K”
kimidir hərflərin düzülüşü:
Biz də bu hərflərdən yapışib yellənirik.
Nə müharibə var,
nə göz yaşı, nə də qəm
Astaca pıçıldayıram sənə:
Əzizim, dodağını gətir, söz deyirəm.

Aqşın sevgiyə, humanizmə, azadlığa dünya boyundan nəzər yetirir, daha çox işıq, sevgi ilə dolu şeiriyyət yaratmağa çalışır. Bu işığın saçdığı zolaqda xeyir-şər, müsbət-mənfi arifmetikası olmur, hətta olursa belə, daim birincinin xeyrinə işləyir.

Bu niyyət saflığı Könül Həsənqulunun şeirlərinə də xasdır. Gənc şairinin şeirlərindəki mənalı düşüncələr axarı orijinal intonasiya çalarları ilə əyaniləşir. K.Həsənqulunun “Böyük şair ürəyi” şeirinə diqqət edək:

Mən silahı
İnqilabı
Üsyanları
Qəhrəmanı
Yalnız şeirlərdə sevirəm

Aç ovuclarını sən
Sümbüllərə sığal çəkərək gəl
Silahlar qatıl
İnqilablar öteri
Üsyanlar ağır
Qəhrəmanlıqsa addır

Zəif səhhətini
Kədərli gözlərini
Və bir də o böyük şair ürəyini
Yanında da alışqanıyla siqaretini
Götür gəl
Gözləyirəm -
Ovuclarımda qızıl buğda,
Əlimdə sevdan...
Zəmidəyəm...

Şeir həqiqətən “böyük şair ürəyi” ilə yazılıb. Müəllif bütün savaqların, qovğaların fəvqünə insan hissini, insan sevgisini çıxarır və şeirində fərqli intonasiya ilə niyyətinin harmonik şəkildə ifadəsinə nail olur. Gənc şairənin əksər şeirləri süjetlidir, hissəni tamdan ayırmaq olmur, qəlibləri qıraraq təzə-tər duyğuların qanadında poeziya üfüqlərinə çıxmaq cəhdi var. Könülün şeirləri üçün ahəstə, lirik təhkiyə hakimdi və onlardakı bir-birini itələmədən yer alan söz və səs düzümü bu mətnlərin mühüm estetik komponentlərindən biri kimi təzahür edir. “Pencək”, “Qlobusun göz yaşları” şeirində şair iç ağrısını bəşəri kontekstdə sərgiləməyə müvəffəq olur. Məhz bu kontekstdən Könül Həsənqulunun şeirlərində zəmi, buğda, sümbül, oraq, biçinçi, külək, göyərçin - sülh, azadlıq rəmzi kimi mənalılar, amma milli şeirimiz üçün yeni olan üslub ədəsi, bədii intonasiya çalarında. Belə intonasiya fərdiliyini biz Hədiyyə Şəfaqətdə, Ramil Əhməddə, Azər Musaoğlunda və Fərid Hüseynə də görürük:

Azər Musaoğlu:

Kinoteatrdakı “Hatiko” filmini izləyən qadın ayağa durub, üzünü tamaşaçılara tutub:
Sədaqətli olmaq üçün bir az it olun,
insanlar, - deyib
gözləri yaşlı tərək etdiyi kişinin yanına getdi.

Mən orda deyildim, bilirəm bunu.
Kəsilməmiş ağacdakı yuvanın içindən
quş balalarını götürən kişi
üzünü ağacı kəsənlərə tutub:
Faydalı olmaq üçün bir az ağac olun,
insanlar, - deyib,
gözləri yaşlı ovcunu balalara yuva etdi.
Mən orda deyildim, bilirəm bunu.
Adam olmaq üçün bir az uşaq olun,
yaşamaq üçün bir az xatirə olun.

Ramil Əhməd:

Bu qədər sevgilərin içində
kiminsə sevgisi itkin düşüb elə bil.
Bu qədər səsin içində
hansısa doğma bir səs yox,
bu qədər adamın arasında kimsə çatmır.
Əslində,
bu qədər sevgilər, səslər, adamlar artıqdı.
İndi bizə lazım olan sevginin, səsin, adamın
sonuncu parçasıdı.
Və xoşbəxtliyə bircə hərf çatmır – o...

Əlbəttə, nümunə gətirdiyim şeirlərin mahiyyətində həyata və dünyaya baxışımıza yeni çalarlar əlavə edən, onları yeni biçim və ahəngdə sərgiləyən motivlər çoxdur. Müəlliflər poetik səciyyəli obrazların ahəng və şeiriyyət axarına mənalı bir baxış, romantik bir ruh əlavə edir, yeni formada yeni

məzmun qatı yaratmağa müvəffəq olurlar. Qeyri-adi qafiyə, bənzətmə və ifadə sistemi onlardakı lakonik üslubun göstəricisi kimi çıxış edir. Bu şeirlərdə çatışmayan, sadəcə, melodiyadır. Amma bir məziyyəti də etiraf etməmiz gərəkdir: Azərbaycan poeziyasında intellektual, düşüncə predmetinə çevrilən şeir heç zaman indiki qədər sıqlətli olmamışdır. Məsələn, gənc şair Fərid Hüseynin şeirlərindəki təsir bütövlüyü müəllif fikrinin, mətnin ruhunun oxucu erudisiyası ilə qovşağında baş tutur. Bu şeirlərdə düşüncənin özü maraqlı, orijinal, tutumlu, misralar çoxqatlıdır. Bu düşüncələrin palimpsest, yəni qat altından qat verən fəaliyyətində şüuraltını hərəkətə gətirən heyratlar gizləni və onlar müəllifinin rəngarəng, obrazlı ifadə sisteminin sayəsində həyata, dünyaya baxışımıza yeni ruh aşılaya bilirlər. Fəridin şeirlərindəki intonasiya seçilənliyi, mövzu bənzərsizliyi və mətnaltı qatlar, dünyaya, insana yeni düşüncə, duyum spektrindən yanaşmaq istedadı ilə üzə çıxır və gənc şairin fərdi poetik üslubunun əyaniləşməsinə yol açır.

Musanın əsasıyla xatirələrim və
ömrüm iki yerə bölünüb, -
daha ömrümə tərəf keçə bilmirəm.
Bir ömür ürək döyür sinəmizin
qapısını – açmırıq,
Bax, bəlkə də, budur əsl insan qəddarlığı.

Fərid Hüseynin ötən il çap olunan “Səfər şeirləri” də maraqlı metaforalarla zəngindir. Fərid, ümumiyyətlə, milli ədəbiyyatımızda erudisiyası, intellekti ilə seçilən gənkdir və bu gün düşündürən

poeziyanın bir qol kimi ayrılmasında onun şeirlərinin də rolu var. Düşüncələrin arasındakı məntiqi bağlılıq, gerçəkləri poetik qavrayış və bunu mətndə əyaniləşdirən təsvirlər axını onun şeirləri üçün səciyyəvi cəhətlərdir. Bununla belə, şeirlərin rəsonal tutumu onun hissi təsirini üstələyir. Gözəl fikirlərlə dolu, dolğun olmasına baxmayaraq, ifadə sisteminin daha çox prozaik mahiyyət daşması, fikirlərin daha çox nəsr ladinə təcəssüm olunması, həmin şeirlərin oxucu yaşamına çevrilməsinə mane olmasa da, yaddaşa çevrilməsinə mane olur və bir qədər əvvəl vurğuladığımız melodik çaların olmaması estetik cazibəyə kölgə salır:

Təşbehsiz gözəllikləri sevirəm –
Allahın adları kimi...
İçimdəki şeiri ağzımdan çıxan buxar
oxuyur havaya.

Bu vaxt bir incə səs
öz zərifliyinə sadiq qalaraq soruşur:
“nə düşünürsən?”

Mənsə doğulan gündən bu sualın cavabına
hazırammış kimi dərhal “Səni” deyirəm.
Çiynimə bir baş enir, uçur göyərçin ağrılar.

Yeni, gənc imzalar haqda düşüncələrimiz bu qədər. Sənətin bir qanunauyğunluğu olduğunu unutmayaq: fərqli nəfəslə doğulmaq, bu nəfəslə ədəbiyyata gəlmək əsasdı, amma ondan da əsas bu nəfəsi qoyurub zamanın yol yoldaşına çevirməkdir. Kim bacaracaq? Bu sualın cavabı artıq Zamanın ixtiyarındadı.

KÖLGƏ

Qarışıb səsinə addımlarının,
İzlədim küçəniz boyunca səni.
Əllərim yetmədi, qoy heç olmasa
Kölgəm qucaqlasın doyunca səni.

O görüş sənənlə son görüş idi,
Ayrıldım sənənlə, səndən xəbərsiz.
Sən rahat yoluna davam edirdin,
“Dumandan xəbərsiz, çəndən xəbərsiz”.

Bilirdim, səslənən hər tıqqılıtda
Ayrılıq nəğməsi oxunur mənə.
Üzümə xəfifcə meh toxunanda
Sanırdım nəfəsin toxunur mənə.

Küçənin sükutun pozan yerişin
Çəkirdi günahsız dara kölgəmi.
Sanki həzz alırdın, xoşun gəlirdi
Ayağın əzəndə qara kölgəmi.

Ritminə düşmüşdü qəlbimin səsi,
Heç də seçilmirdi ayaq səşindən.
Bütün vücudunu gəzən gözlərim
Az qala çıxırdı hədəqəşindən.

Küçəniz boyunca sürünən kölgəm
Son dəfə sənənlə birə-bir idi.
Küçənin sonunda gözdən itməyin
Mənimçün ölümə bərabər idi.

Qarışıb səsinə addımlarının
İzlədim küçəniz boyunca səni.
Əllərim yetmədi, qoy heç olmasa
Kölgəm qucaqlasın doyunca səni.

«»ÜÇ NÖQTƏ...»»

«Ayrılacaq»- yazmısan, üzün ağ olsun!
Hirsinin qisası, öcü olma gəl.
Ömürlük sevgiyə gözün tox olsun,
Üç günlük istəyin acı olma gəl.

Ələmə başıma ayrılıq külü,
«Ayrılacaq» deyənin ədası olar!
Vida məktubunun üç-beş vergülü,
Bir-iki göz dağı nidası olar!

Xəlil ADIGÖZƏL

Mən yerdə göy ilə əlləşən adam,
Mənə ayrılığı qıymağın nədir?
Üç vərəq «əlvida» yazmısan madam,
Axırda üç nöqtə qoymağın nədir?

Nə olub, nə keçib başa dəydikcə,
Kimin nə olduğu seçilir gün-gün.
Bir sual dilimdə boyun əydikcə
Üç nöqtə gözümdə kiçilir gün-gün.

Dəyişmir, ha üstədən, ha yandan baxsan,
Ahi birinə yaz, suçu birinə...
Sənin «üç nöqtə»nə hayandan baxsan,
Biri üçünə dəymir, üçü birinə!

«ƏN GÜCLÜ ŞEİRLƏR BƏSTƏBOY OLUR»

Ən gözəl şeirlər - saçları buruq,
Dodağı qırmızı, gözü göy olur.
Ən yaxşı şeirlər - hündürboy, arıq,
Ən güclü şeirlər bəstəboy olur.

Kasıbı, varlısı, xeyiri, şəri...
İndi şeirlərin nə kini olur.
Sərxoşu, dindarı, vətənpərvəri,
Özəli, gözəli, çirkini olur.

Yenə də başımı duman, çən alıb,
Məni şeirlərim dərdə salıbdır.
Şikəst şeirlərim bəxtəvər olub,
Gözəl şeirlərim evdə qalıbdır.

Aylıq ədəbiyyat dərgisi

Asandan başlamır çətin şeirlər,
Tarix soraqlamır, yiyəsi kimdir?
Ürəksiz yazılan bütün şeirlər,
Qüsulsuz qılınan namaz kimidir.

Ürəyim dinləmir ağılım deyəni,
Daha yuxularım ərsə çəkilir,
Zaman yetişib ki, şor torbasının
Ağzını açırsan, «şeir» tökülür.

Hecalar ayları, illəri gəzir,
Misralar gözümdə boğulub ölür.
Yüngül şeirlərim dilləri gəzir,
Ağır şeirlərim doğulub ölür.

Amandır, qoy susum ürək dolusu,
Onsuz, nə olursa, qoynumda qalır.
Razıyam, hər sözümlə ağzımda qalsın,
Ağızdan çıxdısa, boynumda qalır...

Ən gözəl şeirlər - saçları buruq,
Dodağı qırmızı, gözü göy olur,
Ən yaxşı şeirlər - hündürboy, arıq,
Ən güclü şeirlər - bəstəboy olur.

NƏ BİLMƏK OLAR...?!

Dərdimi üzümə vurma bu qədər,
Vicdanı əlindən vermə bu qədər,
Gəl mənim haqqıma girmə bu qədər,
Sınağın olaram, nə bilmək olar?!

Yaşayarsan, bərkə-boşa düşərsən,
Yalqız qalıb, bəlkə, başa düşərsən,
Gecikərsən, dilə-dişə düşərsən,
Qınağın olaram, nə bilmək olar?!

Bitər qocalığın nübarı başda,
Qalxar iztirabın buxarı başda,
Gün gələr süfrəndə yuxarı başda
Qonağın olaram, nə bilmək olar?!

DÜNYA

Bu dünyanın lap əzəldən,
Qışı da yazı boydadı.
Nə böyükdü, nə balaca,
Çoxu da azı boydadı!

Axır yozdum bu yuxunu,
Tanıdım yadı, yaxını,
Hamının boyu-buxunu,
Ağzının sözü boydadı!

Dünya-başa qaxanların,
Dünya-başa çıxanların,
Dünya-ona baxanların
Kor olmuş gözü boydadı.

Həm «qarası», həm «ağının»,
Yatmışının-oyağının,
Dünya-insan ayağının
Torpağı, tozu boydadı.

Çox axtardım künc-bucağın,
Həm o çağın, həm bu çağın,
Dünya-yanan bir ocağın
Közərən közü boydadı.

Az ovcunda bük ürəyi,
Aç- çarmıxa çək ürəyi,
İnsanlar var tək ürəyi
Dünyanın özü boydadı.

DƏNİZ

Danış dərdlərini, dərdləşək bu gün,
Taleyi üzünə ağ olan dəniz.
Bir az əsəbiləşək, sərtləşək bu gün,
Eşqi sinəsinə dağ olan dəniz...

Al məni qoynuna, ağuşuna çək,
Yenə o sevgini ürəyimə ək,
Mənim parça-parça ümidlərimtək
Saçları sahilə dağılan dəniz.

Nədir təlatümə gətirən səni?
Nədir qram-qram bitirən səni?
Nədir bu məqama yetirən səni...
Gözünün yaşında boğulan dəniz?!

Nədir ürəyini ikiye bölən?
Görəsən, varmıdır dərdini bilən?
Gözünün yaşında boğulub ölən,
Xəlilin gözündə doğulan dəniz...

DAĞLARDAN GƏLƏN Səslər

Vaqif YUSİFLİ

«Haydı, götürün məni öz yuvama, - kişi danışır, danışdıqca da həm qəhərlənir, həm də coşub aramsız olaraq elə hey təkrar-təkrar:-Götürün, götürün məni öz yuvama, - deyirdi. - Canım heç, onu daha vermişəm, heç olmasa cismimi elimə-obama aparın,-deyə səsi gəldikcə çığırırdı».

Novruz Nəcəfoğlunun «Ayrılıq günü» hekayəsinin qəhrəmanı Ağarza kişi ömrü boyu yaşadığı kəndindən, doğma ocağından ayrı düşüb. Oğlanları atalarını tək qoymamaq, onu hər cür qayğıdan azad etmək istəyilə yaşadıkları aran rayonuna, oradakı evlərinə aparırlar. Amma Ağarza kişi orada yaşaya bilmir. Çünki dağlarda son mənzilə yola saldığı Bilqeyizinin məzarı durur. "Boynunu çiyinin üstündən çevirib bir az geriyyə baxdı. Demək olar ki, illər uzununu hər gün üstündə saatlarla oturub ətraf aləmi seyr etdiyi, qardan, yağışdan, istidən, soyuqdan yarıq-yarıq olmuş, neçə yerdən korşalanmış, gah islanıb, gah da quruyaraq qaysaqlanmış, ancaq hələ də onun və onun kimi neçə-neçə kişinin ağırlığını saxlaya biləcək pəlid kətili yerindəydi. Ləngərlə gəlib kətlin üstündə əyləşdi. Bilqeyizin məzarının üstündəki baş daşı burdan, elə oturduğu yerdən də əl içi kimi aydın görünürdü». Təkcə Bilqeyizin məzarı deyil, o dağlarda dan yerinin sökülməyi də, suyu da, havası da Ağarza kişinin xəyalından çıxmır. Və günlərin bir günü qayıdır kəndə: «Son dəfə dərinədən köks ötürüb doğan günəşin ziyalarının nura qərq etdiyi mənzərəyə bir də göz dolusu tamaşa elədi və sonra da ağır, daş kimi bir yuxuya getdi. ...Bu yuxudansa, çətin ki, bir də ayılırdı». Novruz Nəcəfoğlunun əksər hekayə və povestlərində yurd sevgisi, yaşadığı ocağa, kəndə bağlılıq hissi çox qüvvəlidir və deyərdik ki, bu motiv onun nəsr yaradıcılığının leytmotivini təşkil edir.

Vaxtilə «kənd nəsr» deyilən bir ifadə vardı və çox zaman kənddən, orada yaşayan insanların gün-güzəranından, sosial qayğılarından, adət-ənənələrindən, duyğu və düşüncələrindən bəhs edən əsərlər bu bölgü altında təhlil olunurdu. Təbii ki, şərti mənada anlaşılan bu ifadə müəyyən dərəcədə doğru idi. Belə ki, kənddən yazan nasirlərin əsərlərində spesifik xüsusiyyətlər, yəni kəndin özünəməxsus koloriti, təbiəti və təsərrüfat həyatı, kənd adamının psixologiyası, düşüncə tərzini diqqəti cəlb edirdi. Biz bunu Əli Vəliyev, Süleyman Rəhimov, Sabir Əhmədli, İsa Hüseynov, Bayram Bayramov, İsi Məlikzadə kimi görkəmli yazıçıların əsərlərində bütün çalarlarıyla hiss etmişik. Əli Vəliyevin xalq ədəbiyyatından, folklorndan gələn nəfəsi, kəndin adət-ənənələrini dərinədən bilməsi, Süleyman Rəhimovun bənzərsiz xarakterlər yaratması, inqilabdan əvvəl və inqilabın ilk illərində kənddə gedən ictimai-siyasi prosesləri əks etdirməsi, Sabir Əhmədlinin sovet dövrü kəndində baş verən sosial narazılıqları, yeniliklə köhnəliyin mübarizəsini bütün çıpaqlığı ilə canlandırması, İsa Hüseynovun müharibə dövrü və müharibədən sonrakı illərin faciələrini qabarıq tərzdə nəzərə çarpdırması nəsrimizdə bir çox uğurlu bədii nümunələrin yaranmasına səbəb oldu. Novruz Nəcəfoğlu da kənddən yazır və öz sələflərinin ənənəsini davam etdirir. Onun təsvir etdiyi kənd həm otuz-qırx il bundan əvvəlki kənddir, həm də bu müddət ərzində dəyişən, yeniləşən, ancaq öz simasını itirməyən bir kənddir. Bu kənddə yaşayan insanların əsas peşəsi maldarlıqdır, qoyunçuluqdur, camaat bununla öz ruzisini, gün-güzəranını təmin edir. Ancaq geridə qalmış, patriarxal bir kənd də deyil. Mədəniyyət, sivilizasiya öz təsirini burada da hiss etdirir. Müəllifi düşündürən əsas məsələ isə insanların bir-birinə

münasibətidir, şəhərlərdən uzaq olan, əkinlə, biçinlə, maldarlıqla, bir sözlə, təsərrüfatla məşğul olan adamların içindəki işıqlı duyğulardır.

Söhbətimə müəllifin «Bu dərənin uzununu» povestindən başlamaq istəyirəm. Bu povestdə N.Nəcəfoğlu iki yaşlı insanın - Əhliman və İbrahimin görüşünü təsvir edir. «Dağların belində qərar tutmuş, arxasını şiş qayalara söykəmiş... ağ şəhərə - dostu İbrahimə qonaq gələn Əhliman kişi bir kəndli səhmanı ilə pay-püşünü həyətdə boşaldır, onu hörmətlə içəri dəvət edirlər. Hələ dostu gəlib çıxmayıb, o gələne qədər isə biz qonağın uşaqlıq və gənclik illərinin acılı-şirinli xatirələri ilə tanış oluruq. O, ömrünü-gününü kənddə-kəsəkdə, dağlar qoynunda keçirib, çoban olub. Ümumiyyətlə, ədəbiyyatımızda çobanların məişəti, özünəməxsus spesifik peşə məşğuliyyətləri ilə bir çox əsərlərdən tanış olmuşuq. Xüsusilə, Mövlud Süleymanlının povest, roman və hekayələrində. N.Nəcəfoğlu da bu povestdə belə təsvirlərə az yer ayırmayıb. «Əlində sərnici, qazan, vedrə tutan qız-gəlin, arvad-uşaq hamısı heyvanın yataq yerinə axışır. İstədiyi qədər bol süd sağa bilməyənlərdən çobanı yamanlayanlar, «pis otarmısan» deyənlər, yaxud «sağ ol, heyvana yaxşı baxmısan» deyə alqış edənlər də olur. Bu gün də qız-gəlinlə dolan yataq sanki bəzənmişdi. Arxacın içində əmişə can atan quzuların, çəpişlərin mələrtisindən də qulaq tutulurdu». Hiss olunur ki, N.Nəcəfoğlu bu səhnələri, çoban həyatı ilə bağlı bu təsvirləri real müşahidələri əsasında qələmə alıb. O, öz qəhrəmanını da bu peşəyə, çölçülük-çobançılıq həyatına vurğun bir obraz kimi təsvir edir. İllər keçir, həyatda hər şey dəyişir, lakin Əhliman kişi dəyişmir. O, harada olursa-olsun, dağ adamıdır, çobandır və bununla fəxr edir. Amma müəllif onu təkə bir çoban kimi, yəni öz peşəsinin vurğunu kimi təsvir etsəydi, obraz yarımçıq təsir bağışlayardı. Elə bu səbəbdən müəllif Əhlimanın xatirələr dünyasından bir-iki epizodu təqdim etməklə onun xarakterinin işıqlı cizgilərini açıqlayır. Yuxarıdakı təsvirdən sonra məlum olur ki: «Beləcə bu mənzərəni seyr edən Əhlimanın diqqətini tay-tuşlarının arasında nazlana-nazlana yeriyən, başı örtüksüz, saçları gərdəninə tökülmüş, incə qamətli, yanaqları lalə kimi alışıb-yanan bir qız cəlb etdi. Ürəyindən nəsə qəfil bir qığılcım keçdi». Ancaq bu eşq alovu sonadək davam

eləmir, uğursuz olur və illər boyu Əhlimanın unuda bilmədiyi acı xatirəyə çevrilir.

Povestdə retrospektiv üsula da müraciət olunub. Belə ki, müəllif Əhlimanın uşaqlıq və ilk gənclik illərindən müəyyən epizodları təqdim edir, bunlar da onun xatirə dünyasının zənginliyindən xəbər verir. Onun İbrahimlə dostluğu povestin ən maraqlı səhifələrini təşkil edir. İbrahimin nəvələri maraqla Əhliman kişinin söhbətinə qulaq asırlar. Kənddən gələn bu çoban baba onlar üçün «Notbuk» qədər maraqlıdır. Bir neçə saatlıq görüşdə uşaqlar Əhliman kişinin dilindən elə sözlər eşidirlər ki, məcbur olub bu sözlərin mənasını öyrənməyə can atırlar. Ən əsası odur ki, bu bir neçə saat ərzində şəhərin bu kommunal otağı kənd koloritinə bürünür. Vaxtilə Əhlimanın təsiriylə İbrahim də az qala dərsi, məktəbi buraxıb çoban olacaqdı. Ancaq müəllimləri və İbrahimin anası onun elmə böyük marağının sönməsinə yol vermirlər. İbrahim indi məşhur bir alimdir, Əhliman isə çoban... amma «hər hansı var-dövlət sarsılmaz dostluğun yanında mənasız görünür». Müəllifin povestdə təbliğ elədiyi ideya bundan ibarətdir.

N.Nəcəfoğlunun «Çarəsiz yolçu» povesti isə, mənim fikrimcə, onun nəsr əsərləri içərisində ən sanballısıdır, - desəm, səhv etməyəm. Bu povesti ilk dəfə 2011-ci il «Azərbaycan» jurnalının 2-ci sayında oxumuşam. Əgər birinci povestdə («Bu dərənin uzununu») təsvir olunan obrazlar hardasa natamam təsir bağışlayırdısa (məsələn, Əhlimanın ancaq xatirələr işığında düşüncələrə dalıb müasir kəndin problemləri barədə geniş söz açmaması və s.), «Çarəsiz yolçu»da bütün diqqət Qıztamam ananın xarakteri üzərində cəmləşir. Qıztamam kimdir? Bir elat qadını. Bu elat-köç əhli mal-qara naxırlarını, qoyun sürülərini qışlaqdan yaylağa aparır. Qıztamam bir xaral yunu yaddan çıxardığını bilib, təzədən geri qayıdır. Əhvalat da elə bunun üstündə qurulur. Obaya qayıdanda isə artıq onda can qalmamışdı. Qızı üçün cehizlik yorğan-döşək tutmaq niyyətilə yığdığı yunun itəcəyini güman edib geri qayıdan Qıztamam yorulub əldən düşür, yolda qızıl ilanla da üzləşir. Obada qalan adamlar ona kömək edib öz elatına çatdırırlar.

Müəllif bu fədakar ananın yol boyu düşüncələrində ailəsindən, xüsusilə, əri Məmişdən də söz açır. Sonra bu ailənin necə bir çətin anlar

yaşadığını, Qızıtamamın oğlanlarının rayon mərkəzində işə düzəlib ev tikmələrini, ananın öz övladlarını evləndirmək istəməsini-bunun üçün özünə simsar bildiyi bir ailəyə elçi düşməsini və nəhayət, oğlunun toy günü ananın ölümünü təsvir edir. Beləliklə, müəllif, nəsrimizə yeni bir Ana obrazını əlavə edir. Bu obrazın belə canlı, inandırıcı çıxmasının, bəlkə də, ən ümdə səbəbi müəllifin real həyat müşahidələridir. O, sanki təsvir etdiyi əhvalatların iştirakçılarında biriymiş...

Povestdə bircə mənfi obraz var - Məmiş. O, çox yerdə görünür, ancaq az görünsə də, müəllif onun xarakterik cizgilərini canlandırma bilmişdir. Obada davadalaşılıyla, çığır-bağırılıyla, ailədə isə kobud hərəkətləri ilə yadda qalan bu adamın günahları üzündən hamı ondan üz döndərir, hətta Məmişdən yaşca kiçik olanlar da ona hörmət eləməzlər. Onun itlə boğuşması nə qədər gülünc bir adam olduğundan xəbər verir. Arvadının ölümünə də biganə qalan Məmiş sonacan dəyişmiş, öz yaramaz xislətinə sadıq qalır.

N.Nəcəfoğlunun povestlərində (eləcə də hekayələrində) dil sadə və anlaşılıqdır, müəllif klassik nəsr üslubuna sadıq qalaraq süjetin inkişafında ardıcılığa da riayət etmişdir. Hər povestdə bir əhvalatla digər əhvalat arasında qırıqlıq, yarımçıqlıq hiss olunmur. Əhvalatlar arasında zaman keçidləri də diqqəti xüsusilə cəlb edir. Keçmişlə indi qovuşur və elə hesab edirsən ki, təsvir olunan əhvalatlar indiki zamanda baş verir. Ən başlıcası odur ki, müəllif yaddaqalan obrazlar yaratmağa nail olur. Burada təsvir olunan hadisələrin heç birinin uydurma olmadığına inanırsan.

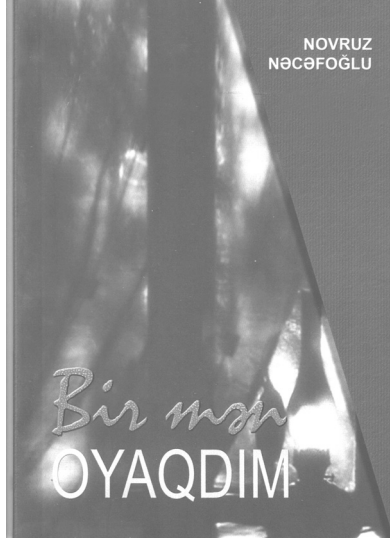
N.Nəcəfoğlunun «Bir qış gününün xatirəsi» və «Yollar uzanan gün» kitablarında toplanan hekayələr də maraqla oxunur. Əlbəttə, mən birinci kitaba yazılan ön sözdə belə bir fikirlə razı deyiləm ki, «N.Nəcəfoğlu, şəksiz-şübhəsiz, hekayə ustasıdır». Bu fikir bir qədər mübaligə ilə deyilib. Ancaq bu hekayələrin içində elələri var ki, janrın tələbləri ilə səsleşir. Bitkin bir xarakter, maraqlı konflikt,

real həyat müşahidələrinin, canlı təəssüratların məhsulu olan xarakterik hadisə, şirəli dil həmin hekayələrin başlıca məziyyətləridir. Bu hekayələrin içində «Bir qış gününün xatirəsi» öz bədii mükəmməlliyi və hekayə poetikasına dürüst riayət olunması ilə diqqəti cəlb edir. Baba qışın nəfəsi hiss edilən payızın son ayında öz nəvələrini başına yığıb, onlarla şirin söhbətdədir. Öz maraqlı sualları ilə babanı dinc qoymayan nəvələr... onların sualları, istəkləri babaya sanki bir dünya bağışlayır. Və birdən-birə baba xəyallara dalır: «Düşünürəm ki, bizim uşaqlığımız hara, bunlarınkı hara? Yaşlarından çox qabağa getməyiblər ki? ..Xəyallarım məni ağuşuna alır, uzaq uşaqlıq illərimə, uşaqlığımın bir qış gününə aparır».

Həmin o qış günündə isə balaca bir uşaq (babanın uşaqlığı) at üstündə qonşu kəndə mal-qara üçün yem gətirməyə gedir. Çiyində tütəng, yəhərin tərkində xurcun. Vaxtında vədəsində kəndə çatır, qayıdanbaş isə... şaxtaya, sazağa düşür, gecə qaranlığında yol gəlir. Atasının, anasının nigarançılığı artır, nəhayət, gəlib mənzilə çatır.

Əlbəttə, bu, məzmunu etibarilə sadə bir hekayədir, amma məqsəd bu sadə əhvalat çərçivəsində keçmişlə indini qarşılaşdırmaqdır. Yəni keçmişin də özünə görə mənəvi dəyərlərini itirmədiyini təsdiqləməkdir. Nə gizlətmək, indiki uşaqların çoxu o dağ ciğirləri ilə şaxtalı havada belə yol getməyiblər. Onlar tütəngi kinoda görürlər, xurcun nə olduğunu bilmirlər. Həyatın istisindən-soyuğundan xəbərsizdirlər. Bu mənada, həmin hekayə, eləcə də «Mələk kimi uçub getdi», «Bir ana tanıyırdım» hekayələri gənc oxucular üçün maraqlı olar.

N.Nəcəfoğlunun hekayələri nəsilər arasındakı münasibətləri incələmək baxımından da diqqəti cəlb edir. Onun müxtəlif xarakterli, bir-birinə bənzəməyən obrazlarının hər biri - qocalar, ağsaqqallar, orta nəslin nümayəndələri, cavanlar və uşaqlar - özlərinə məxsus düşüncə təzi ilə seçilir. Qocaların əksəriyyəti müdrikliyi ilə, cavanların əksəriyyəti isə ağıllı və cəsarətli olmaları

ilə diqqət çəkir. Nəsillər arasında fərqli xüsusiyyətlərə gəldikdə isə, müəllif onları yetirən dövrün, şəraitin və mühitin spesifik cəhətlərinə önəm verir. Məsələn, «Yuxu» hekayəsinin personajları nankorluğun, şərin mücəssiməsidirlər. Cavanından, qocasından asılı olmayaraq, buradakı «mənfilər» öz təmiz adını qoruyub saxlayan, vəzifə pillələrində irəlilədikcə insanlığını qoruyub saxlayan insanlara qarşı əks mövqedədirlər, onların yaxşılıqlarını unudurlar. Amma «Yollar uzanan gün», «Köhnə kişilər» hekayələrində müəllif əsl Azərbaycan qocalarının, ağsaqqallarının obrazını yaratmağa səy etmişdir. Özü də maraqlıdır ki, N.Nəcəfoğlunun bu tipli hekayələrində bizim XX əsr Azərbaycan hekayəsinin ənənələri davam etdirilir: ağsaqqala, xalq kultunu ifadə edən babalara hörmət və ehtiram təbliğ olunur. Onun yeddi hekayədən ibarət «Bir mən olaydım» kitabında məhz həmin motiv bütün qabarıqlığıyla nəzərə çarpır.

Bu kitabda «Bir xatirənin xətrinə» adlı maraqlı bir hekayə diqqəti cəlb edir. Baba öz nəvəsini doğulduğu kəndə aparır. Kəndə, təbiətə, torpağa böyük məhəbbət hissilə yazılan hekayədə baba öz nəvəsinə ağacların, meşələrin, quşların, çölçəməninin gözəlliyindən söz açır. Bu tipli hekayələr şəhərdə böyüyən, kənd haqqında təsəvvürü olmayan uşaqlara təbiət sevgisi aşılayır.

Müəllifin hekayə və povestlərində Təbiət də ayrıca bir obraz kimi diqqəti cəlb edir. Onun elə bir hekayəsi, povesti yoxdur ki, orada bu obraz görünməsin. Bəlkə də, uzun müddət Azərbaycanın ən gözəl canlı təbiət tablosu olan Lerikdə yaşadığı üçün bu təsvirlər belə gözəldir: «Payız günəşi

nazlana-nazlana dağların dalına çəkilməkdə idi». «Kiçik çilə sərt, soyuq havası ilə özünü göstərirdi. Axşama doğru bozaran havanın üzünü kimi adamın içini deşib keçən külək boz yalquzaq kimi ulayırdı». «Axşam sazağı başlamışdı. Meh qar dənələrini donmuş qarın üstü ilə qovduqca dağ yerinin qışını görmüş, qışı yaşamış insanlara tanış olan bir səs musiqi kimi ətrafa yayılır, at ayaqlarının qar üzərindəki xırçılıtı ilə qəribə bir ahəng yaradırdı». İndi gəlin, «Yalın belində görüş» hekayəsində bu mənzərənin təsvirinə diqqət yetirin: «Arxadan, qərb tərəfdən keçib gəldiyimiz kənd, meşənin içi ilə burulub o kəndə düşən dolanbac yollar, bir qədər uzaqda isə mirvari ləpələri günəş ziyasından bərq vuran nəhəng bir nəhri aran ərazi ilə ayıran boz dağlar, yan tərəfdə səpayız nəfəsi duyulan orman, ormanla əhatə olunmuş dərələrin qıvrılıb keçdiyi, yaldakı yaylalarda binə bağlamış, bir vaxtlar rəhmduşluğumuzdan lövbər salıb qərar tutmuş, elə indii də o yad nəfəslərin həniri sovuşub getməmiş, ancaq yeni qalanan doğma od-ocağın hələ ki, tamam alışıb-allandırmadığı, bir qədər də solğun görünən obalar, azca qabaqda isə qoşa qanad kimi gərilərək sanki dünyaya pərvazlanmaq, qucaq tutmaq istəyən çiyin-çiyinə vermiş qoşa dağlar bütün əzəməti ilə göz oxşayırdı». Cümlə çox uzun olsa da, burada bütöv bir təbiət mənzərəsi canlanır. Ümumiyyətlə, Novruz Nəcəfoğlu təbiətin ahəngini duyan yazıçılardandır. Çəkdiyi lövhələr, təsvir etdiyi səhnələr uzun illərin müşahidələrini əks etdirir.

N.Nəcəfoğlunun povest və hekayələrində həyatın, gerçəkliyin çox mətləbləri işıqlandırılır və bu fikri söyləyərkən onu nəzərdə tutaram ki, bu yazıların hər birində mövzusunun asılı olmayaraq zamanın diktəsi və möhürü hiss olunur. Yəni müəllif obrazlarının dili ilə müasir həyatda baş verən mənəvi-əxlaqi məsələlərə də işarə edir. Amma yaxşı olardı ki, gələcək hekayə və povestlərində yaşadığımız dövrün mənəvi, ictimai-siyasi iqlimi, cəmiyyətimizdə baş verən hadisə və olaylar daha geniş planda əks etdiriləydi.

Novruz Nəcəfoğlunun hekayə və povestlərindən aldığım təəssürat bundan ibarətdir və müəllifə yeni yaradıcılıq uğurları arzulamaqla sözümlü bitirirəm.

Taleh EMİNOĞLU

ÇÖRƏK

Yaşıl yarpağı yeyir yaşıl qurd...
 Çörək doğrayanda barmağını
 kəsən qadın kimi
 sızlayır ağac – səssizcə...
 Uşaqlar çörək istəyir,
 dözmək gərək ağrıya
 eynən o qadın kimi...

YOL

Mənim evimə gələn əyri yol
 kimin evindən başlayır, görən?
 Evimin çürümüş taxta qapısı
 kimin qapısına oxşayır görən?

QAR

Qar yağdı.
 Sərçə kimi qondu
 Ağaca,
 səkiyə,
 eyvanıma...
 Əridi, yox oldu
 uşaqlığımız kimi
 bir göz qırpımında...

İKİ QAPI ARASINDA

Ayaqlarım yer üzünə,
 əllərim göy üzünə
 mismarlanıb elə bil;
 nə qopuram göydən,
 nə də yerə hopuram,
 çəkilmişəm tarıma
 yerlə göy arasında.
 Ayaq izim,
 əl izim
 Tanrı qapılarında.
 Yer qapını döyürəm,
 göy qapını döyürəm,
 açan yoxdu,
 açan yox.
 Nə səs gəlir,
 nə hənir,
 gizlincə də baxan yox...

ÇİYƏLƏK

Çiyələk var...
 çiyələk var...
 - küçə satıcısı bağırır.
 Arxasınca bir əl arabası
 qadın dodaqları aparır.

ALÇA

Gözünü yumur,
 dişini qıcayır,
 üzünü yana çevirir
 piştaxtada alça görəndə qadın...
 Ərinin söyüşünü
 bədənində,
 yumruğunu
 başında,
 şərab qoxusunu üzündə hiss edir.

KƏDƏR GƏTİRƏN Təbəssüm

Ayzek AZİMOV

Bir dəfə pivə içərkən dostum Corcdan soruşdum (pivəni o içirdi, mənə limonadla kifayətlənmişdim):

- Sizin balaca cininiz necədi?

Corc əmin edirdi ki, onun iki santimetr boyu olan cini var və onu istədiyi zaman yanına çağıra bilir. Ona bunları uydurduğunu dəfələrlə desəm də, heç vaxt boynuna almırdı. Ümumiyyətlə, buna heç kəs müvəffəq ola bilmirdi. Elə dediyini deyirdi.

Corc gözlərimi dəlib keçən baxışlarla uzun-uzun mənə baxdı:

- Hə, mən axı sizə onun barəsində danışmışdım. Ümidvaram ki, bu haqda heç kimə deməmişiniz.

- Bir kəlmə də deməmişəm. Məncə, elə təkcə özümün sizi dəli hesab etməyim yetərlidir. Kiminsə mənimlə həmfikir olmağı heç də vacib deyil.

(Məndən başqa təxminən altı nəfərə də bu cin haqqında danışmışdı. Ona görə də mən tərəfdən məxfiliyin qorunmasına ehtiyac yox idi).

Corc bəyan etdi:

- Siz anlamadığınız, başa düşmədiyiniz heç nəyə inanmırsız. Yaxşı ki, mən sizin kimi deyiləm. İstəməzdim bu cür olum. Siz heç bir kiloqram plutonium qiymətində olan o qədər çox şeyi anlamaq iqtidarında deyilsiz ki... Əgər mənim cinim onu necə «balaca cin» adlandırdığınızı eşitsə, plutonium atomundan da balaca olacaqsız.

Siz onun əsl adını öyrənə bildinizmi? - etdiyi təhdiddən zərrə qədər də narahat olmadan soruşdum.

- Xeyr, öyrənə bilmədim! İnsan nitqi onu ifadə etməyə qadir deyil. Mənə izah etdiklərindən belə başa düşdüm ki, adının tərcüməsi təxminən bu cürdür: «Mən güclüyəm! Ümid və çarəsizlik gətirən şahlar şahıyam». Corc fikirli-fikirli boş

pivə fincanının içinə baxaraq «əlbəttə, bu yalandır» - söylədi. - Cinim öz evində miskin adamdır. Ona görə bu cür həvəslə mənə burada kömək edir. Bizim dünyada geridə qalmış texnologiyası ilə özünü göstərə bilər.

- Son dəfə nə vaxt gözə görünüb?

- Əslində, elə bu yaxınlarda, - Corc insana xas olmayan tərzdə dərindən nəfəs dərərək mavi gözləri ilə mənə baxdı. Onun ağarmış seyrək bıqları ötüb keçmiş emosiya burulğanından sonra yavaş-yavaş aşağı endi.

Bu hadisə Rozi O'Donnella başladı (Corc belə dedi). O, mənim qardaşım qızının rəfiqəsi idi. Özünə görə yaraşlıqlı bir xanımdı. Mənim kimi parlaq mavi gözləri, uzun, gözəl, şabalıdı saçları, çilli, balaca burnu, qu quşu kimi dimdik boynu, gözəl bədən quruluşu vardı.

Mənimçün, əlbəttə ki, bütün bunlar ancaq estetik maraq kəsb edirdi. Çünki uzun illər öncədən nəfsimə hakim olmağı öyrənmişdim, qadınlarla əyləncəyə yalnız özləri təkid etsələr, qoşulurdum. Və bu cür əyləncələr bir-iki gündən çox çəkmirdi.

Bundan başqa Rozi bu yaxınlarda ərə getmişdi. Və öz irland ərini həddindən çox sevirdi. Əri iri, möhkəm əzələli, bir az da tünd xasiyyətli, özündən tez çıxan bir adam idi. Gənc olsaydım, şübhəsiz ki, onunla bəhş edərdim. Lakin gənclik illərim çoxdan arxada qalıb. Bütün bunlardan dolayı həvəssiz də olsa, Rozinin mənə özünün tay-tuşu, rəfiqəsi kimi sirlərini danışmasına birtəhər dözdürdüm.

Bildiyiniz kimi, mən buna görə qızı günahlandırmıram. Xislətimdəki ləyaqət və Roma imperatoru kimi zahiri görünüşümlə gənc xanımların diqqətini özümə cəlb edirəm. Buna

baxmayaraq, onun çox dərinə getməsinə imkan vermirdim. Həmişə diqqət edirdim ki, Roziylə aramda müəyyən qədər məsafə olsun. Düzü, tünd xasiyyətli Kevin O'Donnellin qulağına müxtəlif cür bəzədilmiş şayiələrin çatmasını istəməirdim.

- Ah, Corc, - Rozi əllərini havada oynadaraq söylədi. - Kaş ki, Kevinimin necə gözəl insan olduğunu biləydiz. Məni necə əzizlədiyini, necə könlümü aldığıni danışım?

- Məncə, lazım deyil.

Düzü, daha dərin söhbətlərdən qaçmaq istəyirdim.

Rozi buna diqqət etmədi.

- O, bax belə burnunu büzüşdürür, gözlərini bax belə tez-tez qırpır və bununla yanaşı, elə gözəl gülür ki, dünyada ona baxıb əhval-ruhiyyəsi yüksəlməyən heç bir nəfər də tapılmaz. Onun təbəsümü günəşin şəfqəti kimidir. Kaş ki o belə gülən zaman fotosunu çəkməyə müvəffəq olaydım. Mən cəhd göstərsəm də, heç cür həmin anı dəqiq tuta bilməmişəm.

Mən dedim:

- Əzizim, bəs naturanı niyə bəyənmirsiniz?

- Bilirsiniz... - bir az əzilib-büzüldü, yanaqları qızardı və sözünə davam etdi: - Axı o həmişə belə deyil. Onun aeroportdakı işi çox ağır olduğundan bəzən evə yorğun gəlir. Belə olduğu hallarda qaşqabağını tökərək deyir. Bax əgər məndə onun fotosu olsaydı, bu bir az təsəlli olardı. Yox, çox təsəlli olardı, - dedi və gözlərində donub qalan göz yaşları parıldadı.

Boynuma almalyam ki, həmin an Azazel (guya adının tərcüməsi olan bir sürü söz yığının deməməyin dərdindən mən onu belə adlandırdım) və onun Roziyə nələr edə biləcəyi haqqında danışmaq ürəyimdən keçdi.

Lakin mən başqalarının sirlərini saxlamaq məsələsində son dərəcə ehtiyatlıyam. Cinim barədə məlumatı hardan aldığınızsa heç cür anlaya bilmirəm.

Bundan başqa, sərt, realist insan olduğumdan bu cür impulsları yatırmaq mənim üçün çox asandır.

Qeyd etməliyəm ki, qəlbimi nə qədər möhkəm saxlasam da, onun da gözəl, cazibədar gənc xanımlar üçün əlçatan olan zəif nöqtələri var, təbii ki. Lakin onlar çox ləyaqətli, hətta deyərdim ki, valideyn hisslərinə yaxın hisslərdir. Mən Azazel

haqqında heç nə demədən də bu işdən boyun qaçıra bilərdim... Yox, etibar etmədiyimə görə yox, mən psixi pozğunluğu olmayan istənilən normal insanı inandıra bilərəm.

Mən Azazelə məqsədimi deyəndə, o heç də heyrlənmədi. Əksinə, dedi:

- Sən nəsə abstrakt bir şey etməyi təklif edirsən.

- Heç də belə deyil, - dedim. - Mən sadə bir foto çəkməyi xahiş edirəm. Sənin boynuna düşən ancaq bunu maddiləşdirməkdir.

- Vəssəlam? Bəs əgər bu iş belə asan və sadədirsə, niyə özün etmirsən? Mən düşünürəm ki, sənin kütlənin ekvivalentliliyindən və enerjisindən yaxşı başın çıxır.

- Bircə dənə foto istəyirəm.

- Və fotoda heç də özün təsvir edə bilmədiyən tərzdə üz ifadəsi olsun istəyirsən.

- Təbii ki, axı o heç vaxt mənə yoldaşına baxdığı tərzdə baxmayıb. Ona görə də üz ifadəsini sənə təsvir edə bilmirəm. Amma mən sənin gücünə inanıram.

Mən bilirdim ki, bir qaşığı əlavə yağ sıyığa artıqlıq eləməz.

O, burnunu sallayıb dodaqaltı mızıldandı:

- Fotonu sən çəkməli olacaqsan.

- Mən üzündə həmin o ifadə olan anı tuta bilməyəcəm... - dedim.

- Buna ehtiyac olmayacaq, - sözümü kəsdi. - Bu, artıq mənim işimdi. Üzərimdə abstraksiya yaratmaq üçün maddi obyekt əldə etmək lazımdır. Başqa sözlə desək, bacardığın kimi çək. Ən pis foto da işə yarıyır. Və əlbəttə ki, yalnız bircə dənə. Bundan əlavə heç nə edə bilmərəm. Dünyanın sən cinsdən olan heç bir nümayəndəsindən ötrü mən öz şüuraltımın əzəllərini cırıb dağıdan deyiləm.

Hə, düzdür, o çox vaxt sərt olur. Düşünürəm ki, bununla o öz yerini, öz rolunu nəzərimizə çatdırır və ondan xahiş etdiyimiz hər bir arzunu yerinə yetirməyə borclu olmadığını qeyd edir.

O'Donnellərlə bazar günü, onlar Massachusetsdən geri dönərkən görüşdük. Düzü, mən özüm onları gözləyirdim. Bayırlıq geyimlərində şəkil çəkməyimə icazə verdilər. Xanım O'Donnell bundan fərəhlənsə də, yoldaşı çox da şad olmadı. Ardınca Kevinin portretini çəkdim. Rozi təsvir etdiyi kimi, onu güldürə və ya heç olmasa dodağına

təbəssüm gətizdirə bilməzdim. Mən heç fotonu düzgün çəkib-çəkmədiyimi bilmirdim. Axı mən heç də dahi foto rəssamlar siyahısında deyiləm.

Sonra mən fotoqrafiyanın ustası olan dostumgilə dəydim. O, hər iki şəkli çıxartdı və on doqquzuncu iyirmi səkkizə ölçüsündə böyütdü.

Əlində çox işi olduğuna görə o, bütün bunları dodaqaltı deyinə-deyinə etsə də, mən özümü eşitməməzliyə qoydum. Onun bu axmaqlığının mənim əlləşib-vuruşduğum bu vacib işin yanında nə dəyəri, nə qiyməti var axı? Məni təəccübləndirənsə bu qədər insanın sadə bir şeyi başa düşməməsidir.

Lakin portret hazır olan kimi onun əhvalı dəyişdi. Gözünü fotodan çəkmədən dedi:

- Bircə demə ki, bu cür yüksək keyfiyyətli fotonu sən çəkmisən.

- Niyə də olmasın? - dedim və əlimi fotonu götürmək üçün uzatdım. Lakin özünü görməməzliyə qoydu.

- Sənə axı fotonun daha bir neçə surəti lazımdır.

- Yox, lazım deyil, - çiyininin üstündən baxmağa cəhd göstərərək dedim.

Foto çox dəqiq və qeyri-adi gözəllikdə, rəng harmoniyasında alınmışdı. Şəkildə Kevin O'Donnell elə gözəl gülümsəyirdi ki, heç soruşsan, foto çəkilən vaxt elə gülümsədiyini yadına sala bilməzdi. O, çox yaraşlıq və mehriban görünürdü. Bütün bunlar mənim heç vecimə də deyildi. Yəqin, bu şəkildə qeyri-adi nəşə bir şey görmək üçün ya gərək qadın olasan, ya da dostum kimi fotoqraf .

- Onda heç olmasa özüm üçün bir dənə çıxarım.

- Yox, - dedim və əlindən fotonu çəkib aldım. Əvvəlcədən biləyindən tutdum ki, birdən ağına fotonu dartışdırmaq gələr. - Neqativi də ver, zəhmət olmasa. O uzaqdan çəkilmiş şəkilsə özündə saxlaya bilərsən.

- Eləsi mənə lazım deyil, - dişlərini qıcıyaraq cavab verdi. Gedəndə xeyli məyus olduğunu da gizlətmədi.

Portreti çərçivəyə saldım, rəfə qoydum, geri çəkildim ki, kənardan ona tamaşa edim. Foto sanki ətrafına işıq saçırdı. Azazel işini yaxşı görmüşdü.

Maraqlıdır, görəsən Rozi buna necə reaksiya verəcək, düşündüm. Ona zəng vurdum. Onlara gəlmək istədiyimi bildirdim. Sən demə, o, mağazaya

getməliymiş. Amma mən bir saatdan sonra gələ bilsəydim...

Mən elə də etdim. Bir saatdan sonra onlara təşrif buyurdum. Kağıza bükülmüş foto-hədiyyəmi bir kəlmə də danışmadan ona təqdim etdim.

- İlahi! - deyib, bağlamanın lentini açmağa başladı. Bu nədir belə, bəlkə, hansısa bayram münasibətilədir?

Elə bu an fotonu əlinə aldı. Səsi tutuldu, ürəyi tez-tez döyünməyə başladı. Gözlərini iri-iri açıb şəkllə zilləndi. Və nəhayət ki, pıçıldadı:

- İlahi!

Üzünü mənə tərəf çevirdi:

- Bu, bazar günü çəkdiyiniz fotodur?

Mən başımı tərپətdim.

- Necə də dəqiq həmin anı tutmağı bacarmısınız. Mən onu məhz bu cür sevirəm. Allah xətrinə, icazə verin, bu foto mənim olsun.

- Mən onu sizin üçün gətirmişəm.

O, boynuma bərk sarılaraq dodağımdan öpdü. Mənim kimi sentimentallıqdan uzaq bir adamın bu xoşuna gəlməməli idi. Həm də ki bığlarımı silməli oldum. Lakin onun həmin an öz hisslərinə hakim ola bilməməsi bağışlanılan idi.

Bu hadisədən sonra təxminən bir həftə görüşmədik. Sonra bir gün onu ət dükanının yanında gördüm. Çantasını evə qədər aparmağı təklif etməsəydim, bu, mən tərəfdən nəzakətsizlik olardı. Əslində, məni maraqlandıran onun yenidən boynuma sarılıb öpmək istəyib-istəməməsi idi. Və mən özlüyümdə qərar verdim ki, bu cür gözəl bir xanıma "yox" demək kobudluqdur. Lakin o, başını aşağı salıb nəzərlərini yerdən çəkmirdi.

- Fotonuz nə vəziyyətdədir? - şəklin korlanmağından qorxaraq, ehtiyatla soruşdum.

Rozi gülümsədi:

- Çox gözəl! Mən onu maqnitofonun üstünə bir az çəpəki qoymuşam ki, masanın arxasında oturduğum yerdən rahatca görə bilim, - O, mənə qıyğacı baxır, - düz sözümdü. Elə bil ki, foto canlıdır. Rəfiqələrim də fotodan gözlərini çəke bilmirlər. Çox bəyənilir. Onlar qonaq gələndə fotonu gizlədirəm. Mənə elə gəlir ki, onu oğurlamaq istəyirlər.

- Birdən «Onu» (ərini) oğurlamaq istəyərlər haa, - zarafatya dedim.

Rozi yenə də həmin gərgin susqunluğa çəkildi. Sonra birdən başını yellətdi:

- Düşünürəm.

Mən məsələyə başqa tərəfdən yanaşmağa cəhd göstərdim:

- Bəs Kevinin necə, foto xoşuna gəlirmi?

- O, bu barədə bir kəlmə də demədi. Bilirsinizmi, yoldaşım çox da diqqətçil deyil. Heç, bəlkə də, fotonu görməyib.

- Bəs niyə fotonu ona göstərib birbaşa soruşmursuz?

O, təxminən yarım kvartal boyu susdu. Mənsə əlimdə ağır çanta yanınca sürünürdüm. Yol boyu ağımda ancaq bir şey vardı. Görəsən, yenə məni öpmək istəyəcəkmi?

Rozi qəflətən dedi:

- Sözün düzü, indi onun işi elə gərgindi ki, bu haqda danışmağa heç imkan olmayıb. O, evə çox gec gəlir və biz, demək olar ki, söhbət etməyə imkan tapmırıq. Bilirsiniz də kişilərin xasiyyətini.

Rozi gülümsəməyə çalışsa da, bacarmadı.

Evə çatdıq. Çantasını ona qaytardım. Birdən pıçılıyla dedi:

- Hər necə olsa da, fotoya görə çox sağ olun, çox minnətdaram!

Getdi. Öpmək istəmədi, mənsə düşüncələrimə elə dalmışdım ki, bunun fərqi evimə çathaçatda vardım. İndi geriye dönüb ona təsəlli verməyin heç bir mənası yox idi.

Təxminən on gün də keçdi. Səhər çağı o, mənə zəng vuraraq, səhər yeməyinə dəvət etdi. Mən bir az ehtiyatla soruşdum ki, bəs birdən qonşuların görsə, nə deyər?

- Boş şeydi. Siz axı yaşlı bir adamsız. Nə deyəcəklər ki... Yəni mən demək istəyirdim ki, bu cür yaşlı bir dostumla... yox, ağıllarına heç nə gəlməz... Bilirsiniz, sizin məsləhətinizə ehtiyacım var.

Mənə elə gəldi ki, o, göz yaşlarını saxlaya bilmədi. Centlmen hər zaman öz centlmenliyində qalmalıdır və mən lanç vaxtı artıq onun evində idim. O, süfrəyə vetçina və pendirli buterbrodlar, nazik dilimlənmiş alma piroqu düzmüşdü. Foto maqnitofonun üstündə, elə özü dediyi kimi dayanırdı. Biz bir-birimizə əl uzadıb salamladıq. Məni öpmək üçün heç bir cəhd göstərmədi. Onun ümumi görünüşü məni narahat etdi. Çox yorğun və bədbəxt görünürdü. Masanın kənarında əyləşdim. Rozinin dillənəcəyini gözləyərək süfrədə olan buterbrodların yarısını yedim. Lakin o, ağzını

açıb bir kəlmə də danışmadı. Axırı məcbur olub niyə bu halda olduğunu soruşdum.

Buna səbəbkar Kevindir?

Mən səhv etmədiyimi yüz faiz bilirdim.

O, başını tərpedib göz yaşlarına qarq oldu. Mən onun əllərini sıgallayırdım. Lakin bunun yetərli olmadığına əmindim. Yavaş-yavaş çiyinlərini sıgallamağa başladım. Və nəhayət ki, Rozi danışdı:

- Onun işsiz qalacağından qorxuram.

- Bu nədir danışırısan? Niyə axı?

- Başa düşürsüz, o elə kobud olub ki... Çox güman, işdə də bu cürdür. Allah bilir, axırncı dəfə məni nə vaxt öpüb, heç xoş sözlər də daha demir. O, həmişə hamıyla dalaşır, mübahisə edir. Nə olduğunu, nə baş verdiyini mənə demir, soruşanda dəliyə dönür. Dünən Kevinlə aeroportda bir yerdə işləyən dostu bizə gəlmişdi. Deyir ki, işdə çox qaşqabaqlı, əsəbi gəzir. Üz-gözündən bədbəxtlik yağır. Və bunu müdiriyyət də çoxdan sezib. Onu işdən qovacaqlarına əminəm. Mən neyləyim axı?

Sonuncu görüşümdə təxminən belə bir şeyin olacağını duymuşdum. Rədd olsun Azazel, ona həqiqəti açmaq qərarına gələrək dedim:

- Rozi! O foto...

- Bəli, mən bilirəm, - fotonu götürüb sinəsinə sıxaraq dedi, - mənə çətinliyi aşmağa güc verir. Bu əsl Kevindir və nə olursa-olsun, o hər zaman mənimlə qalacaq.

Ona deyəcəklərimin ağır olduğunu başa düşsəm də, artıq susa bilməzdim. Mənim başqa çıxış yolum yox idi. Məsələni izah etməyə çalışdım:

- Rozi, siz məni anlamadız. Düşünürsünüz bədbəxtliklər fotodan gəlir. Mən buna əminəm. Həyatsevərlik, sevgi, sevinc hardansa fotoya köçürülməli idi. Ona görə də bütün bunlar Kevinin özündən alınaraq fotoya həkk edilib. Başa düşürsünüz?

Rozi ağlamağını kəsdi.

- Siz nə danışırırsız? Foto linzayla yığılmış işıq, plynkada emulsiya və onu üzə çıxarmaq üçün istifadə olunan başqa şeylərdir. Vəssəlam.

- Adi foto siz deyən kimidir, bəli.

Mən Azazelin imkanlarının məhdudiyətini bilirdim. Sehrli fotonu heç nədən yaratmaq onun gücündə deyildi. Roziyə elmi əsaslarla sevinc hissini kağıza necə köçürüldüyünü izah edə bilməzdim.

- Belə deyək də. Nə qədər ki, bu şəkil burada dayanıb, Kevinin üzü gülməyəcək, gərgin və əsəbi olacaq.

- Bu foto burda olacaq, - Rozi fotonu yerinə qoyaraq qətiyyətlə söylədi, - bu cür gözəl bir foto haqqında niyə belə qorxunc şeylər danışdığınızı anlaya bilmirəm. Yaxşısı budur, sizə bir qəhvə dəmləyim.

Rozi mətbəxə keçdi. Onun necə dərin bir kədərə batdığını görürdüm. Və mən mümkün olan yeganə addımı atdım. Bu fotonu onsuz da mən çəkmişəm. Azazel vasitəsilə olsa da, fotonun bütün sehrlı xüsusiyyətlərinin məsuliyyəti mənim üzərimdə idi.

Çərçivəni götürdüm, ehmalca arxalığını açdım, fotonu çıxartdım. Əvvəl iki, sonra dörd, daha sonra səkkiz, on altı yerə bölüb cibimə soxdum. İşimi bitirən kimi telefon zəng çaldı. Rozi dəstəyi qaldırmaq üçün qonaq otağına yüyürdü. Arxalığı bağladım və çərçivəni yerinə qoydum. Çərçivə ağ və bomboş idi. Həmin andaca Rozinin şad-xürrəm səsinə eşitdim.

- Kevin! Bu ki çox gözəldir! Mən çox şadam! Bəs niyə sən məndən bunu gizlədirdin? Bir də heç vaxt belə eləmə!

O, otağa böyük sevinc hissiylə qayıtdı.

- Bilirsiniz bu Kevin neyləyib? Böyrəyində daş var idi - deyə həkimə gəldirdi. Buna görə çox narahat idi, fikir edirdi yazıq. Ağrıları dözülməz

cəhənnəm ağrıları kimiydi. Bəlkə də, əməliyyat edilməli olacaqdı. Mənə narahat etməmək üçün bir kəlmə də demirdi. Gör necə axmaqdır. Belə kədərli, bədbəxt olduğuna görə həddindən artıq narahat idim. Onun ağlına gəlmirdi ki, axı bu cür məchulluq içində mən daha da çox nigaran qalır, fikir edirdim. Ciddi sözümdü, kişiləri gərək hər zaman nəzarət altında saxlayasan.

- Bəs indi sizin sevinməyinizin səbəbi nədir?

- Daş düşüb. İndicə onu xəbər vermək üçün zəng vurmuşdu. Səsi elə xoşbəxt, elə şad gəlirdi ki. Sanki köhnə Kevin yenidən qayıtdı. O, indi, bax, bu fotodakı kimidir...

Rozi üzünü fotoya tərəf çevirdi və çığırıdı:

- Foto hani?

Evə getmək üçün ayağa qalxmışdım. Qarıya çathaçatda dedim:

- Mən onu məhv etdim. Daş da ona görə düşdü.

- Məhv etdiz? Siz neylədiz?

Mən artıq qapının dalında idim. Ondən təşəkkür eşitmək fikrimdən keçmirdi. Liftin gəlişini gözləmədən sürətlə pilləkənlərlə aşağı düşməyə başladım. İki mərtəbə enmişdim ki, onun ağladığını eşitdim.

Evdə fotonun doğranmış hissələrini cibimdən çıxarıb yandırdım. O vaxtdan bəri Rozini görməmişəm. Eşitdiyimə görə, Kevin nəcib və arvadını sevən bir kişiye dönüb. Və onlar çox xoşbəxtidirlər. Rozidən yeddi səhifəlik xırda xətlə yazılmış, qarışıq fikirlərlə dolu və demək olar ki, tamamilə mənasız cəmi bircə məktub aldım. Məktubdan bir bunu başa düşdüm ki, Kevinin əhval-ruhiyyəsinin pis olmağı böyrəyindəki daşla əlaqədarmış. Daşın yaranmasının və düşməsinin fotonun çəkilməsi və məhv olması ilə üst-üstə düşməsi sadə bir təsadüfdür.

Hə, bir də məktubda məni öldürməklə bağlı tamamilə dəlisov təhdidlər vardı. Yazdığı sözlərin çoxunun mənasını anlamadığına əminəm.

Bütün bunlardan belə başa düşdüm ki, Rozi bir daha məni öpmək üçün boynuma sarılmağa cəhd göstərməyəcək. Və necə qəribə səslənsə də, bu, məni xeyli kədərləndirirdi.

Rus dilindən tərcümə edən:

Xanım AYDIN

Elkin KƏRİMLİ

AY SƏNİN

Ömrümdən bir il də beləcə getdi,
Boşuna gözlədim, boşuna səni.
Yüksəklik qorxunu bilsəydim əgər,
Qoymazdım qəlbimin başına səni.

O qədər gözəllər düşdü gözümdən,
Səndən başqasına gözüm düşmədi.
Ya bu il mənimçün uğursuz oldu,
Ya da ki, ağağın mənə düşmədi.

Başıma haranın daşını salım,
Doldura bilmədim boş ürəyini.
Ay sənin qəlbinin daşına qurban,
Qoy salım başıma daş ürəyini.

SƏNDƏN XOŞUM GƏLİR

Səndən xoşum gəlir, özü də lap çox,
Birtəhər oluram səni görəndə.
Mən səni görəndə düz dayanıram,
Sənsə düz keçirsən, məni görəndə.

Bir dəfə olsa da, baxmadın mənə,
Ay səni utancaq, səni utancaq..
Sizin qonşular da tanıdı məni,
Sən məni tanıya bilmədin ancaq.

Səndən incimərəm, səndən küsmərəm,
Sən mənim sevincim, səadətimsən.
Kim bilir, bəlkə də, mən sənin ilkin,
Sən mənim sonuncu məhəbbətimsən...

S NI D  SEVMƏDİM, XOŞUMA GƏLDİN

 z m  bařqa dost, tanıř taparam,
Üç g n , beř g n  unudularsan.
D n n n  yemiř m yadımdan çıxıb,
Sən mənim yadımda ötən qalarsan.

G zib,  yl n r m g nd  biriyl ,
 zg l r bařımı qatar beləcə.
Bu gündən sonra da sənin yerini
Hər gün bir bařqası tutar beləcə...

Bařıma çox gəlib olmazın iřl r,
Sən də bir iř idin, bařıma gəldin.
Sən nə birincis n, n  də sonuncu,
Səni də sevm dim, xořuma gəldin...

Ő K R, İLAHİ!

Yenə pəncərədən baxıram  l ,
Yenə külək əsir, g cl  bir külək.
Toz-torpaq  z n  yer tapa bilmir,
Mənim suya d řm ř arzularımt k...

Qarğalar səsini atıb bařına,
Ağaclar bařını bulayır yenə.
Bizim tulamızın səsi də  ixmır,
Bir it uzaqlarda ulayır yenə...

N yimiz, n yimiz olmasa belə,
Deyirəm, yaxřı ki, p nc r miz var.
Ő k r bu g n m , ő k r, İlahi,
Dünyada n  qədər p nc r siz var...

SUSURAM

Yamaq p rd l rd n baxıram  l ,
G cl  külək əsir, g cl  qar yağır.
Kiminin bařına sevinc, səadət,
Kiminin bařına acılar yağır...

Bunu mənim kimi, kim bilə bilər,
Sobanın hisind  oturmaq nədir ?!
D n nki x r yi qızdırıb bu gün,
Suyuna ürəyi batırmaq nədir ?!

Qırıq pəncərələr, qırıq qapılar,
N m qoxan otağı demirəm hələ.
Dizi d ř m d  s rt n b çıxan,
Ağlayan uřağı demirəm hələ...

Susuram... Tanrının b y kl y n ...
Daha danıřmıram, daha dinmir m.
Mən də uřaq vaxtı çox sevin rdim,
İndi qar yağanda heç sevinmir m...

Yusif İzzəddin İsa

Görkəmli Misir ədibi Yusif İzzəddin İsa 1914-cü ildə Əl Fayomda doğulub. O, Qahirə Universitetinin zoologiya şöbəsini bitirmiş və İngiltərənin Şeffild Universitetində fəlsəfə elmləri doktoru elmi dərəcəsini almışdır.

Deyilənə görə, Yusif İzzəddin İsanın hekayə söyləmə istedadı çox erkən yaşlarından özünü büruzə verməyə başlayıb. Belə ki, təxminən 6-7 yaşlarında ikən o, dizini yerə qoyub öz həmyaşdılarını başına toplayaraq onlara özündən uydurduğu hekayələr danışmış. On yaşlarında isə İzzəddin artıq şeirlər qoşurdu. Tələbə olarkən universitetin ədəbiyyat jurnalında çap etdirdiyi qısa hekayələrini tələbə yoldaşları və professorlar böyük heyranlıqla qarşılayırdılar.

Universiteti 1938-ci ildə fərqlənmə diplomu ilə başa vuran ədibi Qahirə Universitetində kiçik elmi işçi kimi saxlayırlar. Elmi işləri ilə yanaşı, o, qısa hekayələrini də Misirin məşhur jurnallarında dərc etdirməyə başlayır və radio üçün dramlar yazır. Yusif İzzəddin İsanın hekayələri qeyri-adi yazı nümunələri kimi qarşılanırdı. Şeirlərinə bəstələnmiş mahnıları o dövrün məşhur müğənniləri radioda sevə-sevə ifa edirdilər. Yusif İzzəddin İsa elmi karyerası ilə ədəbi fəaliyyətini bir-birindən ayırmadan ömrünün sonunadək yüksək səviyyədə davam etdirmiş yeganə misirli yazardır.

1951-ci ildə Şeffild Universitetində fəlsəfə elmləri doktorluğu dərəcəsi ilə əlaqədar alimlik işini yazarkən belə Yusif İzzəddin İsa ədəbi fəaliyyətini dayandırmamışdı. Yaradıcılığının bu dövründə o, BBC radiosu ilə yayımlanan və dinləyicilər tərəfindən böyük hərarətlə qarşılanan çoxlu radio-tamaşalar yazmışdı.

1961-ci ildə Fulbrayt komissiyası professor Yusif İzzəddin İsanı bir illiyə Berkley və İllinoys Universitetlərində mühazirələr oxumağa seçmişdir. Çoxlu namizəd professorlar arasından ədibin komissiya tərəfindən seçilməsinin başlıca səbəbi

onun elm və ədəbiyyatla eyni dərəcədə məşğul olması idi.

Ədəbiyyat sahəsində o, əksər yazıçılara böyük təsir göstərmiş, yeni məktəbin əsasını qoymuşdur. Yusif İzzəddin İsanın, əsasən, intellektual simvolik romanlarında özünü ifadə edən global dünyagörüşü, dünyanın müxtəlif yerlərində yaşayan insanlardan, insani hisslərdən və əzablardan bəhs etməsi böyük oxucu kütləsinin marağına səbəb olmuşdur. Ədəbi irsi təxminən 200-ə qədər qısa hekayədən, on romandan və altı birpərdəli dramdan ibarətdir. *O həmçinin Misirdə və Orta Şərqdə radio dram janrının banisidir.* Yusif İzzəddin İsa təxminən 400-dən artıq radio tamaşa qələmə almışdır.

Yusif İzzəddin İsa təkcə nasir deyildi, o həm də görkəmli mütəfəkkir idi. "Əl Əhram", "Oktyabr" kimi Misirin məşhur jurnallarında yüzlərlə analitik esseləri dərc edilmişdir.

O, universitetin zoologiya kafedrasında vəzifəcə adi elmi işçidən kafedranın müdirinədək yüksəlmişdi. Professor belə hesab edirdi ki, ancaq elm adamları yaxşı sənətçi ola bilərlər. Ona görə ki, elm incəsənətə dərinlik bəxş edir.

1942-ci ildə Yusif İzzəddin İsa bütün həyatını bir anda dəyişən qəti qərar verir: yenicə əsası qoyulmuş İsgəndəriyyə Universitetində işləmək üçün birdəfəlik İsgəndəriyyə şəhərinə köçür. Bunun ən başlıca səbəbi ədibin ona sonsuzluğu və tarixin əzəmətini təlqin edən İsgəndəriyyə şəhərinə həddən ziyadə sevgisi, bağlılığı idi. O, ömrünün sonunadək orada yaşamış və İsgəndəriyyə Universitetində çalışmışdır.

Yusif İzzəddin İsa 8 sentyabr 1999-cu ildə İsgəndəriyyədə vəfat etmişdir.

İnanıq ki, **müəllifin oğlu Faatin İsanın** icazəsi ilə ana dilimizə çevirdiyimiz "Allaha məktub", "Yoxsullar", "Həyatın sirri" və "Yasəmən ağacı" hekayələri öz ədəbi və estetik dəyərini itirməyən misirli ədibin yaradıcılığı haqqında oxucularımızda az-çox təəssürat yaradacaq.

YOXSULLAR

Bu o axşam idi ki, Əl Şeyx Dərvişin evindəki qeyri-adi səs-küy bütün kəndə yayılmışdı. Həmin gecə körpə bir insan məxluqu dünyaya gəlmişdi.

Otağın işığı tutqunuydu. Çırağın piltəsi kerosinin içərisində yanıb qurumaq üzrəydi. Beləcə, yeni məxluq zülmətdən zülmətə doğuldu. Qısa çək-civirdən sonra həyatının qalan hissəsində “Mitvəli” adı daşımağı onun boynuna qoydular. Bu ad nə öz seçimiydi, nə də bu məsələdə o bir söz sahibiydi.

Mitvəli sanki həyatın öldürücü ehtiyaclarını, çatışmazlıqlarını görmək üçün dünyaya gəldi. Bu öldürücü zərbələr, əslində, onun həyat yolunda əvvəlcədən nəzərdə tutulmamışdı, öz günahı da deyildi. Bəlkə də, bu, onun atası – arvadının təxminən onunla eyni yaşda olan bacısı Fatiməylə evlənmiş – Dərvişin arzusu idi. Sadəcə məşşatə qadın o zaman “səhvə” yol vermişdi. Düzdü, Dərviş, Fatimənin bacısı Xədicəni istəyirdi. Sonra elə belə də oldu: Xədicə onunla nişanlandı. Lakin Dərviş həqiqəti biləndə: “Bu da onun kimi qadın deyil? Məgər bunun da başqa insanlar kimi ağzı, burnu, gözü yoxdur?” – deyib heç etiraz eləmədi. Burnu yekədir və ya balacadır, gözləri iridir, yaxud qıyıqdır, ağzı eybəcərdir, ya deyil, bir sözlə, belə-belə şeylər onun nəzərində dəbdəbə, şöhrətpərəstlik və lazımsız narahatlıq kimi canlanırdı.

Dərviş yaxşı adam idi. Çünki o, *sabah öləcəkmis kimi axirət dünyası üçün çalışırdı*.¹ Düzünə qalsa, bu qənaətində tam haqlı idi. Belə kənddə yaşamağın özü uğursuz taledən başqa nə ola bilərdi ki... İstər-istəməz bu kəndin sakini hər zaman ölüm gözləməliydi. Ona görə ki, o, bilharsioz xəstəliyindən ölməyirsə, mütləq malyariya ağcaqanadları sonuna çıxacaqdı. Bunların da heç biri olmayıbsa, onda, çox güman ki, doyunca qıdalanmamaq, yaxud da tif öz işini görəcəkdı.

Bu kənd aralarında dar, əyri-üyrü cığırları olan, gildən düzəldilmiş bir neçə daxmadan ibarətdir². Burada hər şey taleyin insafına həvalə olunduğundan bəzən qəfil qalxmış qum tufanları ya daxmaları uçurdu, ya da daxmaların qarşısına, cığırlara palçıqlı qum təpələri toplayır.

Əgər o xarabalıqları gəzmiş və həmin daxmaların qapılarına nəzər salmışsınızsa, demək,

siz ölengi və solğun baxışlı məxluqların necə ümitsizcəsinə boylanıb, sonra da həmin qaranlıq mağaralara necə geri çəkilmələrinin şahidi olmuşsunuz. O solğun üzlər insan məxluqlarının bənizləridir. Onlar bir neçə kasıb adamdır və ümumi sayları elə bu kəndin sakinləri qədərdir. Üzlərinin çəhrayı rəngi bilharsioz və qanaxma ilə dolu sidiklərində həll olmuşdur. Taxıl çörəyi və pendir zərdabından ibarət yeməklərini bu sakinlər bağırısaqlarındakı qurdlarla bölüşürlər.

Kənd şimaldan qəbiristanlıqla haşiyələnir. Onun açıq ağzı dözülməz həyatın öhdəliklərindən, mübarizəsindən canını qurtarmış sakinləri acgözlüklə udmağa müntəzirdir. Kəndin cənub, şərq və qərbdəki sərhədləri həm ağcaqanadların dünyadan yox olmamağına zəmanət vermək üçün, həm də qurbanların daha böyük sayını qonşuluğa – qəbiristanlığa çatdırmaqdan ötrü böyük bir bataqlıqla əhatələnir.

Dərvişin evi kiçik daxmaydı. Daxmanın qarşısında əkilmiş giləmeyvə ağacının altındakı çarpayı həm də Dərviş ailəsinin qonaq otağı idi. Dərviş orada gününü keçirməyə, hətta bəzi kəndli dostları ilə orada söhbətləşməyə, çox vaxtlar da günorta yuxusunu almaqdan ötrü bu çarpayıya uzanmağa vərmişdi.

Mitvəli belə bir kəndin qucağında böyüyürdü. Onun baxışlarında özünü gizlətməyən əzab və kədəri aydınca görmək olurdu. Əslində, bunlar yeganə şeylərdi ki, bütün bu kənd sakinləri arasında bərabər və ədalətli şəkildə paylanmışdı.

Bu kənddə nə içməli su, nə elektrik enerjisi, nə də təmiz küçələr var idi. Mitvəli yeddi yaşına çatanda atası onu Əl Şeyx Abdullaha *kotabına*³ göndərdi. Kotabda Mitvəli öyrəndi ki, islam peyğəmbərinin yeddi övladı var imiş: üç oğlan, dörd qız. Oğlan övladları: Ustad Abdulla, Ustad İbrahim və Ustad Qasım; qız övladlarının adını isə yadında saxlaya bilmirdi. İlk təhsilinin üç ayında onun öyrəndiklərinin hamısı yalnız bundan ibarətdi.

Mitvəli təhsilinin birinci ilini Əl Şeyx Abdulla'nın kotabında başa vurdu. Atası Dərviş bu geniş dünyanın ərazisindən yarım *fedan*⁴ torpağa sahibdi. O, həmkəndlilərinin nəzərincə varlı hesab olunurdu. Əl Şeyx Dərvişin yarım fedan torpağa sahib olması onu oğlu Mitvəlinin gələcək taleyi barəsində düşündürdü: “Axı mən oğlumu niyə

şəhər məktəbinə göndərmirəm? O da oxuyub *əfəndi*⁵ olar, lap iki həftə bundan əvvəl icarəsini ödəyə bilmədiyi üçün İsmayıl Əbdül Daimin camışını qabağına qatıb apararı vergi müfəttişi kimi başına *tarbuş*⁶ da qoyar”.

Mitvəli həmin gecəni yata bilmirdi. Sabah o, kəndlərindən bir saatlıq piyada yol gedib ümumi ibtidai məktəbdə təhsilə başlamalı idi. O, tarbuş geyinməyə, məktəbdən yeni kitablar və yazı dəsti almağa səbirsizlənirdi. Bu, Mitvəlinin həyatında yeganə ən uzun və xoşbəxt gecə oldu.

Sübh çağı – müəzzinin «namaz yatmaqdan xeyirlidir» çağırışından, hətta Dərvişin məscidə tələsməsindən də əvvəl – Mitvəli əl-üzünü yuyub, atasının aldığı kostyumu geyinməyə hazırlaşır. Bu kostyumu Dərviş kiçik tarlasında becərdiyi buğdanın hamısını satandan sonra almışdı. Mitvəlinin anası su şırnağının səsinə eşidən kimi tez yuxudan ayılıb, oğluna kömək etməyə tələsdi. O, yarıya qədər su ilə dolu, içərisində kiçik canlı məxluqların çaxnaşdığı qabda saxlanan pendirin bir parçasını Mitvəlinin yolu üçün hazırladı. Bəzi milçək sürfələri kəndliləri qətiyyəni iyrendirmirdi. Onlar belə sürfələrin pendir zərdabının özündən əmələ gəldiyinə inanırdılar.

Səhər tezdən olduğundan hava hələ də soyuq idi. Buna baxmayaraq, Mitvəli məktəbə vaxtında çatması üçün şəhərdə yaşayan sinif yoldaşlarından fərqli olaraq, evi ən azı bir saat əvvəldən tərk etməli idi.

Beləcə, Mitvəli şagird oldu. Şagird də gərək dərslərini oxusun axı. Amma baxır harada. Onların evi iki otaqdan ibarətiydi. Otaqlardan birini gündüz vaxtı oturub-durmaq üçün istifadə edirdilər. Gecə düşəndə isə o, yataq otağına çevrilirdi. Həmin otağın bir küncündə çirkli döşək salıb Dərviş və arvadı yatırdı. Otağın digər bucağında isə üç ayaq üzərində dayanan çarpayı qoyulmuşdu, dördüncü ayağının yerinə dayaq üçün daş yerləşdirilmişdi. Mitvəli bu çarpayıda yatır və dərslərini də elə bu çarpayının üstündə hazırlayırdı. «Meydan» adlandırdıqları digər otağa isə qışda soyuqlar kəskinləşəndə yatmaq üçün yığırdılar. «Meydan» otağının gildən tikilmiş böyük sobası var idi. Yatmadan əvvəl ailə sobanı qalayıb onun üstündə yatırdı.

Qış özünü yetirmişdi. Mitvəli əvvəllər sevdiyi bu fəslə indi nifrət etməyə başlamışdı. Ona görə

ki, evlərindən məktəbə piyada edilən gündəlik təhsil səyahəti onu yorub usandırmışdı. Balaca, zəif məktəblinin şiddətli yağışla, yaş palçıqlı torpaqla, demək olar ki, hərgünkü mücadiləsi bədii təsvirimizin söz boyası xaricindədir...

Mitvəli birtəhər ayaqlarını palçıqdan qopara-qopara vaxtında məktəbə yetişməyə can atırdı. Bu vaxt sol ayağını palçıqdan çətinliklə çəkəndə büdrəyib gölməçəyə yığıldı. Həmin gün Mitvəli məktəbə vaxtında çata bilmədi. O, sinif nümayəndəsi olduğundan müəllimi onu narazı üzlə qarşılayaraq: “Niyə gecikmişən?” – deyər qışqırdı. Mitvəli özünə gəlib çaşqın halda dilləndi: “Müəllim, vallah, palçıqlı gölməçələrin əlindən yerimək olmur”. Müəllim qırıxıq üzünü turşudub, uşağa şübhəli nəzərlərlə baxa-baxa bir az da ucadan qışqırdı: “Sən hansı cəhənnəmdən gəlirsən?” Mitvəli başını aşağı salıb az qala zəif səslə pıçıldadı: “Balaca kənddən, şəhərdən çox uzaq...” Bu əsnada müəllim əlini qaldırıb Mitvəlinin düz üzünə möhkəm bir zərbə ilişdirdi. Balaca oğlanın zəif bədəni dəhşətdən titrəyəndə qədər zərbələr davam elədi. – “Əgər bir də geciksən, səni sinfə buraxmayacam. Məktəb səndən ötrü anbar deyil, istədiyən vaxt gələsən, istədiyən vaxt gedəsən!” – deyər müəllim bağırırdı. Mitvəli ağrıdan hönkürürdü: “Müəllim, and olsun Allaha, mən bir saat əvvəl evdən çıxmışam. Palçıq nəmlidir, yol uzaqdır...”

Müəllim yenidən onu şillələməyə başladı. Bu vaxt o, şagirdin qulağına qəfil möhkəm zərbə endirdi. Onsuz da məktəbə gələrkən yolda taqətdən düşmüş Mitvəli zərbənin təsirindən səndələyərək huşsuz halda döşəməyə yığıldı. Bəzi şagirdlər onun bu halına səssizcə ağladılar. İki oğlan uşağı irəli çıxaraq, çiyinlərində Mitvəlini məktəbin həkim otağına aparıb sinfə qayıtdılar. – “O, lələk kimi yüngüldür,” – deyib sinfə qayıdan oğlanlardan biri o birinə təəccübünü gizlətmədi.

Onu müayinə etmək istəyən həkim Mitvəlinin hörümçək toruna bənzəyən, nimdaş maykasını gördükdə sarsıldı. Uşağı huşa gətirməkdən ötrü həkim çox səy göstərdi. Nəhayət, dumanlı və bulanıq görmələrdən sonra Mitvəli dünyanı görməyə başladı. Yarışüurlu vəziyyətdə o, həkimi atası zənn edib, onu ağlaya-ağlaya qucaqlayaraq: “Yorulmuşam, ata. Mən məktəbə getmək istəmirəm!” – deyib şikayətləndi.

Mitvəli özünə gəldikdən sonra məyus halda sinfə gəldi. Üzünün rəngi tamam solmuşdu. Uşağın bu pərişan vəziyyəti, yazıq görkəmi müəllimin qəlbində susmuş vicdanı oyatdı. Ona görə də o, Mitvəlinin könlünü almağa özündə mənəvi bir ehtiyac duydu. Lakin Mitvəli yenidən ağılamağa başladı. Müəllim uşağı kiritmək üçün cibindən bir karandaş çıxarıb ona bağışladı. Kirişmiş Mitvəli karandaşı dərhal götürüb sevincək yerində oturdu.

Balaca məktəbli evə qayıdanda artıq yorğunluqdan ayaq üstə dayana bilmirdi. Ona görə də yubanmadan otağın küncünə – öz yerinə çəkildi. Bu an o, atasının hönkür-hönkür ağladığına şahid oldu. Anası otağa girərkən Mitvəli onun da ağladığını gördü. Nə baş verdiyini soruşduqda, atası oğluna camışlarının ilişib bataqlığa düşdüyünü göz yaşları içərisində söylədi.

Həmin ölmüş camış artıq kəsilməmişdi; əti də kəndin camaatına satılmışdı. Kəndlilər onu Dərvişdən alıb aralarında paylaşmışdılar. Əslində, belə bölüşmələr kəndlilərin ət yemək arzusundan irəli gəlmirdi. Ona görə ki, onlar ətsiz yaşamağı daha öyrənmişdilər. Bu, sadəcə, ən yaxşı dostunu itirmiş zavallı birisinə kömək etmə cəhdi idi.

Camışları öldüyü üçün göz yaşı axıdan atasına qoşulub Mitvəli də için-için ağladı. Artıq yatmaq vaxtı idi. Mitvəli həmin gecə dərslərini hazırlamadı; bir andaca hamısı yığılıb-yatdı. Ancaq heç kim bu yuxunun səs və ya başqa bir şey olduğunu hələ bilmirdi.

Həmin gecə güclü yağış yağırdı. Çoxlu dəlik-deşiyi olan tavandan sızan yağış Mitvəlini yuxudan səksəkəli oyatdı. Yağış damcları Dərviş və arvadının üstünə töküldüyündən onlar da yata bilmədilər.

Qadın tez bir neçə qab gətirib yatdıqları sobanın üstünə düzdü. Otağın küncünə böyük bir ləyən, ortasına isə əyri-üyrü, dayaz mis qab qoyulmuşdu. Tavandan süzülən, daman yağış suyunun qarşısını almaqdan ötrü bir neçə boşqab da, demək olar ki, sobanın üstünü bütünlüklə tutdu. Yağmurlu gecələrdə adət etdiyi bu mənərə Mitvəliyə qətiyyətlə qəribə görünmürdü. İndi onu əhatəyə almış qabların səsindən o, çox gecələrini yuxusuz keçirmişdi. Bir müddət keçdikdən sonra yağış tədricən səngiyib kəsdi. Yağışın kəsildiyini görəndə ana içəri su ilə dolu qabları toplayıb «meydan»dan çölə daşdı. Artıq “meydan” əvvəlki vəziyyətinə

qayıtdığı üçün ailə haram qatılmış yuxusuna yenidən davam edə bilərdi...

Cümə axşamı Mitvəli məktəbdən evə qayıdarkən kənddə qeyri-adi canlanma var idi. O öyrəndi ki, Deputatlar Şurasına seçki vaxtı yetişdiyi üçün seçki təbliğatı başlayıb.

Mitvəli də bilaixtiyar kəndin mərkəzinə toplaşmaqda olan həmkəndlilərinə qoşuldu. Bir qədər getdikdən sonra o, içərisində əsilzadələrin əyləşdiyi qəribə bir avtomobil karvanına rast gəldi. Avtomobil karvanındakılar bələdiyyə rəisinin evinə tərəf istiqamətlənmişdilər. Sonra hər kəs maşınlardan düşdü; başda əvvəlinci maşından sıçrayan ortayaşlı, yaxşı geyinmiş kişi olmaqla bərabər, hamısı bələdiyyə rəisinin mənzilinə daxil olmağa başladılar. Bu əsnada bələdiyyə rəisi astanada peyda olub, gələn qonaqları böyük məmnuniyyətlə qarşıladı. Kəndlilər evin qabağına toplaşana, gələnləri alqışlayıb salamlayana qədər qonaqlar bələdiyyə rəisinin evində oturub nə barədəsə qızgın söhbətləşdilər.

Bir azdan bələdiyyə rəisinin evinin qabağına masa-kətil qoyuldu. Gələn qonaqlar kəndliləri salamlayıb, masa arxasına keçdilər. Görünüşündən zəngin olduğu o dəqiqə bilinən kişi özünəməxsus incəliklə ayağa qalxdı. O, uzun-uzadı bir nitq söylədi. Həmin fəşahətli çıxışdan Mitvəli ancaq onu başa düşdü ki, bu adam Deputatlar Şurasına üzvlük əldə etmək üçün danışır. Geyimli-kecimli kişi kəndliləri inandırmağa çalışırdı ki, yalnız ona səs versinlər. Səslənən fikirlərə diqqətlə qulaq asan kəndlilərə hər şey artıq tanış idi. Onsuz da belə vədlərin köhnə ahəngində bu kənd özünü ölkənin bir hissəsi kimi ancaq seçkilərdən seçkilərə hiss edirdi...

Natiq çıxışına davan etdikcə Mitvəli qəlbində ona “sağ ol” deyərək inandı ki, bir gün bu kəndin yolları da şəhərdəki kimi daşla döşənəcək, bundan başqa kənddə elektrik ilə işıqlandırılan qırmızı kərpicdən yaraşlıq səhiyyə evləri və məktəblər də tikiləcək; hətta sakinləri malyariya ilə hədələyən çirkli bataqlıqlar belə qurudulacaq. Mitvəlinin sevincindən bircə qanadları yox idi! Axı onun özü istəmədən sakini olduğu bu kənd də tez bir zamanda qonşuluqdakı şəhər kimi olacaqdı! Bundan sonra o daha hər gün palçıqda uzaq məktəbə piyada getməyəcək, tutqun kerosin lampasında dərs hazırlamayacaqdı.

Mitvəli atasına şad xəbər vermək üçün yüyrək evlərinə götürüldü.

Mitvəlinin uşaq sadələvhlüyü ilə söylədiklərini dinləyən atası oğluna kədərli nəzərlərlə baxıb dilə gəldi: “Oğlum, bu kənddə mən neçə illərdi yaşayıram. Bütün seçkilərdə də boğazdan yuxarı vədləri çox eşitmişəm. Hə, nə olsun ki... Bu da kənd. Nə təhər var idi, indi də eləcədir. Həmin palçıq, həmin kasıblıq. – Mitvəlinin qaş-qabağını tökdüyünü görən Dərviş gülümsəyib, əlini oğlunun çiyinə qoyaraq yorğun halda – “Bu gün sən qulaq asdığın həmin adamı biz əvvəllər çox seçmişik, həmişə də ona inanmışıq”, – dedi. O sonra başını aşağı əyib bir anlığa susdu. Dərvişi nəse düşündürdü. Birdən o, Mitvəlini bağrına basıb: “Bu kənd yalnız sənənlə inkişaf edəcək, Mitvəli! Beş ildən bir bizi məqsədləri üçün yada salan uzaqdan gəlmişlər dərdimizi nə bilər. Kənd camaatı ümidini gərək birdəfəlik sənə bağlasın”, – söylədi. Mitvəli atasına təəccüblə baxaraq pıçıldadı: “Mənə?” Atası gülümsünə-gülümsünə dodaqlarını Mitvəlinin sol qulağına yaxınlaşdırıb hərərətlə ömrünün sanki son arzusunu deyirdi: “Bəli, sənə. Bir gün sən kənd soveti olacaqsan. Biz onda kəndimiz üçün çox yaxşı işlər görəcəyik”.

O gündən Mitvəlinin arzusu parlament deputatı seçilib, həmin gecə natiqdən eşitdiyi fəşahətli vədləri həyata keçirmək oldu. Zaman ötdükcə kəndlilər də Mitvəliyə onların arzu və ümidlərinin təminatçısı olacağına inandılar. Çətin ki, onlar Mitvəlinin böyüyüb deputat seçiləcəyini və əllərindən yapışaraq, onları bu dərin çuxurdan çıxarıb xilas edəcəyini gözləyə biləcəkdilər...

Yay günlərinin birində Mitvəli yuxudan qızdırma içərisində titrəyərək oyandı. O, bədəninə üşütmə və giziltinin yayıldığı hiss edirdi. Üşütmə hər iki gündən bir yenidən onun bədənini qapsamağa başladı. Bu, malyariya idi. Onu buna vaxtı ilə camışlarının yıxıldığı bataqlıqda bəslənən ağcaqanadlardan biri yoluxdurmuşdu. Gündəngünə ümidlərlə dolu balaca oğlanın üzü solur, huşu zəifləyirdi. O, sayıqlamalarında dayanmadan parlament və kəndin islahatlarından danışdı...

Bu kənddə islahat aparılmadı. Bir kimsə onun təəssübünü də çəkmədi. O, əvvəllər necə idisə, eləcə də qaldı: cənub, şərq və qərbdən ağcaqanadların artması və bəslənməsi üçün böyük

bataqlıqla əhatələnən; şimaldan isə indi gildən düzəldilmiş yeni qəbirdə Mitvəlinin cəsədini saxlayan qəbiristanlıqla haşiyələnən.

1948

HƏYATIN SİRRİ

Elə vaxtlar olur ki, səbəbini bilmədiyən sevinc hissi varlığına başdan-başa hakim kəsilir. Bunu yada düşmüş xoş bir xatirə, yaxud düşüncədə ümidlərlə dolu hərərətin qəlbən oyanması, hətta bir gülün, çiçəyin ətri də yarada bilər. Ürək belə məqamlarda həyat eşqilə alışıb-yanır; gözlər isə hər şeyi parlaq, al-əlvan rənglərdə görür.

Çox-çox illər əvvəl, avqust günortası mən evimizin eyvanında belə bir ovqat içərisində qayğısız oturmuşdum. Əlimdəki jurnalın səhifələrini çevirdikcə sərbəstliyimdən aldığım zövqə özüm həsəd aparırdım. Mənəvi azadlığım balkonun tilini dimdikləyən quşun azadlığından heç də geri qalmırdı.

Yay tətildə olduğum üçün nə dərs oxumaq qayğısı məni narahat edirdi, nə də tələbəni qarabaqara izləyən imtahan kabusu. Həmin ili tibb məktəbində birinci kursu müvəffəqiyyətlə başa vurmuşdum. Əslində, hələ əsaslı surətdə təbabət elmini öyrənməyə başlamamışdım. Lakin buna baxmayaraq, evdəkilər yad adamların yanında adı “həkim” deyə çağırırdılar. Bu adı evdəkilər məni ilk dəfə ağ xələtdə, əllərimdə neştər, qayçı zavallı bir qurbağanın bədənini yararkən görəndən sonra vermişdilər. Sanki tale bu bədbəxt qurbağanı qabaqcadan ona görə müəyyən etmişdi ki, ailəm tərəfindən “həkimlik” adı mənə verilsin.

Balkonda oturub dərs hazırladığım stulda yerimi rahatlayandan sonra jurnalın səhifələrini çevirib oxumağa maraqlı bir mövzu tapmadığıma görə onu qatlayıb qarşımdakı stolun altına qoydum. Bu zaman balkonun tilini dimdikləyən quş uçub bizim evin qarşısındakı qonşu balkonun tilinə qondu. Balkona baxan zaman orada çox gənc bir qız gördüm. Onu həmin yerdə əvvəllər, bəlkə, dəfələrlə görmüşdüm, lakin o anda mənə elə gəldi ki, onu birinci dəfədir görürəm. Birisi böyük bir rəssamın yaradıcılığında ən heyrətətamiz, şah rəsmi diqqətlə nəzərdən keçirmiş kimi onu seyr

etməyə başladım. Bizi ayıran məsafənin yaxın olmağına baxmayaraq, baxışlarımızın toq-quşmamağı ona diqqətlə tamaşa etməyim üçün məni cəsarətləndirirdi.

O andan sonra avara gəzən quşdan fərqlənmədim. Demək olar ki, balkonu tərk etmirdim; oturub onu pəncərədən baxana və ya balkonlarına çıxana qədər gözləyirdim. O, çölə baxan kimi iradəmi sarsıdan güclü bir qüvvə məni ona baxmağa cəlb edirdi. O, mənim üçün günəşə, mən isə günəbxana çevrilmişdim. Ətraf ələmdə hər şeyi tamamilə unutmuşdum. Balkon mənim dünyam idi. Oradan sanki sehrli kraliçam yaşayan cənnətə baxırdım. Bir dəfə səhər çağı mən adətım üzrə əlimdə kitab balkonda idim. Kitabı yalandan ona görə götürmüşdüm ki, guya oxuyuram. Ancaq nəzərlərim kompasa yalnız bir tərəfə meyil edən əqrəbitək onun balkonuna dikilmişdi. Bu zaman o da əlində kitab balkona çıxdı. Əyninə mavi rəngli don geyinmişdi. Ətrafa göz gəzdirdikdən sonra oturub kitab oxumağa başladı. Mən kitabımı bir kənara qoyub, onun gözəl üzünə tamaşa etməyə başladım. Gördüm ki, dodaqları gülümsəyir. Bu zaman mənim dodaqlarımın da qeyri-ixtiyari olaraq onun dodaqlarını yamsıladığını hiss etdim. Lakin o, kitabına baxdığı üçün mənim gülümsəməyimi görmədi. Dərhal anladım ki, şirin təbəssümü mənim üçün deyilmiş. Oxuduğu kitabdakı nəşə onun təbəssümünə səbəb olub. Mənim gülüşüm utancaqlıqla geri çəkildi və mən Allaha şükür etdim ki, yaxşı ki, o bunu görmədi. Həm də zəhlətökən və ədəbsiz birisi olduğumu başa düşüb utandım.

Birdən öz-özümdən qorxmağa başladım ki, yəqin, o məni həyasız və tərbiyəsiz bir oğlan kimi tanıyır. Lakin narahatlığımın əsassız olduğuna özümü inandırdım. Xoşbəxtlikdən bunun üçün kifayət qədər dəlilim var idi. Öncə mənə belə gəlirdi ki, o mənim varlığımdan xəbərsizdir. Axı nə bir dəfə mənə tərəf baxmış, nə də mənə qarşı hansısa maraq göstərmişdi. Əgər kimsə, lap elə mənim kimi sadəcə arzu edərək onu uzaqdan görməkdən zövq alırsa və qəlbində utancaqlıq hissi daşıyaraq gözəlliyi sevirsə, bunda nə eyib var ki.

Elə bu zaman qəribə bir hadisə baş verdi. O, kitabını örtüb düz mənə sarı baxdı. Baxışlarımız

ilk dəfə idi ki, qarşı-qarşıya gəlirdi. Bədənimdə cərəyan edən elektrik axını duydum. Ürəyim sürətlə döyünməyə və əsməyə başladı. Lazımı qaydada oturmağa çalışsam da, bu xeyirxah jestə hörmətdən otura bilmədim. Bütün əzələlərimin süstləşdiyini hiss etdiyim üçün sadəcə başımı tərpedə bildim. Başımı qeyri-şüuri olaraq yırğalamaqla onu salamladım. Sürətlə döyünən ürəyim qanadlarını əsdirən qəfəsə salınmış quş kimi çırpınırdı. Az qala ürəyim sinəmdən sıçrayıb ona tərəf uçaçağından həyəcana düşdüm. Axmaq jestimə görə dərhal utanmağa başladım. Özümü itirməyimə baxmayaraq, o, təbəssümlə salamıma cavab verdi. Bu təbəssümü bayaq kitaba verdiyi təbəssümündən daha gözəl idi. Sonra o dərhal içəriyə keçdi. Mən bir müddət onun boş balkonuna çaşqınlıq içərisində tamaşa elədim. Sonra isə bucaqlarını aramsız var-gəl etdiyim otağıma çəkildim. Orada çox qala bilmədiyimdən anamın stulda oturub əllərində iynə-sap nəşə toxuduğu qonaq otağına keçdim. Həmin otaqda da məqsədsiz və axmaqcasına o başa-bu başa addımlamağımı davam etdirdim. Anamın məzəmmətinə tuş gəlməməkdən ötrü əynimi geyinib evdən çıxdım...

Ömrüm uzununu mənə yetəcək böyük bir xoşbəxtlik əldə etdiyimi düşünərək onun da məni sevdiyini xəyallarımda canlandırırdım. Onu yenidən görəndə xəyallarımın şirinliyini korlaya biləcək nəşə yol verməmək üçün özümdən qorxmağa başladım. Bu səbəbdən də qaranlıq küncdə yaşayan hörümçək kimi ətrafımda xəyallardan tor qurub ondan gizlənməyi üstün bildim.

Daha sonralar ona pəncərənin arxasından qorxa-qorxa gizlicə boylanaraq baxırdım. Lakin daxilimdə məni çölə çıxıb onu salamlamağa məcbur edən aramsız hissə qarşı güclə müqavimət göstərirdim. İki gündən sonra gücümün axırıncı qalası müqavimət göstərə bilməyib dağıldı və mən həqiqətlə üz bəz gəlməkdən ötrü bunun nə ilə nəticələnəcəyinə əhəmiyyət vermədən bayıra, balkona çıxmaq qərarına gəldim. Onu görəndə zaman hansı tərzdə salam verəcəyimi əvvəlcədən təxəyyülümdə ümumi şəkildə canlandırmağa başladım. Başımı yırğalayım, yoxsa əl edim? Sadəcə ona gözücu baxsam necə? Yox, bəlkə, əlimə kitab götürüb özümü elə göstərim ki, guya mütaliə edirəm?

Nəhayət, cəsərimi toplayıb, əlimə bir kitab götürərək balkona çıxdım. Onu balkonlarında görün kimi salamlama ilə bağlı bütün götür-qoyları bir andaca alt-üst oldu. O, zərif təbəssümlə müşayiət edilmiş baş əyməklə məni görün kimi salamladı. Mən onun salamına dərhal daha güclü baş əyməklə və eləcə də daha aydın təbəssümlə cavab verdim. Bir müddət kəməgil adamlar kimi gülümsəyərək yerimdəcə donub qaldım. Birdən xatırladım ki, balkondakı stulda oturmaq lazımdır. Ona baxmağa cəsəret etmədiyimdən başımı aşağı dikib əlimdəki kitabın səhifələri ilə oynayırdım. Balkonda qarşıma nəyinsə düşməsi məni bu utancaq vəziyyətdən xilas etdi. Qarşıma düşən şey zərfə qoyulmuş bir məktub idi. Başımı qaldıranda qızın tez-tələsik otağına girdiyini və balkonun qapısını bağladığını gördüm.

Titrəyən əllərlə zərifi götürdüm. Məktubda o, növbəti günün axşamı özünün şərtləşdiyi yerdə onunla görüşməyimi xahiş edirdi. Həyəcədən alınımı soyuq tər basdı. Olanlar təəccüb doğuracaq sürətlə baş verdiyindən özümü hazırlamağa macal tapmadım. O zaman mənə elə gəldi ki, sanki nə suyu, nə də yaşıllığı olan səhrada piyada gedərkən qəflətən qapıları üzümə açılmış böyük bir sarayı olan vahyə rast gəldim. Qulluqçular məni kəcavədə aparıb qızıl taxt-tacda əyləşdirəndən sonra dedilər: “Bu saray hər şeyi ilə birlikdə səninkidir”.

Növbəti günün axşamı biz razılaşıdırılmış yerdə görüşdük. Belə bir “incəsənət əsəri” ağılımı başımdan almışdı. O, yanımda əyləşmiş, əlləri də ovcumda idi. Qorxdum ki, bəlkə, yuxu görürəm. Özümü inandırmaqdan ötrü əllərini xəyaldə deyil, həqiqətdə olmağıma əmin olmaq üçün iki dəfə xəfifcə sıxdım. Gözlərini aydınca ilk dəfə gördüm. Uzun, sıx kirpikləri ala gözlərinə sanki ona görə kölgə salırdı ki, bəd nəzərlərdən onu qorusun.

Adı Leyla idi. Beləcə, o gündən Leylanın dəlisi oldum. İmkan düşən kimi biz görüşməyi davam etdirirdik. Görüşlərimizi səbirsizliklə gözləyirdim. Görüş zamanı isə dünyanı, zamanı unudardım və o mənim üçün keçmişə, indiyə və gələcəyə çevrilirdi.

Görüş təyinatları və gözləntilərlə tətillər günləri elə sürətlə ötdü ki, mən vaxtın necə keçdiyini hiss etmədim. Sevinclə süslənmiş fərəhli günlərin röyasından ayılındı isə yeni dərslər ilə üz bəsurət dayanmışdım. Döyüş meydanında sülh zamanı

şirin yuxu görün kimi əsgər kimi mürgüləmişdim. Sanki dərslər məni diksindirib rəyamdan ayıran qəflətən atılmış bomba idi.

Bu dərslər ili ərzində biz insan cəsədi yarmağa başlamalı idik. Demək olar ki, mən vaxtımın çoxunu tələbə yoldaşlarımla birlikdə kollecin anatomik yarma otağında formalin qoxuyan cəsədləri o üzə, bu üzə çevirməklə keçirirdim. Get-gedə insan cəsədlərinə birinci kursda yardığımız qurbağalar və dovşanlar kimi baxmağa başladım.

Biz cəsədləri yarıb onların arteriya, vena və sinirlərini izləyirdik. Kəllələri açıb beynin hissələrini qırışları ilə birgə öyrənirdik. Belə vaxtların birində qarşımda bir insan beyni qoyulmuşdu. Filosof təbiətimlə göz qoyduğum qarşımdakı insan beyni ilə həmin günün səhəri qəssab stolunda gördüyüm qoyun beyni arasında nəşə bir fərq görmədim. Heç bir zaman daha nə mövcud olacaq, nə də hiss edəcək bu balaca şeydən – insan beynindən gözlərimi çəkmədən fikrə qərq olmuşdum. Düşünürdüm ki, bir zamanlar o da həyatla dolu imiş və indi mənim bədənimdə hiss etdiyimi eyni həyatı sevinc və kədər hissi ilə, fikir və götür-qoylarla, unutqanlıqlar və xatirələrlə, qorxu və cəsəretlə, gəzmək və yatmaqla o da hiss edirmiş!

Dərsin sonunacan bu haqda fikirləşməyə hazır olsam da, tələbə yoldaşlarımdan birinin həmin beyni götürüb yağı dilimlədiyimiz tək iki yerə bölməsi məni düşüncələrimdən ayırdı. O, əlindəki anatomiya kitabının bələdçiliyi əsasında bölünmüş hissələrin içinə baxa-baxa onları izah etməyə çalışırdı. Səyyar düşüncələrim bu əsnada nəşə xoş bir duyğu ilə yırğalanıb məni qarışıq fikirlərdən tamamilə uzaqlaşdırdı. Xatırladım ki, bu gün cümə axşamı olduğundan Leyla ilə axşam görüşümüz var.

Axşamı ilk dəfə görüşdüyümüz yerdə, bağda birlikdə oturub çay içdik. Mən dərk edirdim ki, həyatımın məqsədi var, nə üçünsə yaşayırım; bütün varlığımla sevdiyim Leyla isə həyatın sevincini və gözəlliyini mənə bəxş edən nurdur. Qəlbimizə hakim kəsilmiş coşqun sevgimizin nəticəsində evlənmək qərarına gəldik. O söz verdi ki, təhsilimi başa vuranaqədər, ümumiyyətlə, hər nə qədər olsa belə, heç kimə əhəmiyyət vermədən məni sədaqətlə gözləyəcək.

Növbəti həftə mən yenə də özümü hər yeri cəsədlərlə əhatələnmiş yarma otağında tapdım. Bu an bir şey məni iliyimə qədər sarsıdıb, titrətdi. Yarma stolunun üzərində çox gənc bir qız gördüm.

Başqa cəsədlər kimi çılpaq olan bu cəsədin yanından tələbələr ona heç bir fərq qoymadan, narahatlıq göstərmədən baxaraq ötürdülər. Onun gözləri açıq idi. Dodaqlarında isə solğun təbəssüm vardı. Heyrətamiz dərəcədə gözəl idi. Hətta ölüm belə, bu gözəlliyi ondan ala bilməmişdi.

O, Leyla ilə eyni yaşda olardı. Onlar arasında olduqca möhkəm oxşarlıq var idi. Ona görə də dəlicəsinə meyidin üzərinə atılıb onun Leyla olmadığına əmin olanadək cəsədi diqqətlə gözdən keçirdim. Lakin onun gözləri məni dəhşətə gətirdi. Gözləri sanki Leylanın gözlərinin eyni idi: o şəffaf mavi gözlər.

Bu əsnada tələbə yoldaşlarımdan hansınasa öyrənmək məqsədilə həmin gözlərdən birini hədəqəsindən çıxartmaq tapşırıldı. Əsəblərim bu mənzərəyə dözmədi. Başım gicəlləndiyindən otağı dərhal tərk etdim. Kollecın kafesinə gedib bir fincan çay içdim. Təxminən bir saatdan sonra yarma otağına qayıtdım. Qızın cəsədinə baxmaqdan yayınsam da, yenidən özümdən asılı olmayaraq onun yanına gəldim.

Tələbə yoldaşım hələ də göz çıxartmaqla məşğul idi. Prosedura qurtaranacan onun yanında durub tamaşa etdim. Gördüm ki, həmin gözəl mavi göz onun neşlər tutmuş əlində balaca bir kürəyə çevrildi. Tələbə yoldaşım ötərgi üzümə baxıb qımışdı. Sifətimin solduğunu və bərk tərlədiyini görəndə təəccübləndi. Mənə yaxınlaşıb istehza ilə soruşdu: "Sənə nə olub? – daha sonra hırıldaya-hırıldaya dedi. – Narahat olma, bu gözü indi istifadə etməirlər!"

Dodaqlarım əsdiyindən bir söz deyə bilmədim. Nəzərlərim onun ovcundakı gözə dikilmişdi. Axı o göz bir vaxtlar necə də cazibədar görünürdü! Tələbə yoldaşım məni tərk edib gözün tədqiqini davam etdirdi. O, gözü iki yerə bölüb onun linzalarını çıxartdı. Bu zaman mən mavi göz almasını gördüm. O nə gözəl, nə də cəzbedici olan bir damcı mürəkkəbə çevrildi.

Bu mənzərəni görcək yenidən başım gicəlləndi. Səslər uzaqdan gələn əks-sədatək qulaqlarımda cingildəməyə başladı. Yaxınlıqdakı stola söykənməyə çalışdım və sonra huşumu itirdim.

Özümə gələndə gördüm ki, xəstəxananın otaqlarından birində, çarpayıda uzanmışam. Çarpayımın yanında həkim, tibb bacısı və tələbə yoldaşlarımdan bir neçəsi var idi.

Evə gələn kimi otağıma gedib kimsəni görmək istəmədiyim üçün pəncərələri bağladım.

Gördüyüm birinci adam anam oldu. O başa düşdü ki, nəşə pis bir şey qəlbimi dəridən sarsıdıb. Ehmalca yaxınlaşıb məni həssaslıqla nəzərdən keçirəndə fikrim yayınmışdı. Anamla gözlərimiz toqquşanda diksindim. Bu vaxt mən hətta anamın gözlərinə baxmaqdan bərk qorxdum! Birdən qəlbimdə adaxlım Leylanı görmək arzusu oyandı. Anam otağı tərk edib mətbəxdə nə iləşə məşğul olmağa gedəndə imkan əldən verməyib balkona çıxdım. Eyvanda var-gəl edə-edə Leylanın balkonlarına gəlməsini və məni zərif təbəssümü ilə salamlamasını gözlədim. Lakin baxışlarımız toqquşarkən həminki vahimə varlığını yenidən alt-üst etdi. Halbuki mən o baxışların həsrətini çox çəkmişdim; axı həmin gözəlin gözləri tez-tez məni ovsunlayar, onların aydın mavi rəngi varlığını ehtizaza gətirib könlümü məftun edərdi. İndi isə mən onlarda ovsunlayıcı və cazibədar nəşə görə bilmədim. Nəzərimdə onlar sadəcə kəllədən baxan bir neçə qatdan ibarət, selikli maye ilə dolu, sonluğu optik sinirli iki kürəydi. Kənarları isə mərkəzində linzalardan işıq keçib torlu qişalara düşməsi üçün dəliyi olan, bir damcı mürəkkəbi xatırladan mavi ləkə idi. Kürələrin sonunda formalaşmış şəkli də müvafiq sinir, təsvirləri yaradan beynə aparırdı.

Özümü ələ almağa çalışsam da, hiss etdim ki, bütün alınımı və üzümü dəhşətdən tər basır. Ona görə də mənə baxan Leylanı heyrət içərisində tərk edərək otağıma çəkildim, hələ üstəlik otağın qapısını da bağladım.

Həyatım bir andaca mənasızlaşdı. Onun nə sevinci, nə də gələcəyə olan ümidi qaldı. Mən həyatı coşqun, alovlu istəklərlə arzulayaraq yaşayırdım, indi isə ölümdən qorxurdum! Qadın bədənini də artıq əvvəlki təmələ ovsunlayıcı və cazibədar gəlmirdi. Mən sanki hansısa bir sehrbaz tərəfindən çox gözəl şəkildə göstərilmiş nömrədən heyrlənmiş, lakin nömrənin arxasındakı sirri biləndən sonra ona bütünlüklə marağını itirmiş birinə bənzəyirdim.

İndi gözlərim insan bədənində rentgen şüası kimi nüfuz edərək baxırdı. Buna görə də nəzərimdə hər bir insan çoxlu sümükdən, əzələ və sinirlərdən, habelə qan dövr edən saysız-hesabsız damarlardan, piy və dəridən başqa bir şey deyildi. O hətta dünya gözəli olan bir qadının da vücudu olsaydı

belə, istənilən insan bədənini bundan artıq görə bilmirdim. Belə inamlar qorxunc qarabasma kimi yaxamdan elə bərk yapışmışdı ki, ondan canımı heç cür qurtarammırdım. Leyla ilə əlaqəm daha onda maraqlı nəşə görmədiyim üçün qırılmışdı. Onu hər dəfə təsadüfən görəndə varlığımı dəhşətli titrəmə qapsadığından Leyladan qaçıb gizlənirdim. Onun gözləri indi məni qorxudurdu!

Təhsilimə də get-gedə etinasız yanaşmağa başladım. Dərslərdə fikri dağınıq iştirak etdiyim üçün professorun nə dediyini güclə başa düşürdüm. Mühazirə zamanı professorun hərəkətlərindən və onların anatomik izahatlarından başqa, demək olar ki, diqqətimi heç nə cəlb etmirdi. Müəllim əlini qaldıranda və ya partanın arxasında tərpnəndə hərəkətə səbəb olmuş əzələlərin adlarını özümdən asılı olmayaraq xatırlayırdım. Hələ üstəlik, ürəyinin və hər iki ağı ciyərlərinin hərəkətini təsəvvürümdə canlandıraraq onu çıpraq, bəzən də skelet şəklində görürdüm!

Bir axşam şəhər küçələrinin biri ilə piyada gedərkən Leyla ilə üz-üzə, daha dəqiq desək, göz-gözə gəldim. Gizlənməyə çalışsam da, kədərli təbəssümlə ifadə olunan gileyli suallarla məni çağıraraq yaxınlaşdığından ondan yayına bilmədim. Ona görə də ayaq saxladım ki, danışaq. O, belə təhqiredici tərzdə ona etinasız yanaşdığımı görə məni günahlandırmağa başladı. Gileylənməyini qurtarandan sonra onu sakitləşdirib, adətən görüşdüyümüz bağda çay içməyə dəvət etdim.

Biz bağın boş bir guşəsində oturduq. Uzun müddət dinmədim. Axı deməyə bir söz tapa bilmirdim. Danışmayacağımı sezən Leyla sükutu pozub qırıq səslə dilləndi:

- Bəlkə, bilmədən xətrinə dəymişəm?
- Əlbəttə, yox. – deyə sıxıla-sıxıla cavab verdim.
- Bəs onda nə üçün mənə baxmaqdan yayınırsan? Bəyəm hər dəfə sənə baxmağa çalışanda üzünü məndən çevirmirsən? Axı nəyə görə məndən qaçırsan?

Suallarına fikirləşib inandırıcı cavab verə bilmədim deyə, sadəcə nəzərlərimi yerə dikib, susdum. Bu zaman fikir verdim ki, o, həyəcanını boğub sakit görünməyə səy göstərir. Sonra əlini stolun üstünə qoyub əsəbiliklə barmaqlarını oynatmağa başladı. Özümdən asılı olmadan fikrim, bir neçə əzələnin sıxılaraq digərlərinin açılmasına səbəb olmuş bu hərəkətə – barmaqların hərəkətinə

daldı. Daha sonra o, əlini uzadaraq çay fincanını götürdü və ondan bir udum içdi. Mən həmin cüzi mayenin hülquma və oradan da mədəyə nə cür axdığını təsəvvürümdə yenidən biixtiyar canlandırdım. Nəzərlərimi ağızından bir balaca qaldıraraq gözəl burnuna dikəndə dərhal nəfəs yolu, qabırğa hərəkətləri, diafraqması, bir sözlə anatomiyanın “sinus” bəhsi düşüncəmi qapadı. Nəzərlərim gözlərinə sataşan zaman isə vahimədən doğan titrəmə hissi bədənimə hakim kəsilməyə başladı. Bu əsnada bir neçə gənc oğlan və qızın zarafatlaşaraq bərkdən gülə-gülə yanımdakı stolda oturmaları diqqətimi cəlb etdiyindən qorxum yadımdan çıxdı.

Leylanın gözlərinə təzədən baxanda gördüm ki, yaşarmış və yaşları az qala düşəcək bu gözlərdən sanki əzab boylanır. Baxışları bu vaxt nədənsə məni narahat etmədi. Düz gözlərimə dikilmiş nəzərləri elə bil mənimlə danışdı. Sonra biz yaxınlıqdakı gənc oğlanlardan birinin söylədiyi son dərəcə məzəli əhvalata gizlicə qulaq asdıq. Oğlanın söylədiyi əhvalat Leylaya gülməli gəldiyindən o gülümsədi. İndi isə gözlərinin güldüyünü gördüm.

Bu vaxt daxilimdə itirdiyim hissini giziltisini duydu. Başa düşməyə başladım ki, yarma otağında gördüyüm meyidin gözləri ilə Leylanın gözləri arasında müqayisəyə gəlməz dərəcədə fərq vardır. Gözlərin forma və ümumi şəkli bir-birinə bənzəsə də, amma həyat eşqi ilə yanıp-parlayan gözlərlə ölü gözlər bir ola bilməz. Leylanın gözlərində gördüyüm şeylər oradakında – yarma otağındakı gözlərdə yox idi. Kədər, sevinc, göz yaşları, əzab və başqa bu kimi insani hisslərin həyatı təcəssümünü ölü gözlərdə görmək mümkün deyil. Anladım ki, biz təkcə gözlərin formasını deyil, həm də onlarda mövcud olan həyatı sevirik. Əlbəttə, biz maşına bənzəyən bədəni sevə bilmərik. Biz bədənə hissləri, duyğuları, fikirləri, hərəkətləri, təxəyyül və həyəcan bəxş edən qəlbi sevirik. Demək, həyatın ovsunlayıcı və bizi fərdi olaraq özümüz kimi göstərən sirri var. Tanrı həmin sirri bizim mahiyyətimizdə yerləşdirsə də, onu bütün instinktlərimizin ən yuxarı qatına ona görə qoymuşdur ki, yer üzündəki insan nəslə bir-birini əvəzləyib həyatı davam etdirdirsin.

Leylanın əlini əlimə götürüb sıxdım. Ürəyimin coşub-çağlayan sevgiyə yenidən döyündüyünü

hiss etdim. Halbuki bu coşub-çağlayan axının artıq quruduğunu düşünmüşdüm. Həyat eşqilə döyünməyə başlayan ürəyimdəki bu sevgi hissi daha sonra bütün varlığımı başdan-başa bürüdü...

YASƏMƏN AĞACI

Mənim ən sevdiyim çiçəklər yasəmənlərdir. Hər vaxt onları qoxulayanda kədər və iztirab hissi mənə güc gəlir. Çünki xatirələr məni Qahirədəki "Alkobba bağları" rayonunda bir neçə il bundan əvvəl yaşadığımız illərə aparır.

Biz onda qonşularımızla birlikdə böyük bir bağda yaşayırdıq. Mən günümün çox hissəsini işdə keçirər, axşamlar isə evə yorğun halda qayıdardım. Dərhal yatağıma uzanıb qəzetlərə nəzər salar, sonra yüngül şam edib gecədən xeyli keçənədək oxuyub-yazardım. Oxumaq məni yoranda dincimi almaq üçün qonşu evinə baxan pəncərəni açardım. Onların divarına sarmaşmış balaca yasəmən ağacından süzülüb gələn sərin meh otağımı xoş, könülaçan ətrə qərq edərdi. O qonşugil barəsində heç nə bilmirdim. Bircə onu bilirdim ki, onlar ailədə üç nəfərdir: ər, arvad və təxminən beş yaşlı oğulları. Mən qadının görünüşünü tam xatırlamıram. Təkcə onu xatırlayıram ki, o gənc, incə və xoşsifət qadın idi. Əri adətən evə gec gəlirdi. Qadın isə uşaq yatana qədər onunla birlikdə qalar, sonra da ərinin gəlişini gözləyərdi.

Bir axşam yazmaqla məşğul olarkən anasını həyəcan və hiçqırtı dolu bir səsle ucadan çağıraraq qonşu uşağının qışqırığını eşitdim. Əvvəlcə fikir vermədim. Lakin hönkürtü kəsmədi. Heç vaxt uşağın o gecəkitək ətürpərdici ağlamağını eşitməmişdim. Tez pəncərəni açdım və oğlanı səsledim. Ondan nə üçün ağladığını soruşdum.

– Anam! – deyərək o ağladı.

– Ona nə olub? Yəqin, sözünə baxmayıbsan, o da səni döyüb?

– Xeyr, anam ölüb! – deyə o cavab verdi.

Bu xəbərdən sarsılmış halda onda mənimlə birlikdə yaşayan qardaşım və bacımla dərhal qonşugilə getdik. Evə girəndə gördüyüm mənzərə heç vaxt yadımdan çıxmaz. Üzündə təbəssümü donmuş gözəl bir qadın ölmüş vəziyyətdə döşəyə uzanmışdı. Məni görəndə kimi ağlayan uşaq özünü

qollarımın arasına atdı. Zavallı qadın uşağı ilə oynayarkən iflicdən dünyasını dəyişmişdi. Hadisə baş verən zamanda ona yardım edəcək bir kimsə evdə olmamışdı.

Qadının ərinə çağırmaq üçün birbaşa kafeyə getdim. O, vaxtının çoxunu orada keçirərdi. Bu xəbəri ona sakit tərzdə çatdırdım. O, xəbər alan kimi tələş içərisində evinə yollandı.

Bu hadisədən bir neçə gün sonra Qahirənin tıxaclı küçələrinin birində piyada gedərkən yüksək sürətlə hərəkət edən avtomobil məni vurdu. Xəsərət aldığımı yalnız xəstəxanada həkimin əli mənə toxunanda hiss etdim. Onurğa sütunumdan aldığım yüngülvari zədəyə görə dörd ay yataqda qalmalı oldum. Bu müddət ərzində, demək olar ki, xarici aləmlə bütün əlaqəm kəsildi. Dörd ay dörd il kimi keçdi və mən xəstəxanadan çox zəifləmiş halda tərək etdim.

Xəstəxanadan çıxan günü ilk işim evə çatanda pəncərəni açıb, keçirdiyim qəzanın ağrılarını unutmaq üçün yasəmən xoş, fərəhverici ətrini qəbul etmək oldu. Bu vaxt gözücü qonşugilə nəzər saldım və heç vaxt rast gəlmədiyim bir qadını uşağın pəncərəsi yanında gördüm. Bacımdan soruşdum ki, həmin qadın mənim tanıdığım ailənin yerinə son zamanlar köçüb? Bacım mənə dedi ki, bu elə sənə tanıdığım həmin ailədir; qadın da bir neçə ay bundan əvvəl arvadı ölmüş kişinin təzə arvadıdır. Bu xəbərdən sarsıldım. Hətta mən dünyasını dəyişmiş qadını xatırlamamaq üçün qonşugilə baxan pəncərəni açmaqdan çəkinirdim. Sonradan öyrəndim ki, təzə arvad balaca oğlana qarşı çox qəddarlıq edir, onu yaşına uyğun olmayan tapşırıqlarla bezdirir və ağılsız, axmaq səbəblər üstündə onu tez-tez cəzalandırır. Çox vaxtlar o, əri ilə uzunmüddətli gəzintilərə və ya kinolara gedərkən balaca oğlanı bağlı otaqda tənha qoyardı. Çox vaxtlar da uşaq yatanda pəncərəni bilərəkdən açıq qoyardı ki, qışın soyuq küləyi öz kəskin soyuq oxları ilə oğlanı sancsın.

Bir gün evə erkən gəlib pəncərəni açdım. Hiss etdim ki, yasəmən ağacı qol-budaq ataraq uşağın pəncərəsinə daha da yaxınlaşıb. Sonra uşağın pəncərəyə tərəf gəldiyini gördüm. O, məni görməsin deyə gizləndim. Lakin mən onu izləyirdim. Balaca oğlanın ağladığı açıq-aydın görünürdü. Kətilə çıxıb, pəncərədən bayıra baxdı. Başını iki əlləri ilə tutaraq göz yaşları pəncərədən aşağıya süzülənədək ağladı. Mən onda ağlasığmaz bir

mənzərənin şahidi oldum. Elə bir mənzərənin ki, indən belə nə qədər yaşasam da, onu təsvir etməyə söz tapmaq olduqca çətindir! Uşağın göz yaşları yasəmən ağacının üzərinə düşürdü. Onda mən gördüm ki, ağac uşağın qəlb göynədən bu məsum iniltisindən qopub gələn yaşları hiss edən kimi silkələndi və o da ağlamağa başladı. Mən ağacın öz yasəmən çiçəklərindən biz göz yaşı axıdan kimi ağladığının şahidi oldum!

O zaman ağac öz-özünəmi silkələndi, yoxsa onu külək silkələdi? Düzünü desək, bunu mən bilmirəm.

Ağac, deyəsən, məndə olduğu kimi uşaqda da maraqlı doğurdu. Gördüm ki, o, ağlamağı dayandırır uzun müddət təəccüblə ağaca baxdı.

O vaxtdan ağacla uşaq arasında yaxın ruhi, mənəvi əlaqə yarandı. Hər zaman o kədərənəndə dərini bölüşmək üçün yasəmən ağacını axtarırdı. Bir gün işdən qayıdırdım. Uşaq ağacın yanındakı skamyada oturmuşdu. O, ağacın gövdəsini qolları arasına alıb başını ona söykəyərək şirin-şirin yatırdı. Gedib onu oyadanda ağlamış olduğunu gördüm. Hava çox bürkülü idi. Bu səbəbdən də onu inandırmağa çalışdım ki, evə getmək lazımdır. Lakin o, mənə inanmadı və yasəmən ağacının yanında oturaraq qaldı. Həmin gün ağacın qəribə görünüşü balaca oğlana qarşı mərhəmət və nəvaziş ifadə edirdi. Mən bunları necə gördüm?! Bilmirəm, amma bunu dərinəndən hiss edirdim...

Günlər, aylar keçdikcə oğlanla yasəmən ağacı arasındakı ağılsız əlaqə daha da böyüyürdü. Əgər o zavallı vəziyyətdə olardısı, ağac da soluxardı. Oğlan xəstələnəndə yasəmən saralıb-tökülərdi. Səbəbini bilməyənlərdən başqa kimsə baxsa idi, ağacın görünüşündə dərin kədər duyardı. Uşaq yaxşılaşanda isə ağac çiçəkləyib qol-budaq atardı, tərəvətli və gözəl görünərdi.

Bir səhər pəncərəmdən baxanda gördüm ki, ağacın çiçəkləri solub, yarpaqlarının da rəngi dəyişib. Uşağın səhhətindən narahat olmağa başladım. Soruşanda öyrəndim ki, o xəstədir. Onu ziyarət etməyi qərara aldım. O, yataqda hərət içərisində sayıqlayırdı. Məni görəndə: "Yasəmən ağacı!" – deyib ağlayaraq üzümə baxdı. Sonra gözlərini yumub yuxuya getdi.

Növbəti gün ağaca baxanda o, bir neçə gün əvvəlki vəziyyətindən də solğun görünürdü. Yasəmən ağacı gündən-günə saralırdı.

Hər gün tezdən durub pəncərədən yasəmən ağacına baxmağı vərmişdim. Bir səhər erkən yuxudan oyandım və adətim üzrə pəncərəmi açanda budaqlarda bir dənə də olsun yasəmən çiçəyi görmədim. Bundan başqa, mən yasəmən ağacından bir əlamət də görmədim! O bir zamanlar dərini bölüşmək üçün sarılaşmış divarı tərək edərək quru gövdənin üzərinə tökülmüşdü. Ağacın bu cür mənzərəsi məni ciddi təlaşa saldı. Birini uşağın səhhəti barədə xəbər tutmağa göndərdim. Sonradan öyrəndim ki, uşaq səhərə yaxın, təxminən dördün yarısında dünyasını dəyişib. Bu xəbəri alanda sanki dünya gözlərimdə qaraldı. Ürəyimi sızıldan kədər hər şeyi gözlərimdə alt-üst etdi.

Mən onların evlərinə baxan pəncərəmi heç vaxt açmıram. Çünki yasəmən kədər qoxuyan məhvəluşunu duyuram. O alt-üst olmuş arzuların xarabalıqları mənə cansız qəbiristanlıq kimi görünür.

Çevirdi:
Elmar VÜQARLI

Bəzi sözlərin izahı

¹ Məhəmməd (ə.s.) peyğəmbərin məşhur hədisidir: "Həyatın üçün əbədi yaşayacaqsanmış kimi, axirət dünyan üçün isə sabah öləcəksənmiş kimi çalış".

² D-r. Yusif İzzəddin İsanın bədii üslubu tez-tez müəyyən səhnələrin təsviri ilə əlaqədar indiki zamanda verilir.

³ Kotab – Kənd uşaqları üçün oxumağı, yazmağı və "Quran"dan bəzi ayələri əzbərlətməyi nəzərdə tutan məktəbəqədər təhsildir.

⁴ Yarım fedan 2200 kvadrat metrdir.

⁵ Əfəndi adı əvvəllər Misirdə təhsillilərə və dövlət qulluğunda çalışanlara verilirdi.

⁶ Tarbuş – 50-ci illərə qədər Misirdə təhsilli kişilərin qoyduğu baş geyimidir. Misirə onu Osmanlı dövründə türklər gətirmişlər.

***

Mənim də xəmirim belə yağrulub,
bəs hazır kökələr hey nədən yağır?
Adəmin xəmrini yoğuran, Allah!
mənim xəmirimi yenidən yoğur.

Mənim xəmirim də belə yağrulub;
ucqar ümidimdə oxdu... nə deyim?
Hər üz də bir üzüm yarpağı kimi;
hər üzün iç üzü yoxdu... nə deyim?

Cızdaq ciyərimi səs sərirlədər,
xəmirçək bağlayan arzumu Araz.
Yarəb! Xəmirimi yenidən yoğur,
amma artıq elə duzunu bir az...

Şoran torpaqlarda yoxsul həyatım...
suyulan saxlancı saxsı aparır?
...azalır dünyanın su ehtiyatı;
eh, şair xəmiri çox su aparır...

***

Anara

Mən ağ limandayam ucqar ümidnən;
lirik-lirik lövbər daşıyıram, bax.
Mən indi həyatı yaşamıram ki,
mən indi "Liman"ı yaşayıram, bax.

Ömrümdə ilk dəfə gəmi görürəm;
gəmiçi görürəm – sübh çağı üzən...
Bizdə liman yoxdur, limançı qardaş,
bir Sınıq körpü var – sınıqçı gəzən...

...Gedəndə heç məndən nigaran qalma;
Əyriqar gözləyir... yox, bir eybi yox...
Nə ümidim damır, nə evim orda,
az-az ayaqqabım sızır... eybi yox...

Bir az Kitabıstan adamıyam mən...
Nargin tərəflərdən əsən əmanət.
Kitab tərəfini çox sevdim sənin;
gedirəm – "Ağ liman" sənə əmanət...

Bizdə liman yoxdur, limançı qardaş,
gömrükxanaya da gümannan girrəm.
...Lirik-lirik lövbər daşdım orda;
inşallah, yuxumda liman da görürəm...

İBRAHİMXƏLİL

***

Masa arxasında yaşayıram mən -
ümid ulduz-ulduz sayrışır elə.
Palanduz pasportu yellədən polis
yaşayış yerimi soruşur elə.

Bəs deyirlər, cild-cild canlara dəyər
bir şər vaxtı canı şeirli soyulmaq?
Masa – məmləkətin künc-bucağısa,
bəsimdi bir küncdə yerli sayılmaq...

"Masa vətəndaşı" sayılmaq bəsim...
...qələm barmaqlarım əsa yerindən.
Ürbənd üfüqlərdən görünürmü ki,
məmləkət alışar masa yerindən?

Masa arxasında yaşayıram mən -
sığmadım nə bağa, nə də bostana.
Yer verən olmasa, sabah gəl, neynək;
sıxlaşıb sığıraq Kitabıstana...

Sığıraq... bir qələm, bir də kağızdır,
bir də həyəcanım bir az istidi.
Hey üzü Allaha axmırmı çaylar?..
...sanki masa üstü – Araz üstüdü!

Masa arxasında yaşayıram mən...
duygunu kağıza köçür – kef olur.
Sabah gəl, meşələr gör necə qələm,
dəryalar gör necə mürəkkəb olur.

Gələndə Araztək arazbarı gəl...
...Azərə, Baycana bölərsən məni?
Mən sənə masadan çox misal çəkdim;
birdən masabəyi bilərsən məni...

***

Borçalıda borc içində yaşadım...
ucqar bəxtim il tək at üstədi.
Mən bu qədər yaşamazdım, bəlkə də;
borcum olan sağlığımı istədi.

Şair hara, axı əlli yaş hara? –
otuzumda damarımı kəsmədim.
...Borcum olan sağlığımı istədi,
palazqulaq sələmçidən küsmədim.

Yazan bircə borcu buza yazmadı, –
qərblidən gələn kimi görərsən.
Ümid mənə pıçıldayıb çox dedi:
kitab yazıb borclarını verərsən.

Borçalıda borc içində yaşadım...
Sınıq körpü mənim sınıq ruhummuş.
Kitab cildim çarmıxdadı hələ də,
qarı cəllad çapçılarla qohummuş.

Borc boğazı, demə, belə üzürmüş...
hərdən qələm, hərdən kağız borc aldım.
Xına qoysun yoxsulların padşahi:
mən payızın pencəyində qocaldım.

...Necə deyim: evdə yoxam, ay adam? –
qürbətçitək bə qarımı döyürsən!
...Azərə də, Baycana da borcluyam,
sən də bircə Borçalını deyirsən...

Borc hissini hissə vurma, ay adam,
öysüz oldun – göysüz olma... Göyçə – mən...
...Azadlığı arazbarı qazannam,
Azadlığı borc almaram təkə mən!..

ARALIQ DƏNİZİ HAQQINDA SÖZ

Araya həmişə adam salıblar...
ara vuran yadına Yaradan düşüb?
Ara düzəldənin yarası dərin...
...bu dəniz araya haradan düşüb?

Araya həmişə adam salıblar...
...naringi ətri var nar bağlarında?
Bu dəniz araya haradan düşüb? –
köçkün fikirlərim dalğalarında...

Görən mənə deyir: gəminmi batıb?
Fikrim Borçalıdan uzaqlarda hey...
Qərq oldum – nə bilsin qibleyi-aləm? –
dənizdə qərq olan yazıqlarla hey...

Fikrim hərdən gedib qatır satırdı:
Hələb bazarı da xaraba qaldı.
And yeri – o üzüb gedən gəmilər:
gəmiyə and içmək ərəbə qaldı...

Namurad Nəsimi meydanı orda...
hər xiffət qərbin evinə çökər.
Fikirlərim miqrant gəmisini boyda:
Aralıq dənizi dibinə çəkər.

Gəl bir də cəhd elə, mühacir canım!
yol yox... Avropaya köçməkmi olur?
Aralıq dənizi durur arada,
dəniz Araz deyil – keçməkmi olur?..

Araya həmişə adam salıblar...
...kiri, bax, dəniz də kiridi, canım!
Gör nə qədər qürbət qərubsiz qalıb,
gör nə qədər dəvə ərəbsiz qalıb...
...gör heç qatırınımı yeridi, canım?

***

Dəryalar mürəkkəb idi bir zaman...
boğaz-körfəz içi - hey qəm dolurdu.
Onda dəryalardan içən meşələr
hələ təzə-təzə qələm olurdu.

Dəryaya cumurdu yerindən duran,
şairlər sözləri uzadırdılar.
Dəryalar mürəkkəb idi... noolsun;
yenə mürəkkəbə su qatırdılar.

Taytaqdı padşahın "Tac" poeması...
...paytaxt da saraylar tikirdi hələm.
Onda mürəkkəbə su qatırdılar;
qılıncdan artıq qan töküdü qələm...

Bəyaz mələk

Şirməmməd NƏZƏRLİ

Gözlərini ovuşdura-ovuşdura ayağa qalxdı, sonra dəmir çarpayısında yenidən oturdu, tor oturacaqdan cırıltı qopdu. Əsnədi. Ətrafına göz gəzdirdi. Bacısı və qardaşı artıq yatmışdılar. Axşam idi, bu vaxt kim oyaq qalırdı ki? Amma o, xidmətə getməli idi. Gün batandan dörd saat yatıb yuxusunu almışdı, deməli, qoruduğu postda bu gün gözləri yumulmazdı, çənəsi əsnəməkdən ağrımazdı.

Atası yan otaqda nəsə itiləyirdi. Deyəsən, bıçaq idi. Hə, dəqiq, bıçaq idi; demişdi axı, sabah qurban kəsib paylayacaq.

Bircə ensiz pəncərəsi dar dalana açılan kiçik mətbəxdən qab-qaşığı səsi gəlirdi. Anası da yatmamışdı. Həmişəki kimi indi də onu işə, yəni xidmətə yola salmamış yerinə uzanmamışdı.

O, balaqdan dizə qədər dar, beldən aşağı enli şalvarını geyib kəməri bərk bağladı. Sonra ağ alt köynəyini əyninə keçirtirdi. Gedib əl-üzünə su vurdu və güzgünün qabağına qayıtdı. Dabanı yerlə sürünən başmağın ahəngdar səsi gələndə bildi ki, anasıdır, onun oyandığını bilib gəlir. O, yaxası sinəsinə qədər olan köynəyini tez başından keçirib düymələməyə başladı, sonuncunu açıq saxladı. Döş ciblərinin və yaxalığının xına rəngli düymələrinin üzərindəki oraq-çəkic qabarmasını fəxrlə süzdü. Enli kəmərinə belinə bağlayıb toqqanı bərk itdi və gözləri güzgüdə anasına sataşanda geri döndü.

- Oğlum, işə hazırlaşırsan? - deyə ana mehribancasına gülümsədi.

- Hə, ana, xidmətə gedirəm.

- Allah amanında, bala. Gəl bir tikə çörək ye, səhərə qədər dilinə heç nə dəyməyəcək. Gəl, bala, gəl. Amma işdə də ehtiyatlı ol bir az...

- Nədən, ay ana?

- Nə bilim, deyirlər, məscidləri yenə sökürlər. Hamısını söküb qurtarmayıblar, ürəkləri soyumayıb, deyəsən. Allah göstərməsin, birdən bunnar...

Anası əlini naməlum istiqamətə uzatdı.

-...Birdən bunnarın ağılları çaşar, gedib Bibiheybət məscidini də dağıdalar a. Bunnardan nə desən çıxar.

Yatıb yuxusunu almış, indi də çörək yeyib güc toplayacaq, xidmətə həvəslə, xəyalında plan quraqura gedəcək gənc serjantın üzünə elə bil soyuq su çilədilər. Bilmədi anasını necə sakitləşdirsin.

- Ana, məscidləri sökən mən deyiləm, nədən ehtiyat eləməliyəm ki?

- Demirəm ki, sən sökürsən, ay bala? Vaxsey, bircə bu qalmışdı...Xidmət adamısan, ixtiyarın öz əlində deyil, deyirəm, yəni səni də bu söküntü işinə qatarlar...

Anası qulaqlarının ucunu baş və şəhadət barmaqları ilə tutub dartdı, dodaqlarını körpə əyləndirmiş kimi marçıldatdı, sonra dediklərindən özü də qorxdı: «Qulaqlara qurğuşun!»

Gənc serjant başını aşağı salıb ani fikrə getdi. Anasına nəsə deməyə hazırlaşdı, amma cürəti çatmadı. Anası onun üzünə zəndlə baxıb həyəcanla:

- Balam, nəsə bilirsən? De görüm, təzə nə xəbər?

- Ana, mən xidmətə gecikə bilərəm,-deyə indi də uzunboğaz çəkmələrini geyməyə başladı. Təzə hərbi formasının, yumşaq uzunboğaz

çəkmələrinin qeyri-adi iyini ciyərlərinə çəkdi. Hər dəfə bu qoxunu içinə çəkəndə xidmətə həvəsi artırdı, işinə daha artıq can yandırır. Evdə də gizlətmirdi ki, daha yüksək rütbə qazanmaq üçün oxuyacaq. Lap gedib Urusiyətdə akademiya bitirəcək.

- İndi haranı qorumağa gedirsiniz? Yoxsa yenə sirdi?

- Bibiheybəti iki gündü sökülər, ana, sabah bünövrəyə çatacaqlar. Biz də gecə söküntünü cəhalət əhlindən qorumağa gedirik...

- Nəəə?

Oğlu anasının tükürpədicisi səsindən diksindi. Şərifə ananın ağzı açıla qaldı, halsızlaşdı yerə çökdü.

Ermənilər iyirmi il əvvəl Novruz bayramı günlərində babasını süngüdən keçirəndə, qonşunun hamilə gəlininin qarını yırtıb bağırsaqlarını yerə tökəndə də Şərifə kiçik pəncərənin barmaqlıqları arxasından bu mənzərəni görüb beləcə yerə çökmüşdü.

Səs əlində bıçaq və bülöv daşı tutmuş atası gəldi.

- Noolub burda?

Şərifə can verirmiş kimi yarıqapalı gözlərini ərinə tərəf əydi:

- Bibiheybəti də sökülər....ax... ax... yox, dünyanın axırında... Hayıf, millət zay olub batacaq!

Nəcəf kişi bir an dondu, bənizi ağardı. Amma özünü ələ almağa çalışdı. Gah əlindəki bıçağa, bülöv daşına, gah da arvadına və serjant oğluna növbə ilə nəzər saldı. Oğlu ehtiyatlandı, özünü üst - başını sahmana salırmış kimi göstərdi. Arvad başını birtəhər qaldıraraq altdan yuxarı ərinə süzdü.

Nəcəf kişi qəzəbindən əlindəkiləri var gücü ilə otağın küncünə vızıldatmaq istədi, amma yan otaqda uşaqların oyanacaqlarını düşünüb əl saxladı. «Allah onu tanımayanlara qənim olsun! Allah evini uçuranların evi gec-tez uçulacaq» deyəndə üzünə qan sızdı, boyun damarları pırtıladı. Sonra oğluna baxıb dediklərinə peşman olubmuş kimi ehtiyatla, dili topuq çala-çala soruşdu:

- Deyirəm... söküntüdə... sən də varsan?

Kişi gözlərini intizarla oğlunun dodaqlarına dikdi. İndi o, nəfəsini çəkmirdi. Papağını başından götürdü, yaxasını açdı. Tərləmiş üzünü bir anda

parıldadı. İndi elə bil ürəyi də döyünməyindən qalmışdı.

Nəcəf kişi yaranmış qəbir sükutunda qulaqlarının uğultusunu eşitdi.

Cavad dodaqlarını aralayıb nəsə deyənəcən kişinin gözləri qaraldı. Guya hakim indicə hökm oxuyacaqdı: ya ölüm, ya da...

- Yox, ata. Bizi ancaq təhlükəsizliyə cəlb ediblər. Söküntü yerində gecə növbəsindəyik səhərə kimi.

Kişi, deyəsən, özünə gəlməyə başladı, dərinədən nəfəs aldı. Şərifə də sağ əlini yerə dayaq edib ayağa durmağa çalışdı. Cavad özünü yetirib onu durğuzdu. Hər üçü gəlib ayaqları azca laxlayan, üzünə qızılgül naxışlı süfrə salınmış köhnə mizə yaxınlaşdı. Ata-bala oturdu, Şərifə isə bayaqdan oğlu üçün hazırladığı çay-çörəyi titrək əlləriylə süfrəyə düzdü. Sonra əri üçün də qalın stəkan gətirdi, çay süzdü.

Bir gözü zəncirli və qozalı «Quş damı» divar saatında olan Cavad yeməyə başladı. Ana ağzını açıb nəsə demək istəyirdi ki, Nəcəf kişi barmağını dodaqlarına yapışdırıb ona «sus» işarəsi verdi.

- Oğlum, paqonluların arasındasan, bu işlərin axırını necə görürsən? - deyə Nəcəf kişi təmkinlə soruşdu.

- Ata, bütün Sovetlərdə necə, bizdə də elə. Yəni sökülən təkcə məscidlər deyil, rusların da, yəhudilərin də məbədləri hər yerdə dağıdılır. Dövlətin siyasəti belədi, neyləmək olar?

- Hə də, işləri müsülmənnan, rusnan, cuhudnan deyil ki, Allahnandı. Allah bunnarın evini yıxсын! Yıxacaq, yıxacaq, dayan,- ananı od götürmüşdü.

Bir gözü qarı-pəncərədə olan Nəcəf kişi arvadına yenə işarə elədi ki, coşmasın. Təmkinli, kişi işlərinə, söhbətinə heç vaxt müdaxilə etməyən Şərifə indi od-alov püskürməyə hazır idi. Amma arvad inanırdı ki, balasının günah işlərdə əli yoxdur, o yalnız buyuruq quludur, vəssəlam. "Get" deyirlər, gedir, "qal" deyirlər qalır. Şura hökuməti, deyəsən, bundan sonra da çox hoqqalar çıxaracaq. Ona görə də oğlu bu söhbəti eşitsə, yaxşıdır.

Cavad boşqabı özündən azca araladı, yəni yeməyini yeyib qurtarıb. Amma açıq görünürdü ki, şam yeməyi heç də canına nuş olmayıb. Durub yan otağa keçdi və tez də əlində bir qəzetlə qayıtdı. Pəncərəyə yaxınlaşdı bayıra qulaq verdi, qayıdıb əvvəlki yerində oturdu, astadan danışmağa başladı:

– Baxın, - dedi. - “Allahsız dəzgah yanında” qəzetidi. SSRİ-də çıxan yüzlərlə allahsızlıq qəzetlərindən biridi. Bu nömrənin baş məqaləsi - şüarına baxaq: “Beşillik plan dinə qarşı mübarizədə sarsıdıcı praktik proqramdır”.

Cavad sonra qəzeti büküb sol əlində saxladı və sıravilərə dərs keçən komandir kimi danışmağa başladı:

– Sovet dövlətinin allahsızlıq siyasətinin başında yoldaş Yemelyan Yaroslavski, əsl adı Miney Qubelman olan birisi durub. Əlbəttə, Stalin yoldaşın nəzarətindədi hər şey. Biz kiçik adamlarıq, əmrə tabe olanlarıq. Nə yaxşı ki, atam da savadlıdır, anam da. Sovet dövlətinin siyasətini başa düşürlər. Ətrafımızdakı adamlar kimi xurafat deyillər! Sovet hökuməti məgər pislilik edir ki...

– Oğul bala, qurban sənə, yaxşı... - ana əlini yellədi, yəni bəsdir. Ana oğlunun işindəki siyasi məşğələlərindən ilhamlanıb dediyi təbliğat sözlərini çox eşitmişdi. Elə atası da. Amma zamanənin üzü gedib astarı qalmış çağında, bütün ruha qida verən şeylərin aradan getdiyi dövrdə təbliğat onlar üçün artıq kiçik daş kimi divara dəyib qayıdırdı. Bayır-bacaqda, iş yerlərində səsləri çıxmasa da, canlarının qorxusundan dillərini dişləyib dursalar da, öz evlərindəki “Şura nümayəndəsi”nə etiraz etmək olardı və edirdilər də. Amma yenə, şükür ki, balaları qoçulara, oğrulara, qumarbazlara qoşulmamışdı. Yaxşı oxumuşdu, yeni quruluşa meyilli idi, Şura hökumətinin təbliğatını isə sidq-ürəkdən qəbul edirdi... Onun işində, özü demişkən, “xidmətində” din - əskiklik, gerilik, dövlətə badalaq sayılırdı. Uşağın başı, bax beləcə doldurulmuşdu. Amma evlərində ruzi vardı, evə bir tikə çörək gəlirdi, şükür ki, dövrə görə pis yaşamırdılar. Ata neft mədəninə mühəndis, ana məktəbdə müəllimə işləyirdi. Söz sözü çəkəndə isə qonşular deyirdilər: “Paqonlu kişi olan ailələrdə arxayınçılıq var”.

– Öz aramızdı, əgər, əstəğfərullah, Allah yoxdursa, bəs mübarizəni kiminlə aparırlar, hə? Bu məscid onlara nöşün meşattığı eləyir, başım çıxmır?-ana sozünə davam elədi.

Ata sinəsini arıdıb təmkinlə başladı:

– Cavad, bu gün neçədən-neçəyə qədər növbədəsən?

Cavad divarda “quş damı” saatına baxıb dedi:

– Gecə on ikidən sübhə kimi. Yarım saata çıxmalıyam.

– İnşallah, vaxtında çıxarsan, səni ləngitmərik. Oğul, nə anan mövhumatçıdır, nə də mən. Bilirsən ki, anan Tağiyevin qız pansionunu bitirib. Rusca, öz türkcəmizdə oxuyub, sonra Türkiyədən də müəllimlər gəlib dərs deyiblər. Məktəbdə Quran öyrəniblər. Öz təhsilimdən isə danışmıram. Deməyim odur ki, sənin savadlı ananın, dün-yagörmüş atanın sözləri elə belə ola bilməz. Dediklərimiz sənə ayıq -sayıq olmağın, axirəti də düşünməyin üçündür.

Ata sağ əlini ürəyinin üstünə qoyub susdu. “Məscidlərin sökülən əyyamında Şura hökumətinin gənc zabiti axirət söhbətini necə qavrayacaq”? - deyə ürəyində sual-cavab aparən Nəcəf kişinin, deyəsən, ürəyi sancdı. Titrək əli ilə stəkanı götürüb soyumuş çayından bir-iki qurtum içdi.

Şərifə oğlunun boy-buxununu, təmiz qırılmış üzünü, formasını nəvazişlə süzdü, süzdü.... Sonra ana ürəyi dözmədi, durub Cavadın boynunu qucaqladı, o üz- bu üzünü öpdü. Oğlunun əlindəki qırmızı səhifəli qəzet yerə - ananın ayaqları altına düşdü. Şərifə bunu guya görmədi və qəzeti ürəkdən tapdaladı. Bununla guya bütün Şura hökumətindən, Miney Qubelmandan və digər allahsızlardan intiqam aldı.

– Oğlum, - dedi - Hər şey Allahın adı ilə başlayır, bu adı hər zaman ürəyində zikir elə. İyirmi üç yaşın var. Bu gün-sabah, inşallah, evlənmək məsələsində xeyir-duanı kimdən istəyəcəksən? Qubelmandan? Amma bil ki, Bibiheybət məscidi dinimizin, imanımızın rəmzidi. Oranı təhqir etməklə ruzimiz, əmin-amanlığımız və ən başlıcası, qeyrətimiz elə ərsəyə çəkilər ki, bundan heç xəbər də tutmırıq.

– Ana, yaxşı da, sonra da deyirsən ki, mövhumatçı deyilsən. Bibiheybətə baş vuranları görmüşəm də, daha haralardan axışıb gəlmirlər? Nə gündədirlər onlar?! Nə var e orda, başım çıxmır!

Söhbətə ata qarışdı:

– O məscidi Abbasqulu ağa Bakıxanov, fransız yazıçısı Aleksandr Düma, Xurşidbanu Natəvan kimi adamlar ziyarət ediblər. Orada Peyğəmbərimizin nəslindən olan imam Museyi-Kazımın qızı, imam Rzanın bacısı dəfn olunub. Azərbaycanda ondan müqəddəs ziyarətəgah yoxdur. Hətta imam Rza vəsiyyəti edib ki, onun qəbrinin

üstünə gəlmək istəyənlər əvvəlcə gedib bacısını ziyarət etsinlər. Xurşidbanu xanım da Bibiheybətə gəlib Həkimə xanımın məzarını ziyarət edib. Dualar oxuyub, zülmkar ərəblərin əlindən qaçmış və ailə həyatı belə qura bilməmiş bu xanımın xətrinə Allahdan övlad istəyib. Uca Allah onun duasını qəbul edib, Xurşidbanu ana olub. Yüzlərlə insan da bu qayda ilə istəyinə çatıb.

Cavad bu söhbətdən darıxdı, saata baxdı və «vaxtdır» deyib durdu. Ona elə gəlirdi ki, deyilənlərin hamısı kitab cümlələridir, bunları yaşlı nəsil indiki cavanlara deməlidir və deyir də.

Amma Cavad da sözündən qalmaqda:

– Xurşidbanu məmləkətdə pir tapmayıb ki, Şuşadan o qədər yolu basa-basa gəlib burada dua edib?

Dişi bağırsağını kəsən Nəcəf kişi səbrini topladı, ürəyində «kommunistin biri kommunist!» deyə fikirləşsə də, axşam-axşam yol üstündə olan oğlunun qəlbinə dəymək istəmədi:

– Qonşu Həməzənin ərköyün oğlu atasından bir şey istəyəndə onu həmişə kimin canına and verir, hə? Özünün bimar qardaşı Şakirin canına. Nöş? Çünki Həməzə bu uşağı o biri sağlam, xoşbəxt uşaqlarından daha çox istəyir. Onun xətrinə hər şeyə getməyə hazırıdır. Anladın? Bax belə, oğul bala, get, səni Allah qorusun!

Şərifə əlində su ilə dolu mis kasa tutmuşdu. Oğlunu işə-xidmətə heç vaxt su səpməklə yola salmamış Şərifə indi bunu niyə etdiyini özü də bilmirdi. Ana ürəyidir, vəssəlam.

– Oğlum, - ana kövrəldi, - dünya elə qurulub ki, hamı istəyir başqasının xoşuna gəlsin: aşağıdakılar yuxarıdakıların, yuxarıdakılar da bir-birilərinin. Amma bütün bunlar əsas deyil. Əsas odur ki, gərək bəndə Allahın razılığını qazana bilsin. Bunları ona görə deyirəm ki, dünya vəfasız dünyadır. Nə bilmək olar, bir gün işdən, hə, xidmətdən qayıdıb görərsən ki, ananın ruhu göylərdə pərvaz edir... Onda bunnarı sənə deyən olmayacaq!

Nəcəf kişi arvadının ətəyini dartdı.

Serjant yaxınlaşıb anasının üzündən öpdü: «Belə demə, ana. Hər şey yaxşı olar».

* * *

Leytenant son tapşırıqlarını verib qurtarandan sonra sırayılardan birini sökülən məscidin şəhərə

çıxışına, digərini isə cənub tərəfə təyin etdi. Məscidin qapısından azca aralıda, əsas postda Cavad duracaqdı. Bu postlarda durub saat 12-yə kimi keşik çəkmiş sırayılər və serjant silahlarını yoldaşlarına təhvil verib əvəzlənəndən sonra leytenantla bərabər çıxıb getdilər.

Cavad tūfəngi çiyinə salıb gah sağa, gah sola var-gəl edir, hərdən də bir yerdə dayanıb xəyallara dalırdı. Fikirləşirdi ki, ata-ana sarıdan bəxti gətirib. Savadlı, biliklidirlər. Kaş ki, dinə bu qədər meyilli olmayaydılar. Din onların qanına möhkəm hopub. İndiki yaşlı nəsil belədir də, nə etmək olar?! Hər şeyi dinin quyruğuna bağlayırlar. Cavanlar, kommunistlər isə yeni həyat quracaqlar. Elə o özü ali təhsil alacaq. Onun rütbəsinə vaxtaşırı artıracaqlar, məhəllədə sayılıb-seçilən cavanlardan olacaq. İstədiyi qızı da ona sözsüz-şərtsiz verəcəklər. Əlbəttə, təhsil görmüş qızla evlənəcək.

Hava sakit idi. Nəhəng məcməyini xatırladan ayın işığı Xəzərin səthini şüşə kimi parıldadırdı. Şıx kəndinin itləri hürüşürdü. Məscidlə dəniz sahilinin arasındakı yarıqın dibindəki qamışlıqda qurbağalar quruldayırdı. Zəhlətökən ağcaqanadlar Cavadı düşüncələrindən tez-tez ayırırdı. Üzünü beş-altı dəfə sillələyəndən sonra onu gülmək tutdu, «öldürdüyüm ağcaqanadların qan izləri, yəqin, üzümdə qalıb», - deyə düşündü. Səhər açılanda o, üzünü mütləq yumalıdır, yoxsa bu sirsifətdən anası vahimələnər.

Fikirlərlə, şirin xəyallara dalmaqla, komandirlərinin təlimatlarını yada sala-sala, ata-anasının sözlərini ürəyində təkrar edə-edə vaxtının çoxunu keçirmişdi. Növbəsinin bitməyinə çox qalmamışdı. Səhər açılanda o, artıq burada olmayacaq, söküntü aparınlar gəlib məscidin

olan-qalan divarını da bünövrəyə kimi dağıdıb maşınlarla daşıyaçaqlar. Yer olacaq dümdüz. Komandiri də o günləri ağzından qaçırmışdı ki, bu yerdə gənc inqilabçı, yoldaş Xanların şərəfinə Zəfər tağı tikiləcək.

Anasının az qala pıçıltı ilə dedikləri də qulaqlarında səsləndi: «Bibiheybət məscidi dinimizin, imanımızın rəmzidi. Oranı təhqir etməklə ruzimiz, əmin-amanlığımız və ən başlıcası, qeyrətimiz elə ərşə çəkilər ki, bundan heç xəbər də tutmarıq».

- Ay mənim savadlı, amma sadələvh anam! - Cavad pıçıldadı və gülümsədi.

Ətraf indi tam sükuta qər q olmuşdu. Sanki itlər yorulub yatmış, qurbağalar quruldamaqdan bezmiş, ağcaqanadlar isə sübhün sərinindən, şəhindən yoxa çıxmışdı. Amma bir azdan kəndin xoruzları səs-səsə verib banlayacaqdı.

Dənizin elə bil pardaxlanmış səthi əvvəlkindən də sakit idi. Ayın işığı da sanki artmışdı. Bu sükutu pozmaq üçün o indi var-gəl eləmir.

Bir az da keçmiş o, qəribə qoxu hiss elədi. Burnu ilə dərinədən nəfəs aldı. Qoxu elə bil tündləşdi. Amma nə qoxusu olduğunu ayırd edə bilmədi. Bəlkə, müşk-ənbərdi? Hardan bilsin həmin qoxudur? Məgər ömründə bir cə dəfə iyləmişdi ki, indi bilsin müşk-ənbərdi, ya nəyə başqa şeydi? Qoxu isə, deyəsən, indi uzaqdan yox, lap yaxından gəlirdi. O, ətrafına göz gəzdirmək istədi. Amma gördü ayaqlarını hiss eləmir, boynu da dönmür ki, o yan-bu yana baxsın, görsün qoxu haradan gəlir. Bədəni donmuşdu, amma ağı yerində idi, ürəyi aramla vururdu, gözləri də yaxşı görürdü. Bəs ona nə olub? Vaay, bu nədi belə? Daha doğrusu, kimdi o?

Durduğu yerin sağından, məscidin sərdabə tərəfindən düməğ örtüklü bir xanım gəlirdi. Bu necə gəliş idi? Xanımın ayaqları yerə dəymirdi, eləcə yerdən azca hündürdə havada yeriyirdi. Tələsmədən gəlirdi. Düməğ çadraya bürünmüşdü, tül niqabdan isə üzü görünmürdü. O, Cavadla üz bəüz, dörd-beş addım aralığa çatanda ətir qoxusu bütün təravəti ilə ətrafa yayıldı. «Bəyaz mələk!» - deyə bihuş serjant özündən asılı olmayaraq ürəyində qışqırdı və tükləri biz-biz durdu. Bədəninin tükləri sanki kiçik mıxlara dönüb içəridən paltarını deşib çıxmaq istəyirdi. «Bəyaz mələk» havada eyni ahənglə, aramla dənizə tərəf

addımlayırdı. Onun başının ətrafını sarımtıl şölə bürümüşdü.

Cavadın ürəyi birdən elə sürətlə vurmağa başladı ki, gənc oğlanın içində elə bil motor işə düşdü. Ağzını açıb «Ora getmə, xanım, aşırımdır, yıxılırsan!» deyə bağırmaq istədi. Amma səsi çıxmadı. «Bəyaz mələk» isə sanki bir topa pərgü idi, havada elə hey süzürdü...

Müqəvva kimi yerində qurumuş serjant onu yalnız gözünün ucu ilə müşayiət edə bilirdi. Budur, o, dənizə də çatdı, suyun səthinə endi. Mələk bədirlənmiş ayın işığı altında suyun üzəri ilə addımlayaraq gedir, gedirdi. Xəzərin səthi sanki su yox, buz, yaxud şüşə idi. «Bəyaz mələk» arxaya baxmadan bu məscidi, bu kəndi, bu məmləkəti tərk edib inamla gedir, gedirdi...

O getdi və gözdən itdi. Havada isə serjantın ömründə hiss etmədiyi ətir qoxusu qaldı.

Cavad özünə gələndə ətraf işıqlanmışdı. Bir azdan gün də çıxacaqdı. O tez məscidə girib məzarlara baxmaq istədi. Amma yerindən tərpənə bilmədi, ürəyi sıxıldı, gözü qaraldı və ona elə gəldi ki, günəş yavaş-yavaş sönür...

Qaravula yeni gələn dəstə onu yerdən qaldırıb dalda yerə apardı. Avazı olmuş üzünə su vurdular, yellədilər.

- Sənə nə olub?

Cavad tərpəndi, gözlərini tənbel-tənbel açdı, qulaqlarının uğultusunu eşitdi. Əlini qaldıraraq dəniz səmtini göstərmək istədi. Bacarmayacağını görüb zorla yalnız «bə... mələk...» deyə bildi. Heç nə anlamayan serjant onun yanında yerə oturub həmkarının başını azca qaldırdı. Çiyindən asdığı uzunsov formalı gön çantasından vərəq və karandaş çıxarıb ona uzatdı. Özü də onun əlindən tutub astaca dedi:

- Demək istədiyini yaza bilərsən bura?

Cavad onun əlindən tutmuş serjantın köməyiylə qırıq-qırıq, əyri-üyrü xətlə «BƏYAZ MƏLƏK» sözlərini cıza bildi və yenidən onu huş apardı.

* * *

Bakının «Cənub qapısı» deyilən zəfər tağı dağıdırdılar. Tağ gənc inqilabçı, 22 yaşında öldürülmüş Xanlar Səfərəliyevin şərəfinə ucaldılmışdı. Amma deyirlər ki, tağ sütununun ortasında Stalinin də büstü var imiş. Nəqliyyat üçsütunlu tağın bir girişindən ölkənin cənubuna

gedir, digər girişindən isə həmin istiqamətdən paytaxta daxil olurdu. Yarım əsr ərzində piyadalar, arabalar və maşınlar vaxtilə məscid olmuş yerin tam ortasından keçirdi. Qəbir isə bu yolların altında idi.

İnsanların çox qəribə marağı olur. Gələcəyin binası nə qədər əzəmətli, hündür olsa da, onun kərpic-kərpic ucalmasına, hörgüsünə, qapı-pəncərə qurulmasına saatlarla durub tamaşa eləməzlər. Amma bir məşhur binanın sökülməsi xəbəri yayılsa, gedib maraqla baxarlar. İndi də belə idi.

Xanlar tağının dağıdılması xəbəri xeyli adam toplamışdı. Nəhəng ekskavatorun xortumunun ucuna iki adamın qucaqlaya bilməyəcəyi kürə formalı gürz bərkidilmişdi. Xortum gah sağa dönmür və ağır kürəni var - gücü ilə tağın divarlarına çırpırdı. Gah da sola dönüb eyni qayda ilə divara zərbə endirirdi. Zərbədən divardan iri laylar qopub yerə tökülür, dənizdən əsən külək toz-dumanı ətrafa yayırdı. Bir neçə ton ağırlığı olan nəhəng kürə hər dəfə tağdan bir hissə sındırıb yerə tökəndə söküntü tamaşaçıların üzündə təbəssüm yaranırdı.

Milis işçiləri toplaşanları xeyli aralayıb qabaqlarına sədd çəkmişdilər. Yaşlı kişilər əvvəllər bu yerdəki məscidin içindəki imam bacısının qəbrindən danışır, hərdən olmamış hadisələri də həvəslə söyləyirdilər. Ağ köynəyinin üstündən zolaqlı qalstuk salmış birisi əminliklə deyirdi ki, yarım əsr asfalt örtüyünün altında qalmış müqəddəs bir xanımın qəbri, nəhayət ki, abırla qorunacaq, bu yerdə yeni məscid inşa ediləcək. Həkimə xanımın ruhu da, nəhayət, şad olacaq.

Tamaşaya düzülmiş insanların arasında qalstukluya yaxın duranlardan biri bunu eşidib əlini oynada - oynada nəsə etiraz elmək istəsə də, səsi çıxmırdı. O, arıq, seyrək saçları və saqqalı dümağ, sağ əlində əsa tutub, sol əlini əlil arabasına dayaq vemiş qoca bir kişi idi. Əllərini havada oynadıb etiraz edir, «yox, yox!» işarəsi verir və sonra da dəniz səmtini göstərirdi. Diqqət ona tərəf cəmlənəndə arabanın arxasında durub

qocaya mehribanlıq göstərən yeniyetmə oğlan dilləndi:

- Babamdır...

Qalstuklu bir az irəli çıxıb maraqlandı:

- Allah can sağlığı versin babana. Nəsə demək istəyir yəqin?

Qoca nəvəsinə baxdı. Uşaq onu anladı və arabanın müşəmbə cibindən kağız-qələm çıxarıb babasına uzatdı. Baba nəvəsinin köməyi ilə arabaya yerləşdi, nəsə yazdı və kağızın yazılı üzünü qalstukluya çevirdi. O da azca əyilib yazılanları oxudu: «BƏYAZ MƏLƏK».

Qoca sonra dəniz səmtini göstərdi və qollarını açıb quş kimi qanad çalmağa başladı. Yəni «Bəyaz mələk» uçub gedib...

Eldar İSMAYILOĞLU

* * *

Adamlara mismarlanmış Peyğəmbər rəsmlərini vicdan...

Ağ yağışlar qara günü islatdıqca

pas atar mismar arxasından cib üzün...

Qanımızın qadağan olunmuş rənginə qarışar pas...

P.A.S. yəni pas atmış sükut.

Bütün bayraqlar diş şəkillərini, mənəcə,

qurd dişindəki qan izi...

qırmızı, yaşıl, ...qara libas...

və yaxud hasarlanmış insan üzü...

Əgər ürəyinə damırsa bu sevda,

sinəsi mismar dolu dənizdi Eşq...

Payızın üstünə çəkdiyini yelkən okean quruluşudu,

dalğalandıqca gözünə batacaq...

Yarpaqlar dünyanın ən gözəl bayrağıdı ...

* * *

Bərişməğın yeri yox,
sil gözünü, qurula.
Ömür – çürümüş ağac,
yenə çıxaq, qırılar.

Baxışların asılır
pəncərə şüşəsində.
Yenə üz-üzə gəldik
bu edam səhnəsində.

Gedib qış yuxusuna,
xatirələr də donub.
Kədəri çək üstünə,
daha məni unudub.

Yenə torunu qurub
hörümçək ağ divara.
Elə bil gəmin batıb,
söykənmisən avara...

Yağış yağır... qolunda
yanırmı yaş ağaclar.
Daha ayrılacaq, küləm...
çətirimi qucaqla...

* * *

Minarələrin köksünə döyülən səhra şəkillərini

Qadın...

azad kişi ləpirlərində hamilə qalar

insan dayazlığına...

Dünyanın harasında bir Ana gözündən

qan ağlayar

keşiş qızının sərxoş və bəyaz bədənində...

və sularda asıb qurutduğu insan şəkillərinin

gözlərindəki quruluğa...

Ömür hələ də səhələri gözləməkdə

və bir qəmli mahnını daşımaqda

ürəkdən-ürəyə,

çarşaba bükülmüş Azadlığın qara qutusunda ...

və nəhayət...

ən yüksək oktavada Sükut...

* * *

Biz mələkləri göydə,

quşları isə odda yandırır,şişdə sevdik...

Südüylə böyüdüyün inəyimizin balasını kəsdik,

sənə toy elədik...

Sən xoşbəxt oldun, oğlum, inəyimizsə gözü yaşlı...

Toyunda hamının mədəsi necə də xoşbəxt

görünürdü...

bədbəxt gözlərdən.

Balıqların sükutunu sevdik,

balıq qızartmasını da...

çünki xoşbəxtliyimizi dişlərimizlə geyindik ömrümüzə...

Ən gözəl gülləri ən gözəl günlərə dəfn elədik,

bir dəstə qönçə tumurcuq, qönçə əllərdə can verdi.

Bax, oğlum, körpə quzu da mələdi,

bildi ki, qonaq gözləyirsən,

bıçağı gətir, sevdiyin ağaclardan ocaq qala..

Qəza namazını axşam qılarsan...

* * *

Yağmurlu gecələrdə

şüşəsiz pəncərələrin əlləri qoynunda qalan

pərdələridi qəmli gözlər...

və əlləri qoynunda bir sevgi pərvazlanıb uçmayanda.

Bütün sevgilər ürək çatışmazlığından

dünyasını dəyişir.

Ürək çatışmır adamlarda ...

Lağım atılmış divara bənzəyir qum saatları....

hər göz qırpımı ovulur elə bil ümidlərin daş qolları

atalar qum körpüsündən keçəndə...

Ana olmaq isə

sevgi oyununda qadın uğursuzluğu...

həm də

gözlərindəki qum saatinin göy üzündə

qum göyərtmək yuxusuzluğu...

...BU GÜN DƏ ŞƏKİLLƏRDƏ QARIDIQ

Yenə yağışlar yorğun...
Deyinə-deyinə süpürür
pəncərələrdən saralmış zamanı.
Dodaqlarını itirmiş təbəssüm təki
xarab saat
ovxalanmış barmaqlarıyla
hər gün silir albomun vitrin tozunu...
Şəkilləri dalınca sürüyür sükut
xatirələrin xorultusuna...
Yenə yağışlar yorğun...
Deyinə-deyinə süpürür
maneken ağacların payız səhnəsini...
Yağış pərdələrdən boylanırsan
doğma tənhalığıma...
Bu gün də şəkillərdə qarıdıq,
sən nə gözəl unudursan, qadın,
mən nə gözəl ölürəm tənhalığıma...
Bəlkə, yandıraq şəkilləri,
...səhnə soyuq,
donmuş zaman.
Canı qurtulsun xarab saatın....

SİNƏMİ YAR, ÇIX BƏNÖVŞƏ...

Yarı yanmış qar şəkliyəm,
Gəl as məni budağından.
Bir azdan günəş də gələr,
Kölgə düşür dodağından...

Hər gün payızı sevməkdə
Hər baxış sənə vurulmaq.
Hər gün üz-üzə qaçmaqdı,
Həm yağış-yağış qırılmaq...

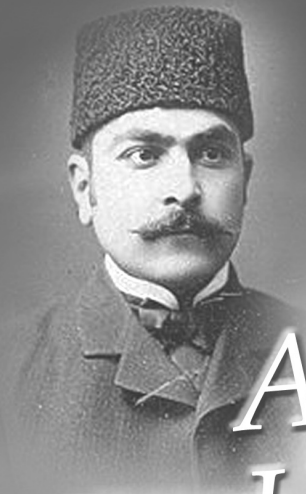
Yenə ağaclar danışır
Ötən küləyə halını..
Qızıl nöqtələr gətirir,
Demə, xəzan sualını...

Hər gün bir qadın kölgəsi,
Asılır divarımızdan.
Mənə uzaq-uzaq ...yaxın
Gəlib ötür aramızdan...

Sinəmi yar, çıx bənövşə...
Yaz inciyər çuxasında.
Şəkil-şəkil sevmə məni,
Bir qız ölür yuxusunda....

* * *

Payızın öz ağzından qurtulmuş dilidi ...şeyr.
Göy-göy, yer-yer sahibinə qaçıb çatmayan
Nəsimi dərisidi şeyrin əyni...
Bu yağışlı gecənin
səhrada çırpınan su pərisidi Azadlıq.....
Payızın gözündən iraq,
öz üstünü örtən yarpaqsız ağacdı misraların
quruluşu...
ən yaxşısı, gülümsə azacıq və
sükutu at dəryaya...
Balıq bilməsə də, Xaliq biləcək...
İndi nöqtə yerləri yaman göynəyir şeyirlərin...
Nöqtə... quyruğu tapdanmış ilandı...
Bağışla, gözəlim,
mən də səni endirəmmədim göy üzündən,
əlim qələmə bulandı...

ADILƏR İÇİNDƏ HADİ

Mehdi Gəncəlinin kitabı ətrafında

2011-ci ildə Türkiyədə "Ötükən" nəşriyyatında Mehdi İsmayılovun (Gəncəli) "Azərbaycanlı şair Mehmed Hadi – həyatı, sanəti, eserləri" adlı kitabı çap olunub. Kitabın əsas xüsusiyyəti odur ki, Sovet dönməində Hadinin yaradıcılığının üzərinə örtülmüş pərdə burda geniş şəkildə açılıb, şairin istər həyatı, istərsə də yaradıcılığı haqqında çoxluğa bəlli olmayan faktlar təqdim edilib.

Baxmayaraq ki, Sovet dönməində Hadinin şeirlərindən ibarət kitablar nəşr olunub, haqqında yazılıb, amma dövrün tələbi ucbatından tədqiqatçılar bəzi faktların üzərindən keçməyə məcbur olublar.

Məsələn, görkəmli alimimiz Əziz Mirəhmədov Hadinin 28 fevral 1914-cü ildə "İqbal" qəzetinin 590-cı sayında çap olunmuş "Qaçma" şeirini onun "Seçilmiş əsərləri" nə salsada, qəzetdə şeirin üzərində yazılmış "Rəsulzadə Məhəmmədəmin qardaşıma" sözünü çıxarmağa məcbur olub.

***

M.Hadi sağlığında dörd kitab nəşr etdirib. Bunlar "Firdövs-i-İlhamat" (1908), "Şükufeyi hikmət" (1914), "Eşqi-möhtəşəm", yaxud "Əflatun sevgisi" (1914) və "İnsanların tarixi faciələri" və yaxud "Əlvahi-intibah" (1918-1919) adlı kitablardır. Lakin onun əsərlərinin böyük bir hissəsi dövrünün mətbuat səhifələrində yer alıb. Çünki Hadi o dönmədə nəşr edilən bir çox – "Həyat", "Tazə həyat", "İttifaq", "Tərəqqi", "Səda", "Sədayi Haqq", "Bəsirət", "Doğru söz",

"Təkamül", "İrşad", "Sovqat", "Yeni irşad", "Yoldaş", "Azərbaycan" kimi qəzetlərdə, "Füyuzat", "Dəbistan", "İqbal", "İşıq" və s. kimi dərgilərdə əsərlərini çap etdirib.

Eləcə də, M.Gəncəlinin araşdırmasına görə, Hadinin Türkiyədə "Sabah", "Tanin", "Senin" qəzetlərində, "Mehtab", "Şehbal", "Rübab" dərgilərində imzası vardır.

Qeyd edək ki, Hadinin məqalələri ayrıca kitab kimi çap olunmayıb, şeirləri də tam şəkildə yayımlanmayıb. Onun Türkiyədə yayımlanan bütün məqalələri və şeirləri isə ilk dəfə Mehdi Gəncəli tərəfindən toplanılıb.

M.Gəncəlinin kitabı Hadinin "Həyatı və əsərləri", "Sənəti", "Görüşləri" adlı üç hissədən ibarətdir. Bölmələrə uyğun olaraq Hadinin şərq və qərb mədəniyyətindən təsirləndiyi qaynaqlar, şeir və məqalələrinin mövzuları, dünyagörüşü haqqında ətraflı bilgiler verilir.

M.Gəncəlinin yazdığına görə, Hadinin imzasına ilk dəfə "Həyat" qəzetinin 24 iyul 1905-ci il tarixli 35-ci sayında rast gəlinir. Bu sayda onun "Bəyani-həqiqət" adlı məqaləsi dərc olunub. 18 iyul 1906-cı il tarixinə qədər Hadi imzasına yalnız "Həyat" qəzetində rast gəlinir. Bu müddətdə o, 19 məqalə, üç şeir olmaqla ümumilikdə 22 yazı dərc etdirib.

Dönmənin ən məşhur jurnalı olan "Füyuzat"da isə Hadinin 34 şeiri, 7 məqaləsi yayımlanıb.

Qeyd edək ki, dönmənin bütün qəzet və jurnallarını tək-tək araşdıran müəllif hansı qəzet və jurnalda Hadinin neçə şeir, məqalə və

hekayəsinin çap olunması statistikasını ətraflı şəkildə qeyd edib. Bu isə Sovet dönəmində üzərindən keçilən əsərlərin ictimaiyyətə bəlli olması baxımından yenilikdir.

Hadinin Türkiyə mətbuatında yayımlanan ilk yazısına gəldikdə isə müəllif yazır: "Hadinin Türkiyə mətbuatında çıxan ilk yazısı "Sabah" qəzetinin 30 təşrinə sani 1910 tarixli 7613-cü sayında yer alan "Tolstoy və Rezk-i Abidə" adlı məqaləsidir. Bu yazı "Kafkasyalı Mehəmməd Hadi-i Şirvani" imzası ilə çap olunub".

Dönəmin Türkiyə mətbuatını yetərincə araşdıran M.Gəncəli Hadinin Türkiyə mətbuatında çap olunan yazılarının da statistikasını təqdim edir.

Hadi və Osmanlı

Təəssüf ki, Hadinin məqalələri və siyasi görüşləri kifayət qədər araşdırılmayıb. Sovet dönəmində onun Türkiyə və Cümhuriyyətlə bağlı görüşlərinin üzərindən keçilib. Mehdi İsmayılovun kitabının önəmli bölümü də Hadinin siyasi görüşlərinə həsr edilib.

Osmanlıyı yaxından izləyən Hadi hələ 1908-ci ildə yazdığı bir məqaləsində Osmanlı mətbuatını təqdir edir, bu mətbuat sayəsində İran, Hindistan, Çin, Qafqaz, Xəzər bölgələrinin də maarifləncəyini qeyd edir.

Osmanlıda başlanan yenilikləri həm şeirlərində, həm də yazılarında örnək olaraq göstərir. Bir şeirində Qacar şahının Osmanlıdan nümunə götürməli olduğunu yazır. Bir məqaləsində isə İstanbulda qurulan qadın cəmiyyətini qadın haqları çərçivəsində müsbət şəkildə dəyərləndirir.

1910-cu ildə yazdığı şeirlərindən birini Hadi, Osmanlı Məclisi-Məbusanına ithaf edir. Eləcə də şeirlərində Osmanlıyı bütün islam dünyasının ümidgahı kimi qələmə verir, Balkan savaşında Osmanlının vəziyyətini vaxtilə Vyananı mühasirə etdiyi dönməmlə müqayisə edir. Avropa dövlətlərinin fürsətdən istifadə edərək Osmanlıya qarşı təcavüz etməsini qınayan Hadi bu dönmədə yazdığı şeir və yazılarında xanədanlığın gücünə

inandığını göstərir: "Osmanlılar daima müstəqil olaraq yaşayıb və istiqlaliyyətlərini dünyayla bərabər yaşatmağa and içiblər".

Hadinin 13 iyun 1918-ci ildə yazdığı, Yavuz Akpınar tərəfindən Əli bəy Hüseynzadənin arxivindən tapılan "Qəhrəman türk əsgərlərinə" adlı şeiri isə yenidən elan olunmuş Azərbaycan Cümhuriyyətində hər kəs kimi, onun da türk ordusuna olan ehtiramından xəbər verir:

*Türk oğluyuz, Osmanlıyız,
Namusluyuz, vicdanlıyız.
Tariximiz meydandadır;
Dünya bilir ki, sanlıyız.*

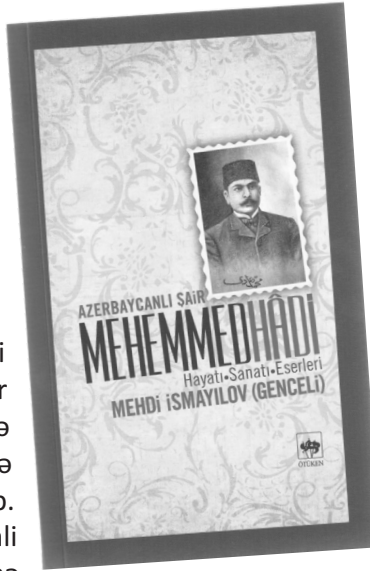
Hadi İstanbulla 1910-cu ildə getmişdi. Osmanlıdakı 1908-ci il inqilabı onda böyük ümidlər yaratmışdı. O, burada "Tanin" qəzetində tərcüməçi işləyir, bir sıra qəzet və jurnallarla əməkdaşlıq edir. Lakin İstanbulda hadisələr gözlədiyi kimi getmir, sərt yazılarına görə 1913-cü ildə Salonikiyə sürgün edilir. Sürgünə digər səbəb kimi dönəmin hərbi naziri Mahmud Şövkət Paşanın qətli olur.

Belə ki, bu qətdə kənardan gələn aydınlar da şübhəli bilinir. Abdulla Şaiqin xatirələrindən aydın olur ki, Salonikidə qadınların yüklərini daşıyaraq çörək pulu qazanan Hadi ağır vəziyyətdə yaşayıb, türk agentini kimi həbs edilib.

Hadi 1914-cü ildə Bakıya qayıdır. I Dünya müharibəsi başlayanda isə o, müsəlman ordusunun tərkibində Avropaya yollanır. Cümhuriyyət dönəmində gənc dövlət, onun ordusu haqqında şeirlər yazan Hadi ömrünün axırlarında yenə çətin vəziyyətdə yaşayır, iddialara, bəzi xatirələrə görə, şeirlərini satır, içkiyə qurşanır. Ölümü isə hələ də müəmmalı olan Hadi, geniş dəstək qazanmış fikrə görə, 1920-ci ilin mayında Gəncə üsyanı zamanı yaralanaraq həlak olur.

Məzarıstanaya çevrilən Türkünstan və Şərq

Hadinin yaradıcılığında türklərin ata yurdu olan Türkünstanın durumu hüznü şəkildə qeyd olunur. Bir şeirində yazır:

*Məskəni-İslam olan bu mülk Türkünstandır,
Ölkədir zənn eyləmə, ıssız məzarıstandır.*

“Türkünstana bir nəzər” adlı yazısında isə Hadi vaxtilə Türkünstanın İslam dünyasına bəxş etdiyi Uluq bəy, İbn-Sina, Nəvai, Fərabı, Ənvəri kimi şəxsiyyətlərin adını sadalayır, Buxaranın elm və maarif mərkəzi olduğunu yazır. İndi isə qəflət və xurafatın Türkünstana hakim kəsilməsini təəssüflə qeyd edir: “Bu gün Paris, London, Berlin necə ki, maarif və sənaye mərkəzidir, keçmişdə Buxara da bu cür elm və maarif mərkəzi olub”.

Hadi Türkünstanın və ümumiyyətlə, İslam dünyasının bu vəziyyətə düşməsinin iki səbəbini qeyd edir. Birinci səbəb kimi zövq və əyləncəyə düşkün hökmdarları, ikinci səbəb kimi isə elm əbasına bürünmüş bir qrup cahilləri göstərir.

Hadiyə görə, Türkünstanın bu vəziyyətdə olması rus missionerlərin rahat fəaliyyət göstərməsinə səbəb olur: “Rus missionerlərindən, Buxara tərəqqisinin ən böyük düşməni olan məşhur Ostroumov Daşkənd şəhərində bir qəzet çap edir... Bu qəzet missionerlərin fikirlərinin nəşridir, təqib etdiyi məslək isə əhalini cahil və qafil olaraq yaşatmaqdan ibarətdir”.

Şərqlə Qərb arasında

Hadi şeirlərində türk və İslam dünyasının keçmişini tərənnüm etsə də, bu gün Qərb dünyasının öndə olmasının bir çox səbəblərini göstərir. Hələ 1908-ci ildə “Təzə Həyat” qəzetində Məhəmməd Səid Ordubadiyə yazdığı açıq məktubunda Qərbdə ziyalılara verilən dəstəklə bağlı maraqlı məlumatlar verir: “İngiltərənin məşhur riyaziyyatçılarından Nyutonun bir dişi bir ingilis əsilzadəsi tərəfindən 1816-cı ildə 730 ingilis lirəsinə alınıb, qızıl bir halqaya keçirilərək üzük kimi istifadə edilib. Fransa ədiblərindən Viktor Hüqonun “Səfillər” adlı məşhur əsərini yazdığı qələm bir ingilis tərəfindən 45 min franka alınıb. Volterin əsası 500 franka satılıb. Russonun geyindiği bir köynək 950 franka, bir çuğun saati 1500 franka satılıb. Fransa şairlərindən Molyerin bir dəllək dükanında oturduğu stul şairin vəfatından sonra birinci dəfə 5 min franka satılıb”.

Şərqdən fərqli olaraq Qərbdə ziyalılara dəyər verildiyini yazan Hadi, Əli bəy Hüseynzadəyə ithaf

etdiyi bir şeirində yazır: “Vücudun ilə fəxr eylərdi, gər olsaydı qarbiyyun”.

Hadi Qərb dünyasının inkişafının birdən-birə baş vermədiyini yazır: “Fransa kimi mədəniyyətin qucağında yaşayan, göz qamaşdıran bir həyata nail olanlar öz-özünə nail olmayıblar. Volterlərin, “İctimai Müqavilə”nin mühərriri Russoların, Miraboların fəyyaz fikirləri, atəşli nitqləri, cəsur və kəskin qələmləri qara mürəkkəbləri doğurmuş və partlatmışdır”.

Hadiyə görə, İslam dünyasında hazırda işıq gələn hər yer pərdələnir:

*Qövmi-İslam bir müəmmədir:
Tutmuş iştə əlində bir pərdə,
Harda varsa işıq, əl ol yerdə.*

Hadinin şeirlərində və yazılarında qadın haqları xüsusi yer tutur, şəriətin qadına qarşı tutduğu mövqə tənqid edilir. Hələ İslamın hökümünün geniş olduğu bir dövrdə yazdığı şeirlərində şair çadra altında gəzən qadınları qara buludlarla kölgələnmiş günəşə və aya bənzədirdi.

Qərbdə qadınların cəmiyyətdə özlərinə mövqə seçmələrinin səbəbini Hadi onların azad olmasında görür. 1914-cü ildə bir şeirində açıq şəkildə yazır:

*Mülk-i İslama bax: qaranlıqdır.
Qərbə bax, gör ki, hökmranlıqdır.
Səbəbi: Çün qadın o yerdə açıq!
Ey bürünmüş günəş, bu yerdə də çıx!*

Bir şeirində isə Hadi “çarşaf” sözünün lüğətdən çıxarılmasını da tələb edir.

Beləliklə, Mehdi Gəncəlinin kitabını oxuduqdan sonra adilər içində Hadi olan əzabkeş şairimizin bizə bəlli olmayan şeir və məqalələrinin kitab şəklində çap olunmasının necə vacib olduğunu başa düşmək olur. Görünür, bu iş elə müəllifin öz üzərinə düşəcəkdir.

Çünki dili anlaşılmaz şair olaraq bizə tanıtılan Hadinin necə parlaq fikirlərə sahib mütəfəkkir olmasından, demək olar ki, xəbərsizik.

Dilqəm ƏHMƏD

Kəmaləddin QƏDİM

ÖLƏN, SAĞ ƏLİN BAŞIMA

Özüm boyda bir daş olub,
Düşüb yığvalım başıma.
Kim deyirdi səni, dünya,
Sevim, çıxarım başıma?..

Halal loxmam, halal adım,
Haramına ulaşmadım.
Nə qapazın yaraşmadı,
Nə də sığalın başıma...

Mən ki boyun burub durdum,
Bir ömür uydurub durdum.
Nə oyunlar qurub durdu,
Əyrin, cığalın başıma...

Kar oldummu, lal oldummu,
Ondan belə bal oldummu?..
Mən qal oğlu qal oldummu,
Ölən, sağ əlin başıma...

SONRA GÖRDÜLƏR

Doğrudu, gördülər məni,
Gördülər, sonra gördülər.
Elə bil ki, sağirdilər,
Kordular, sonra gördülər.
Bu naşı ovçular elə
Qənimim oldular elə.
Qaçdıqca qovdular elə,
Yordular, sonra gördülər.
Nə başlar, dəhnələr varmış,
Nə qorxunc səhnələr varmış.
Ürəyimdə nələr varmış,
Qırdılar, sonra gördülər.
Beləymiş küncələr, bucaqlar,
Beləymiş gözdən uzaqlar.
Yolum üstə nə duzaqlar
Qurdular, sonra gördülər.
Çox kəsildi şərt üstümdə,
Yandım, boğuldum tüstümdə.
Qoşunuydu dərd üstümdə,
Ordular sonra gördülər.
Olan olmuş, bitən bitmiş,
İman itmiş, Quran itmiş.
Yan-yörədə hürən itmiş,
Qurd ular, sonra gördülər.
Mən ki qayıldım azıma,
Bəxtimə, alın yazıma.
Öldürdülər, namazıma
Durdular, sonra gördülər...

GƏLMƏMİŞ

Ay mənim pərvanə canım,
O arzu, kamın gəlməmiş.
Çox dolanıb, durma belə,
Gəlməmiş, şamın gəlməmiş...
Asanmı Məcnunluq, asan,
Gör kimlərə qoşulmusan...
Sən artıq sərxoş olmusan,
Mey dolu camın gəlməmiş...
Dərilən dərilib, düzdü,
Yuyulub, sərilib, düzdü.
Bir bəxt göndərilib, düzdü,
Yanınca zamin gəlməmiş...
Axı paşa-paşa dedim;
Salar dağa-daşa dedim
Sözlə də baş-başa, dedim, -
Qalma, ilhamın gəlməmiş...

QOŞA QANADNAN ÇIXMIŞAM

Saatlar bir saat geri çəkildi...

Səhər-səhər bu gün evdən
Təzə saatnan çıxmışam.
Bu əlinən, bu gözünən,
Bu ayaq-atnan çıxmışam.
O köhnə arzu, diləknən,
O «baxaq»nan, o «görək»nən.
O həmin xəstə ürəknən,
O həmin çatnan çıxmışam.
Mən piyada, o qız atlı,
Bir nağılmış tatlı-tatlı.
Sonucunda ömür adlı
Yola arvadnan çıxmışam.
Bir yanıq Kərəməm elə,
Ardımca yol gəlir Lələ.
Məcnunnan düşmüşəm çölə,
Dağa Fərhadnan çıxmışam.
Bir şey ki qayılam aza,
Çox özün qoymasın naza.
İl olub ki, qışdan yaza
Beş-on manatnan çıxmışam.
Uyub şeytan, cin oynuna,
Bir qondarma din oynuna.
Düşüb fələyin oynuna,
Çıxanda matnan çıxmışam.

Əksilməz ki can bu kannan,
Alınmaz ki qan bu kannan.
Gəzmə, ölüm, mən bu kannan
Qoşa qanadnan çıxmışam...

MƏN ADDA BİRİ VAR-DAŞ TƏRƏZİDİ...

Kim deyir, tək elə fikir çəkənəm,
Çəkir də gözümə gözüm şəklini.
Mən həm də çox gözəl şəkil çəkənəm,
Çox gözəl çəkirəm sözün şəklini...

Gündüz gülər görüb surətimi də,
Aldanma, nə çəksəm gecə çəkirəm.
İllərdi mən sənin həsrətini də,
Gülüm, bilirsən ki, necə çəkirəm...

Canımın bir gizli sirri yox artıq,
Vicdan dedikləri baş tərəzidi.
Dünyada mən adda biri yox artıq,
Mən adda biri var-daş tərəzidi...

Dərdi də tuturam dilə, çəkirəm,
Kənardan eşidib, duyanı olmur.
Vallah, ağrını da elə çəkirəm,
Bir qram o yanı, bu yanı olmur...

GÖRÜNÜR HƏMİŞƏ YOL MƏNDƏN QABAQ

Canım, bircə kəlmə sözə dəymərəm,
Qabaqdı, bir kəlmə «OL» məndən qabaq.
Tək elə yer olsa, göy olsa, nə qəm,
Ot məndən qabaqdı, kol məndən qabaq.

Bu çapar könlümə, atdı könlümə,
Yaddı sən çəkənlər, yaddı könlümə.
Nə sağım, nə solum yatdı könlümə,
Sağ məndən sonradı, sol məndən qabaq.

Almadım vecimə şah oğlu şahı,
Köləsi olmadım, sevdim Allahı.
Mən könlüpaşanın biriyəm axı,
Olmaz kölə məndən, qul məndən qabaq.

Özünü özündə gəl də ram elə,
Həm ovam, həm də ki, ovçuyam elə.
Mən ana bətnindən yolçuyam elə,
Görünür həmişə yol məndən qabaq...

DÜNYA QONAQ SEVƏN DEYİL

Nəyini sev deyim, canım,
Harasına güvən, deyim?
Nə dövlətdə dəvən dünya,
Nə övladda nəvən deyil...

Eylə başda çətir yası,
Yas üstündən gətir yası.
Nə biryolluq bitir yası,
Nə şivəni şivən deyil...

Güc yeridi, zor yeridi,
Çəpik yeri, xor yeridi.
Nə Şuşası gor yeridi,
Nə bayrağı kəfən deyil...

Oldun utanc, eyib yeri,
Əy, başını əyib yeri.
Hələ də gəlməyib yerin,
Hələ də girəvən deyil...

Öz-özünə göz dağısan,
Öt də, elə son ağısan.
Çox da Allah qonağısan,
Dünya qonaq sevən deyil...

TUTURLAR

Gör necə qoyurlar adam yerinə,
Adını adlara tay da tuturlar..
Qoymurlar qalasan dərdsiz, kədərsiz,
Hər dərddən, kədərdən pay da tuturlar.

Nə boyda ara var yanından tora,
Düşmək keçməyə də canından tora.
Gör necə salırlar qanundan tora,
Boyuna gör necə qayda tuturlar...

Çıx üstə, qurusun çay, cəhənnəmə,
Doğmasın üzünə ay, cəhənnəmə.
Özünün saydığı say cəhənnəmə,
Fələyin saydığı sayda tuturlar...

Necə biləsən ki, yaxın kimsəni,
Hələ qorxudursa yuxun kimsəni.
Çəkirsən, tutmayırsən ahın kimsəni,
Elə, ahını da göydə tuturlar...

İSTANBULDAN BAŞLANAN DOSTLUQ, YAXUD ABDULLA SUR VƏ HÜSEYN CAVID

Alxan BAYRAMOĞLU

filologiya elmləri doktoru, professor

Mənbələrin göstərdiyi kimi, 1906-cı ilin martında Abdulla Tofiq Sur Gəncədən, Hüseyin Rasizadə (sonralar Cavid) Naxçıvandan İstanbula, təhsillərini davam etdirmək üçün yola düşmüşlər. Onların hər ikisi İstanbulun Validəxan adlanan məhəlləsində məskunlaşmış və bir-biri ilə burada tanış olmuşlar. Həmin tanışlıq gələcəyin iki böyük görkəmli şəxsiyyəti arasında dostluğa çevrilmişdir. Belə ki, H.Cavid gözlərini müayinə və müalicə etdirib Ziya həkimdən zəmanət alandan və eynək taxandan sonra təhsilini davam etdirmək üçün dövrünün görkəmli fikir adamı və ictimai xadimi Rza Tofiqdən dərs almağa başlamışdır... Otuz il sonra – 1938-ci ildə istintaqa verdiyi cavabda H.Cavid bildirirdi: “Mən İstanbulda olarkən Rza Tofiqin yanında oxuyan Abdulla Məmmədzadə (A.Tofiq Sur Məhəmmədzadə – A.B.) adlı bir kirovabadlıyla (gəncəli ilə – A.B.) tanış olmuşdum. Məni ona (yəni Rza Tofiqə – A.B.) Abdulla təqdim etdi...”

İstanbuldan qayıdıb bir müddət Naxçıvanda və Bakıda müəllim işləsə də, maddi ehtiyaclarını ödəyə bilməyən H.Cavidin Gəncədə “Mədrəseyi-Ruhaniyyə”də işə qəbul olunmasında da Abdulla Tofiq Məhəmmədzadənin zəmanəti xüsusi rol oynamışdır. A.Tofiq mədrəsə rəhbərliyindən razılıq alandan sonra H.Cavid lazımi sənədləri hazırlayaraq “Mədrəseyi-ruhaniyyə”yə təqdim etmişdir. Bu barədə H.Cavidin tədqiqatçılarından olan f.ü.f.d. Azər Turan yazır:

“Həmin ərəfədə, yəni 1912-ci ilin 22 fevralında İrəvan qubernatoru Yelizavetpol (Gəncə – A.B.) qubernatoruna yazdığı raportda Hüseyin Hacı Molla Abdulla oğlu Rasizadənin siyasi cəhətdən etibarlı olması barədə təqdimat vermişdi. Həmin şəhadətnaməni Cavidin Yelizavetpol ruhani seminariyasına təqdim etmək üçün istədiyi bildirilirdi”.

Beləliklə, hər iki əqidə və məslək dostu, hər iki romantik şair və ədib eyni təhsil müəssisəsində – Gəncənin Ruhani mədrəsəsində çiyin-çiyinə çalışmağa başlamışdılar. Onların arasındakı əqidə və məslək dostluğu bir-birlərinin yaradıcılığına və şəxsiyyətinə qarşılıqlı yüksək ehtiramın getdikcə daha da möhkəmlənib kamilləşməsinə rəvac verirdi.

A.Tofiq Sur hələ 1910-cu ilin aprelində “Həqiqət” qəzetində dərc etdirdiyi “Neyçün, nədən?” başlıqlı mənsur şeirində Hüseyin Cavidin şəxsiyyətinə və yaradıcılığına yüksək qiymət vermişdi. O, romantik poeziyanın təbiətinə və janrın tələbinə uyğun olaraq, şeirin əvvəlində həyatın, təbiətin sirli-sehrli dərinlikləri, dərkənilməzlikləri haqda özünün lirik ovqatlı düşüncələrini verərək yazırdı:

“Yüksək qarlı dağlardan qopub gələn, yalçın, sərt qayalardan sızıb çıxan, quytu – dərin dərələrdən qopub qoşan, çəmənələr çeynəyib

çiçəklər yolan, dağlar aşıb cığırılar sürüyən, ayrı-müyrü, gilli-qumlu yataqlardan axan ey səlsəbil həyat, nə gur dalğaların var! Nə səslə-küylü, fəqət durmaz, axımlı səfərin var! Bu nə cuş və nə xuruş, nə düşüb-qalxmaqdır?”

A.Sur həyat və təbiət axarının ənginlikləri ilə Hüseyn Cavidin sənət kəhkəşanı, onun məzmun zənginliyi, fəlsəfi dərinliyi və vətəndaşlıq yanğısı arasında oxşarlıq, doğmalıq görür. Yuxarıdakı həyat və təbiət təsviri ilə H.Cavidin yaradıcı vətəndaş simasının uyğunluğu belə əks etdirilir: “Yanağın daşlı, qumludur, kirli, çamurludur. Yerdə ikən göydə uçursan... Göydə ikən yerdə qayətsən. Lətif ikən kəşif olursan... Saf ikən bulanırsan. O zümzümə dərin quyudur fəqandan... o qəhqəhə için-için iniltidir, nəreyi-candır... sürünür, qıvrılırsan. Yellər ilə inləyib ağlırsan, bağırarsan”.

Burada İnsan – H.Cavid təbiətlə eyniləşdirilir; təbiət kimi onun (insanın) da yanağı, “daşlı, qumlu, kirli, çamurludur. Yer suları yalçın, sərt qayalardan sızaraq dərələrdən qopub coşduğu, ... sirli, sehrli dərkedilməzlilikləri ilə düşüb-qalxdığı və s. kimi, Hüseyn Cavidin poeziyası və özü də “yerdə ikən göydə uçur”, xəyal quşu “göydə ikən yerdə gəzir”. Şairin (Cavidin) poeziyasının bəşəri kədər dolu “zümzüməsi dərin quyudan gələn

fəqan yüklü, için-için hıçqırıqlı iniltidir”, varlığını saran “nəreyi-candır”. Bütün bu qəm yüklü sızıltı, inilti ilə o, daima “sürünür, qıvrılır, inləyir, ağlayır, hayqırır (bağırır)”.

Beləliklə, Hüseyn Cavidin şair-vətəndaş yanğılı yaradıcılıq portreti bütün əzəməti, fəlsəfi dərinliyi, qəm yükü, istiqlal, istiqbal amallı möhtəşəm görüntüsü ilə göz önündə canlanır, ucalır. Bundan sonra Abdulla Tofiq Sur təbiətə müraciətlə sözünü belə tamamlayır: “Nazan-nazan göz oxşayan, dilbər-dilbər könül açan təbiət, hansı qəlbi öpər, ruhu yalardın?”

Bizcə, cavab aydındır: Hüseyn Cavidin bütün əzəməti və məzmun tutumu, fəlsəfi dərinliyi ilə qarşıda dayanan hayqırtılı, mübariz, bənzərsiz romantik idealını, amalını, bəşəri kədər yüklü lirik qəhrəmanının qəlbini, ruhunu.

1912-ci ilin 8 mayında A.Surun vaxtsiz vəfatı ilə bağlı “İqbal” qəzetində (14 may 1912) dərc etdirdiyi “Nakamlıq. Böyük bir ziyayi-əbədi” başlıqlı məqaləsində H.Cavid məslək və əqidə dostu Abdulla Məhəmməd zadəyə yüksək qiymət verərək, dərin kədər və təəssüf hissi ilə yazırdı:

“Bu gün qara torpaq əcəlin pənceyi-qəhri Qafqaziyanın Rusiya türklərinin, daha doğrusu, bütün türk ünsürü-nəcubinin yorulmayan, qəhrəman və çalışqan bir övladını ağuşı-əbədisinə alır”.

Göründüyü kimi, o, A.Tofiq Suru “... bütün türk ünsürü-nəcibinin yorulmayan, qəhrəman və çalışqan bir övladı” hesab edirdi. H.Cavid inanırdı ki, əgər A.Sur “... yaşasaydı, ədəbiyyatımıza çox böyük mənfəət, çox qiymətli əsərlər bəxş edəcəkdə”. O, öz fikrinin əsaslı olduğuna oxucuları inandırmaq üçün sözünə belə davam edirdi: “Zatən göstərdiyi nümunələr istiqlalının (gələcəyinin – A.B.) nə dərəcədə parlaq olduğunu müdəqqiq (tədqiq edən, araşdıran – A.B.) qarelərə təslim etdirmişdir, zənn edirəm... Onun türk dilinə, türk ədəbiyyatına olan xidmətləri çox parlaq olacaqdı, əfsus ki, özü söndü, getdi...”

H.Cavid qiymətli vücudlardan biri hesab etdiyi A.Tofiq Surun vəfatına onun dünyanı həm də

cavan yaşlarında "... hənuz yeni-yeni qol-qanad açıb, təşəbbüsatda bulunub vətən yavruları üçün, onların tərəqqiyatı üçün çalışıb-çabalamaqda ikən... ömrünün 29-cu ilində tərک etməsinə görə acıyırdı.

Bununla kifayətlənməyən H.Cavid "Mərhumun təşyii-cənazəsi mərasimi"nə həsr etdiyi "Mirzə Abdulla Məhəmmədzadə, yaxud (A.Sur) – Abdulla Tofiq" ("İqbal" qəzeti, 16-18 may 1912) başlıqlı növbəti məqaləsində A.Surun Gəncədə baş tutan izdihamlı dəfn mərasimindən ətraflı söhbət açmış, mərhumun haqqında onun həmkarlarının və yetirmələrinin söylədikləri nitqlərdən və oxunan şeirlərdən nümunələr vermişdir. O, məqalədə A.Tofiqin xidmətlərinə, istedad və qabiliyyətinə yaşlı, cavan və azyaşlı insanların bəslədikləri sevgi və ehtiram dolu duyğuları nəzərə çatdırdıqdan sonra öz qənaətlərini belə yekunlaşdırırdı:

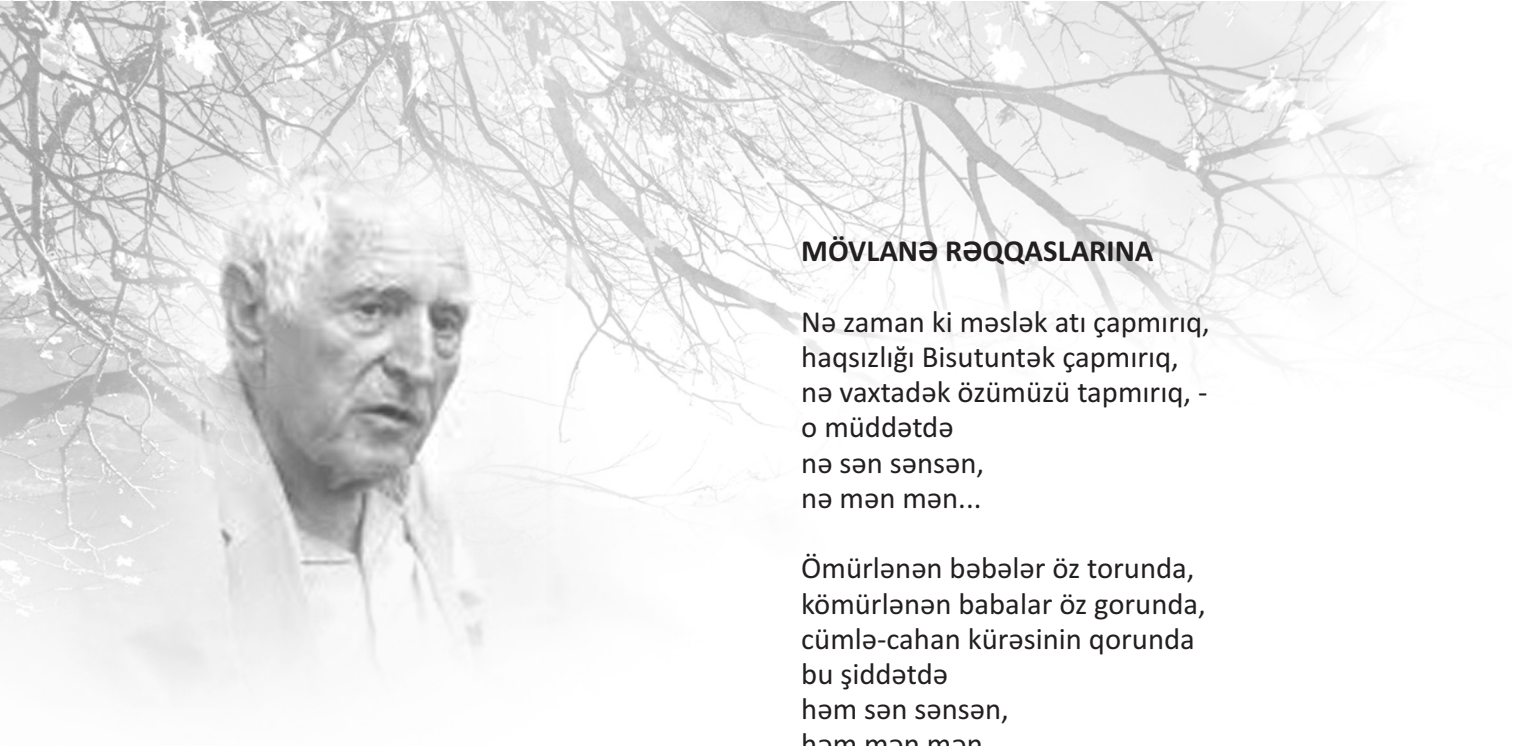
"Əvət, mərhum A.Sur çox çalışqan, çox sahibməslək, çox hörmətli bir müəllim idi. Həm də çox dürbin (uzaqgörən – A.B.), çox münəqqid (tənqidçi – A.B.) bir ədib idi. Qafqaz torpağı bir də çox güc eylə cavanlar yetişdirə bilər. Onun haqqında beş-üç sətir deyil, tərcümeyi-hal olmaq üzrə yüzlərcə səhifə yazıb doldurmaq icab edər. Abdulla Tofiq ölmədi, öləməz. O yaşar, tarixin ağışi-səmimiyyətində millətin qəlbində yaşar".

Hüseyn Cavid bütün bunlara Abdulla Tofiq (Sur) Məhəmmədzadənin xidmətlərinin böyüklüyünə, əsərlərinin ideya-bədii dəyərinə, məzmun və məna tutumunun dərinliyinə əsasən inanırdı. Həmin inamı "... bu nakam cavanın (A.Surun – A.B.) cənazəsi üzərində paralanan sinələrə, qoparılan saçlara, tökülən göz yaşlarına, sızlayan ürəklərə" və s. görə də qüvvətlənirdi.

Ona görə də onun əsərlərinin – poetik, publisistik və elmi-tənqidi irsinin öyrənilməsi, toplanıb nəşr edilməsi məsələsini qaldıraraq yazırdı: "Pişnamazzadə həzrətləri (Axund Hüseyn Pişnamazzadə – A.B.), doktor Həsən bəy, Yusifbəyov Nəsim bəy və sair arxadaşları, dostları tərəfindən onun əsərləri, tətəbbüatı nəzəridiqqətə alınmalı və təb edilməlidir".

Bütün bunlar göstərir ki, Abdulla Tofiq Surla Hüseyn Cavid arasında İstanbuldan başlanan şəxsi tanışlıq, getdikcə məslək, əqidə, yaradıcılıq, qarşılıqlı hörmət və məhəbbət dostluğuna çevrilmişdir.

Vaqif NƏSİB

HƏYAT CIDIRI ÜSTƏ

Arzuların bol zamanı,
Sabahlarda yol zamanı.
Baş və əl-qol zamanı
Ya çidarlı,
ya qanadlı
bir kəhərə yetişirik...

İşlər gəlmədikcə başa
qalırıq dərdlə baş-başa, -
həyat daşı dəyir başa
ya göz yaşlı,
ya buz qaşlı
bir qəhərə yetişirik...

Qışlarında üşütmək üçün,
tünlüyündə itmək üçün,
tükənib də bitmək üçün
ya küləkli,
ya kələkli
bir şəhərə yetişirik...

Görəndə ki gənclik itib,
qızıl balıq əldən gedib,
ağ saçları bayraq edib,
gözü döyüb,
şükür deyib
"birtəhər"ə yetişirik...

MÖVLANƏ RƏQQASLARINA

Nə zaman ki məslək atı çapmırıq,
haqsızlığı Bisutuntək çapmırıq,
nə vaxtadək özümüzü tapmırıq, -
o müddətdə
nə sən sənsən,
nə mən mən...

Ömürlənən bəbələr öz torunda,
kömürlənən babalar öz gorunda,
cümlə-cahan kürəsinin qorunda
bu şiddətdə
həm sən sənsən,
həm mən mən...

Dağlar, düzlər
qurdun, quşun dənliyi,
tutqun üzlər,
dərdin, huşun çənliyi,
nə zaman ki, qorumuruq mənliyi,
o hörmətdə
nə sən sənsən,
nə mən, mən...

Fırlanırıq,
fırlanırıq,
fırlanırıq...
Ələmlərdən
başlarda şiş fırlanır.
Vədə çatır, ömürlər sıfırlanır
onsuzluqda
nə sən sənsən,
nə mən mən...
Sonsuzluqda həm sən sənsən,
həm mən mən...

ÜÇ ALMA SONLUĞU ƏVƏZİ

Bu həm təzə
həm kifli və boyat,
torpağı məzarlardan qat-qat
var-yox həyat
adamınan həm sərgi taxçası,
həm də ki sirr bağçası
Diriliyinə ağ,
Geriliyinə qara kəhərləri varmış...
Əlimizi bir ömür boyu

ha uzatsaq, uzatsaq da,
dərə bilmədiyimiz bəhərləri varmış...

Bu həm cəfa,
həm səfa
ölüstanın, gülüstanın
işləyir ömür-gün dəyirmanı.
Tapılmır dirilik suyu
və dil altda ömür uzadan dərmanı...
Əriyən, əridən
gecələri, səhərləri varmış...
Bir də könlümüzü,
ha atlatsaq da, atlatsaq da,
özümüzü ha aldatsaq da, ha aldatsaq da,
az gedib, üz gedib,
dərə, təpə düz gedib
çata bilmədiyimiz
yağla şoron qiyməti bir
allı, ballı şəhərləri varmış...

ƏLİ QOYNUNDA OLANDA

Dünya bəndə yetişdirən bir zəmi,
üstü ömür,
altı kömür, -
zirzəmi.
Orağı da ömür çalan gürzəmi?
Dərziyi ömürdən dərz bağlama –
özü əkər,
özü biçər, neyləyək...

Bu qayalar dağların daş görudu,
bu torpaqlar sənənlərin qorudu,
bəndəninki ayaqda baş gorudu,
sonluq bəlli;
heç sinəmi dağlama, -
özü baxar,
özü seçər, neyləyək...

Bənövşələr bəndə düşər yazında,
dəli çaylar bəndə düşər azında,
köhlənindən bəndə düşər azanda,
ömür özü bir qıfılənd, bağlama -
özü bağlar,
özü açar, neyləyək...

Qırov düşdü, tədarük et odunu,
ötən günlər ömür külü, od unu,

ilk məhəbbət bir yol salar odunu,
göz yaşınla söndürərsən, ağlama, -
özü yanar,
özü keçər, neyləyək...

Bəla baxmaz bir kimsənin yaşına,
bala bilməz ondan necə yaşına,
bu qurular bir adadır yaşına,
insan - özü gələr... köçər... neynəyək?!

SAHİLDƏ KÖVRƏLƏNLƏRƏ

Tufanlı günlərdə
səfər kəm olar,
Dənizlər, dəryalar
mavi qəm olar,
Sahildə qayalar
daim nəm olar,
Dalğalar hər yanı yaşlar, ağlayar,
Sahildə il boyu daşlar ağlayar.

Üzüb sahilinə
gəmilər çatar,
Azıb dəryalarda
bərələr batar,
Adamlar ömrünü
lövbərtək atar,
Dünya, dünyadaşı daşlar ağlayar,
Sahildə il boyu daşlar ağlayar.

İnsan dünyasına
bəndə sürgünü,
Əzab qayığitək
sən də sur günü
Cəhənnəm atəşli,
məşum sür günü,
Qurunun oduna yaşlar ağlayar,
Sahildə il boyu daşlar ağlayar.

Gül tapın
sahilə çatanlar üçün,
Gül səpin
sularda batanlar üçün,
Dəniz məzarlıqda
yatanlar üçün
Kədərlə əyilən başlar ağlayır,
Sahildə il boyu daşlar ağlayır.

Zərdüşt Şəfizadənin əqrəbsiz saati

Canı odlu idi... Düşmüşdü xəyallarının arxasınca... Gedirdi... Bizziz o xəyallara daha yaxın olurdu, əl atıb dərəcəyi ulduzlara toxunmağına az qalırdı... Amma qəfil bir şam söndü... Qaldıq qaranlığa... Və bu çaxnaşmada, əl havasıyla axtaranda qandıq ki, yazıçı dostumuz ömrünün ən şirin, arzulu vaxtında yazıları, kamı yarımçıq köçdü aramızdan... O, bu dünyada vaxt itirmək istəmirdi...

***

Bakı Slavyan Universitetinin "Yaradıcılıq" fakültəsində oxuyurduq, günlərin bir günü Zərdüşt dərəcəyə gəlmədi, o vaxt "Xalqlar dostluğu" metrosuna yaxın yerlərdə, maşın bazarının yanında Qismət, Zərdüşt və mən tez-tez görüşürdük... Növbəti görüşdə dərəcəyə gəlməmək səbəbini soruşanda gülə-gülə dedi ki, boş şeydi hamısı, orda öyrənəsi bir şey yoxdu, "Xalqlar"dan "28"-ə basa-basa gedirəm, bir də görürsən müəllim gəlmir, ya da elə adamı mühazirə deməyə çağırırlar ki, ancaq xatirələrini danışır... Beləcə oxumaqdan imtina etdi... Vaxt itirmək istəmirdi...

***

Görüşlərimizdə də dayanmadan yazdığını deyirdi, hekayələrini oxuyurdu... Tənqidi sevməzdi... Ona irad tuturdular ki, ideyaları, struktur duyumu, mətn texnikası yaxşıdır, ancaq yazı dili pintidi, sentondu, quramadı... Cavid Zeynallının şirəli yazı dilini misal göstərirdilər ona... Zərdüşt bundan sınırdı, əzilirdi... Öləndən sonra həmin "xırdalıqlara gedən" ağızların yiyələri riya pərdəsini niqab edib başladılar tərifiyə, göyqaldırmalara...

Bəlkə də, vaxtında xoş söz desəydilər, qolqanad versəydilər, ürək tikməyi bacarsaydılar, Zərdüşt az ömrünü bir az da fərəhli, xürrəm yaşayardı... Ancaq Zərdüşt belə adamlarda ilişib qalmadı, özü demişkən, uzaqlaşdı dinməzəcə... Boş tənqidlərə, zivələri zirvə kimi təqdim edib, zirvələri alçatmaq istəyənlərə vaxt itirmədi, yeni əsərlərini yazdı... Çünki vaxtı yox idi...

***

4 il əvvəl sentyabrın 4-ü İran həbsxanasından azad ediləndə Təbrizdəki konsulluğun həyətinə gətirdilər bizi... Gələn kimi xahiş elədim ki, evlə danışdırsınlar bizi... Danışdım, xeyir xəbərləri deyəndən sonra ölüb-itəni soruşmaq adətimdi... Soruşdum... Zərdüşt ölüb, dedilər... Məni gözləyən azadlığın bir insan ürəyi qədərcə sevinci azalmışdı...

Zərdüşt bizim azadlığımız üçün çox narahat imiş, tez-tez soruşurmuş... Biz gəldik... O isə getmişdi... Yəqin, gözləməyə vaxtı olmayıb...

***

Ölsəm, yadımdan çıxmaz... Slavyan Universitetindən qayıdanda Nobel mükafatı barədə, mükafatın şərtlərindən, haqqı olub olmayanlardan danışdıq... O vaxt bizim ədəbi nəsil elə bilirdi ki, bu mükafatın qərarı da Bakıda baş tutur, küyə salsaydın, simsar gəzib özünü tapşırdanlar tapırdı... 10 il, ya 8 il əvvəl belə deyildi... Arzularımızın ulduz dərən vaxtı idi...

Yolda Zərdüşt qəfil qayıtdı ki, Fərid, bax burda deyirəm sənə, 10 il ərzində Nobel mükafatı alacam... Bir an çaşıb qaldım, çünki nəzakətli bir adama iddia nələr dedirdirdi... Əlbəttə, indiki ağılla mən bu sözlərdə uşaq təmizliyi görürəm... Zərdüştün özünü bu dərəcədə ədəbiyyata qapdırmışdı... Günlərlə görüşməzdi heç kəslə... Hamıdan çox yazardı... Vaxtı yox idi...

***

Gənc Ədiblər Məktəbinin kuratoru idi... Əvvəl həvəslə başlamışdı tədbirləri həyata keçirməyə... Axır-axırda əli soyumuşdu... Deyirdi ki, vaxtım çox gedir, 2 saat yol gəlirəm, sonra da 2-3 saat burda... Evə qaçmaq, yazmaq, vaxt itirməmək istəyirdi... Öyrənmək istədiyi az adam var idi... Qaçırdı ünsiyyətdən... Söhbətlərə qulaq asmağa vaxtı yox idi...

***

İstedadlı adamlara xas narahatlıq var idi onda... Ancaq daim qaçaqda olması, evə səsləyən yazılara tələsməsi, bəlkə də, elə yarımçıq ömründə bir iz qoyub getməsi üçün imiş... Ötəri şeylərə, günün fərəhlərinə aludə olmadı... Ədəbiyyatın əbədiyyətinin nəhəngliyi görünmüşdü gözlərinə və ona görə də faniliyə vaxt itirmək istəmirdi...

***

Sonuncu dəfə yazıçı Cavid Zeynallının toyunda görüşdük... Xəstə olduğunu bilirdim, dedi yaxşıyam, düzəlmişəm... Amma xəstəliyinin ağırlığından çoxları xəbərsiz idi... Elə bil xəstəliyini deməyə, sonra ona ünvanlanacaq növbəti suallara vaxt itirməmək üçün belə deyirdi... Guya bilsəydik neyləyəcəkdik... Bugün-sabahlıq olduğunu, aramızdan köçəcəyini bilsəydik, daha çox can atacaqdıq ona, yaxınlığa təşnə olub arayıb-axtaracaqdıq... Və onun azdan az qalmış ömrü qapı və telefon zəngindən bezar olacaqdı... Ellikcə vaxtını alacaqdıq... O isə vaxt itirmək istəmirdi...

Fərid Hüseyn

Aqil KƏNGƏRLİ

BİR YOLUN YOLÇUSUYAM

Bir yolun yolçusu olmuşam çoxdan,
Bilmirəm, bu yolun sonunda nə var?
Görünmür bir işiq, bir nur qabaqdan,
Bilmirəm, bu yolun sonunda nə var?

Bürüyüb özünə xəyallar məni,
Şübhəli, şübhəsiz suallar məni,
Haraya aparır bu yollar məni?
Bilmirəm, bu yolun sonunda nə var?

Əzəldən sirr olub, sirdir bu aləm,
Bir üzü sevinçdir, bir üzüsə qəm.
Axırı cənnətdir, yoxsa cəhənnəm?
Bilmirəm, bu yolun sonunda nə var?

Haqq yolu sanaraq gedirəm, əlbət,
Qəlbimdə Tanrıya sonsuz məhəbbət,
Bu yolun əvvəli bəla, müsibət,
Bilmirəm, bu yolun sonunda nə var?

BİR QIZ GƏLİN KÖÇÜR ATA EVİNDƏN

Yanında durmayıb bir dayı, əmi,
Qüssədi, kədərdi yaxın həmdəmi.
Cehiz əvəzinə yığıb dərd-qəmi,
Bir qız gəlin köçür ata evindən.

Ata məzardadır, ana məzarda,
Qardaşsa həbsdə, çətində, darda,
Qışı xatırladan bu ilk baharda
Bir qız gəlin köçür ata evindən.

Çəkdiyi, gördüyü ağırdan ağır,
Yanağı aşağı göz yaşı axır.
Çıxdığı bu evə ah çəkib baxır,
Bir qız gəlin köçür ata evindən.

Hıçqırıq duyulur incə səsində,
Kimsəsi yox, xeyir-dua desin də.
Elə özlərin əhatəsində
Bir qız gəlin köçür ata evindən.

Göstərmir təsirin, düzəlmir halı,
Hər qızın arzusu olan "Vağzalı".
Çox-çox uzaqlara gedib xəyalı,
Bir qız gəlin köçür ata evindən.

Qəlbində min yanğı, köz tutub gedir,
Başını dik tutub, düz tutub gedir.
Bəlkə, xoşbəxtliyə üz tutub gedir,
Bir qız gəlin köçür ata evindən.

DOSTLAR

Hər cürə dostları gördüm həyatda,
Var badə dostları, çörək dostları.
Xoş gündə sənəldir, çətin saatda
Elə bil aparıb külək dostları.

Kimi nəzər tutdu, göz aldı, getdi,
Kimi vəzifəyə iz aldı, getdi.
Gün-gündən seyrəldi, azaldı, getdi,
Axırda tək qaldı ürək dostları.

Kimisi utandı öz ad-sanından,
Kiminin bir manat çıxmaz canından,
Kiminin xainlik axdı qanından;
İblis kimi gördüm mələk dostları.

Biri payız oldu, o biri qışdı,
Biri harda aşdı, o yerdə başdı.
Hərəsi başqa cür yaradılışdı,
Beləmi xəlq edib fəlak dostları?

Kimi nəfsi iti, qəlbi kir oldu,
O biri sonacan gizli, sirr oldu.
Yeyib-içən anda bəbir, şir oldu,
Sonra tülkü gördüm pələng dostları.

Vətənçün yaddır başı, ürəyi,
Fitnə-fəsaddır işi, ürəyi,
Əgər daşımırsa kişi ürəyi,
Dostlar sırasından silək "dost"ları.

Üzməsin heç səni ayrılıq, nisgil,
Həyatın belə bir qaydasıdır, bil.
Özün günahkarsan, özün, ay Aqil,
Yaxşı tanıyıydın gərək dostları.

60 YAŞIN 60 SUALINA 60 CAVAB

*Azərbaycan Dövlət
Musiqili Komediya Teatrının
direktoru Əliqismət Lalayevlə
Telli Pənahqızının müsahibəsi*

1. Bu həyat bir teatr, insanlarsa aktyordur, deyirlər. Əgər bu fikirlə razılaşaqsanız, onda hər kəsin özünə məxsus rol oynadığı bir cəmiyyətdə professional rejissor olmaq bu aləmə bir düzən vermək, onun sahmanına əl gəzdirmək zərurətindən yaranır, yoxsa...

– Kainata və bütün canlıların, o cümlədən də insanların həyatına rejissorluq eləyən var, amma o, biz deyilik. Sadəcə, onu bilirəm ki, məni dostlarım həyat rejissoru adlandırır, bəlkə də, bu, onların işinə tez-tez düzən verməyimdən irəli gəlir, bilmirəm... Ancaq mən də hər kəsin və bütövlükdə dünyanın bir mizan-tərəziyə yansımalarını çox arzu edirəm. Çünki təbiətin düzəni pozulanda dünya, cəmiyyətin düzəni pozulanda insanlıq məhv olur.

2. Sizcə, bu dünyanı xilas edəcək qüvvəni tapmaq bu qədərmi çətindir?

– Məncə, hər şey yenə də dünyanın tabe olduğu o ilahi düzənə bağlıdır. "Dünyanı gözəllik xilas edəcək!"-deyirlər. Təbii ki, bu fikirdə təkcə görünüş gözəlliyi ehtiva olunmur, hərəkətin, əməlin, məqsədin, arzusunun, bir sözlə, bizi əhatə edən və təmasda olduğumuz hər kim, hər nə varsa, onun daxili və xarici kamilliyi nəzərdə tutulur. Əminəm ki, bütün məsuliyyətli və yaxşı insanlar bu meyarla yaşamağa can atır.

3. Hümmət Lalayevin oğlu olmaq asandır, yoxsa Vaqiflə Riyadın babası olmaq?

– Məncə, hər ikisi! Ancaq Hümmət kişinin ailə qanunlarını çəkən tərəzinin mən olan gözü bir az yüngül gəlir. Məlum, mənim atam köhnə kişilərdən idi.

Amma indi zaman da, tələbat da, dəyərlər də tamam başqadır. Məncə, atalar və oğullar problemi bu gün daha kəskin bir müstəvi üzərinə keçib. Biz uşaq olanda valideynlərimizin üzünə qayıtmaq nədir, heç sözünün qarşısında söz demək iqtidarında deyildik, baxmayaraq ki, atam çox səmimi, mehriban, ürəyiyumşaq, xeyirxah bir kişi idi və bizimlə dost, yoldaş kimi rəftar eləyirdi, hətta biz atamızdan çox anamızdan qorxurduq. Buna baxmayaraq, evimizin polad kimi sərt qanunları vardı və onun sərhədlərindən nəinki kənara çıxmağa, onu pozmağa belə, kimsə cəsarət edə bilməzdi.

4. Tanıdığınız adamların hansı könül evinizin müsafiri ola bilib?

– Mənim ürəyim çox genişdir və orada hər kəsə yer tapılır. Yetər ki, könül qapıma gələn insan səmimi və qərəzsiz olsun. Ola bilər ki, kimsə məmur kimi bir qədər rəsmi və adamayovuşmaz olduğumu zənn etsin. Amma məni yaxından tanıyanlar, xüsusi ilə də çalışdığım kollektivlərin üzvləri bilir ki, hər kəsə çox açıq adamam. İndiki iş yerimdə də xüsusi qəbul günlərim, saatlarım yoxdur. İş, təklifi, çətinliyi olan hər kəs kabinetimə gəlib mənimlə görüşə bilər, yetər ki, bu gəliş işimizin xeyrinə olsun və ya hansısa problemin aradan qaldırılmasına yardım etsin.

5. Nə vaxt bu dünyadan kəsürsünüz, ətrafınızdakılar sizi başa düşməyəndə, yoxsa dünyanın fani olduğunu anlayanda?

– Özümü dərk edəndən dünyanın fani olduğunu bilirəm və bu da mənə fəaliyyətimdə daha ədalətli olmağa imkan verir. Dünya ev sahibi, bizsə qonağıqsa, bu dünyanın malı-dövləti üçün ağlasığmaz üsullara, böyük oyunlara girməyin, pislik eləməyin, ev yıxmağın nə mənası? Sadəcə insanlar mənim hər hansı yaxşılığımın əvəzini bədxahlıqla cavablandıranda çox üzülürəm.

6. Sizi bu dünyaya bağlayan nələr və ya kimlərdir?

– İşim, sevib-seçdiyim sənətim, ailəm, övladlarım, nəvələrim, doğmalarım, mənim üçün çox dəyərli olan insanlar.

7. Fədakarlıq həmişəmi qurban tələb eləyir?

– Bəli! Qurbansız heç nə əldə etmək olmaz bu dünyada.

8. Dost nə deməkdir, ümumiyyətlə, dostları tapmaq asandır, yoxsa onları qoruyub saxlamaq?

– Bir vaxtlar dost deyib qucaq açıdıqlarımdan elə pisliklər, elə xəyanətlər görmüşəm, o qədər zərbə almışam ki, indi kiməsə sidq-ürəklə dost deməkdən qorxuram.

9. Dərs dediyiniz cavanlar arasında özünüə rast gəldiyiniz anlar olubmu?

– Heç kəs kiminsə 100 faiz oxşarı ola bilməz. Amma nə gizlədim, bəzən auditoriyada çox nadir hallarda rast gəldiyim istedadlı tələbələrdə öz gəncliyimi axtarmışam.

10. Kiminsə qayğısını çəkmək asandır, yoxsa sizin buna ehtiyacınız var?

– Təəssüfümü edim, sevinimmi, bilmirəm. Ancaq iş elə gətirib ki, atamdan sonra evin kiçiyi olsam da, məsuliyyət də, böyüklük də mənim boynuma düşüb. Lalayevlər ailəsinə məxsus olan hər kəsin xeyrində də, şərində də son söz məndən soruşulub, ağsaqqal bilib mənim yanıma məsləhətə gəlirlər. Amma bir ağıllı adam deyib ki, ən çətin iş, məsləhət verməkdir. Mən də illərdir ki, bu yükü çiyimə almışam.

11. Biz həmişə kiməsə “özünü qoru!”- deyirik. Özünüzü qoruya bilərsinizmi?

– Bəli, tez-tez deyirlər, “özünü qoru”, ancaq indiyəcən «mən səni qoruyacam!» deyən olmayıb! (Təbii ki, uşaqlıqda atamla anamdan görüb duyduğum sevgidən və qayğıdan ötəri indi burnumun ucu göynəyir).

12. Sizə yaşamaq üçün ölkə və şəhər təklif etsəydilər, haranı və niyə seçərdiniz?

– Azərbaycanı, Bakını! Dünyanın çeşidli ölkələrini, şəhərlərini gəzmişəm, lakin iki gün sonra Azərbaycan üçün darıxmışam. Vətənin səbəbi izah olunmayan bir cazibə qüvvəsi var.

13. Sizin təqdimatınızda özünüzü bir neçə cümlə ilə necə səciyyələndirərdiniz?

– Mənim üçün bu dünyada Hümmət Lalayevin oğlu Əliqismət olmaqdan böyük xoşbəxtlik və məsuliyyət yoxdur.

14. Müzakirə mövzusu olmağı xoşlayırsınız, yoxsa mübahisə üçün mövzu verməyi?

– Söhbət elmi mübahisələrdən, əhəmiyyətli məsələlərin müzakirəsindən gedirsə, fəallığı seçərdim! Bilirəm ki, sualınızın sətiraltı mənası özgədir! Ona görə də inamla deyirəm ki, nə onu, nə bunu bəyəmirəm! Ancaq özüm də istəmədən hər zaman müzakirə obyektinə çevrilirəm. Nə gizlədim, insanların bu vərdişi bəzən mənə maraqlı və qəribə görünür. Ələxüsus da, bu işlə heç tanımadıqlarım məşğul olursa...

15. Əgər sizə teatr üçün bir binanın layihəsini vermək tapşırılsaydı, siz də mi «teatr asılıqandan başlayır» qəlibinə əməl edərdiniz?

– Sizcə, teatr asılıqandan başlayır? Mənə elə gəlir ki, bu sözlərin müəllifi (K. Stanislavski) onu məcazi mənada deyib. Yəni teatra gələn hər kəs-aktyor və tamaşaçı bütün qayğılarını asılıqanda soyunub sənətin ecazkar və sirli aləminə daxil olmalıdır. O qalın pərdələr arxasındakı səhnədə yaşananlar real həyatın birbaşa inikası olmasa belə, hər kəs bu hisslər və duyğular aləminin iştirakçısı olduğu üçün özünü xoşbəxt saymalıdır. Ən azı 2 saat dünyəvi qayğılardan uzaq olmağın özü də gözəl bir rahatlıqdır, deyilmi?!

16. Ambisiyalarınız arzularınızla mütənasibdir, yoxsa hərdən onların arasındakı fikir ayrılığından narahat olursuz?

– Mən ambisiyasız adamam, bilirəm ki, ambisiya və müştəbehlik insanı, xüsusilə də yaradıcı adamı inkişafdan qoyur. Ancaq arzularım həyata keçməyəndə çox gərilirəm və bu uğursuzluğun səbəbini analiz etməyə, harada yanlışlığa yol verdiyimi dəqiqləşdirməyə çalışıram.

17. Həyatınızda baş verən «köklü» dəyişikliklərə reaksiyanız necə olur?

– Mən bunu taleyimin yazısı kimi qəbul edirəm.

18. Çox sevdiyiniz Hüseyin Cavid: “Mənim Tanrım gözəllikdir, sevgidir” - deyir! Siz necə, Tanrıdan uca sevgi tapa bildinizmi?

– Tanrı ucalığında sevgi tapmaq müşkül məsələdir. Biz, sadəcə, Tanrının yaratdığı və onun vəhyi ilə insan zəkasının araya-ərsəyə gətirdiyi gözəlliyi sevməyə məhkumuq. Mən xoşbəxtəm ki, bütün ömrüm gözəllik və sevgi ilə əhatə olunub.

19. Həyatınızın ən unudulmaz anlarını Naxçıvanda yaşadığınızı söyləyirsiniz həmişə... Bu, qurub-yaratmaq təşnəsində olan bir cavanın sevib-seçdiyi sənətə vurğunluğunun inikasıydı, yoxsa qəlbinizdə baş qaldıran ilk sevginin təntənəsindən doğan bir minnətdarlıq hissi?

– Naxçıvan mənim gəncliyimin və arzularımın şəhəri olub və belə də qalacaq! Orada mən ilk uğurlarımı qazanmışam, sevgimi tapmışam, övladlarım orada dünyaya gəlib.

20. Ən yaxşı tamaşalarınızı bu teatrda hazırladınız, aktyor kimi qüvvənizi burada sındırınız və sonra birdən-birə səhnəyə kənardan baxmağa məcbur oldunuz. Bu gün əlinizdə imkan ola-ola, niyə tamaşa hazırlamaq və ya aktyorluq eləmək istəmirsiniz?

– Kim deyir ki, istəmirəm? İstəyirəm və inşallah, bu arzumun gerçəkləşəcəyi gün, bəlkə, çox da uzaqda deyil. Sağlıq olsun!

21. Əgər çox israr etsələr və ya özünüz istəsəniz, hansı əsəri tamaşaya qoymaq və ya hansı rolu oynamaq istərdiniz?

– İlyas Əfəndiyevin «Boyçıçəyi» («Sən həmişə mənimləsən») əsərini çox sevirəm, Həsənzadə obrazı da hər vaxt canlandırmaq istədiyim roldur.

22. Sizcə, axar çaya ikinci dəfə girmək mümkünmü?

– Mümkün olmasını istərdim. Lakin indiyədək təbiətin qanunlarını dəyişməyə heç kəsin gücü çatmayıb! Ömrümüz qum saatına bənzəyir, günlərimiz elə o qum dənələri kimi ovcumuzdan sovrulub gedir...

23. Filmə çəkilmək təklifi almırsınızmi?

– Olub, təəssüf ki, dəyərləndirməmişəm! Əvvəllər başım rejissor və teatr aktyoru kimi özümü təsdiqə qarışmışdı! Sonra jurnalistliyə başladım, bu iş o qədər maraqlı idi ki... özgələrinin taleyini yazmaq, istədiyini suallara cavab ala-ala həyatı öyrənmək. Sonra məsul vəzifələr daşımağa başladım, boş vaxt tapmadım, bu günsə böyük bir teatrın rəhbəriyəm və təbii ki, bu vacib görəvdə bacarıqlı olmaq, göstərilən etimadı doğrultmaq kinonu yenə ikinci plana keçirir.

24. Siz kamil sənətkarlardan dərs almırsınız, pedaqoji fəaliyyətinizdə onların yolunu davam etdirə bilərsinizmi?

– Mən bütün mühazirələrimdə tələbələrimə müəllimlərimdən danışırım. Azərbaycanın böyük sənət fədailərinin- Rza Təhmasibin, Tofiq Kazımovun, Mehdi Məmmədovun aktyor, rejissor, pedaqoq kimi fəaliyyətindən söz açıram, onların Azərbaycan mədəniyyətinə xidmətini dönə-dönə vurğulayıram.

25. Əvvəllər fitri istedadına güvənən və hətta çox vaxt xüsusi ali təhsili olmayan elə sənətkarlar vardı ki, onların yaratdıqları bu gün də şedevr sayılır. İndi bu qədər şərait və təcrübə ola-ola, yenə səhnlərimiz istedad qıtlığı çəkir. Səbəb?

– Seçdiyiniz sənəti, peşəni dəlicəsinə sevməsən, səhnəyə fanatik bir fədakarlıqla bağlanmasan, fikrən, xəyalən hər an, hər dəqiqə teatrı bərabər olduğunu hiss etməsən, tamaşaçıların səndən nələr gözlədiyini düşünməsən, çətin ki, istədiyini zirvəyə yüksələsən. Müasir dövrün gəncliyi elə yaşadığı çağa bənzəyir. Onlar daha az zəhmət çəkib daha tez məşhurlaşmaq, ulduz olmaq istəyir.

Unudurlar ki, yüksəklərə uçuş üçün qanadların iriliyi yox, ürəyin tərəri və seçdiyin hədəfə yetəcək güc, inam gərəkdir.

26. Deyirlər, insan yaşa dolduqca bu fani dünyaya hansı missiya ilə gəldiyini daha çox düşünür. Siz necə, ömrünüzün yarısını arxada qoyduqdan sonra bu barədə düşünürsünüzmü?

– Daha çox nə üçün yaşadığımı, necə yaşadığımı fikirləşirəm. Ömrüm boyu nəslimə, nəcabətimə xələl gətirməməyə çalışmışam. Övladlarımı da bu ruhda tərbiyə etmişəm. Dürüst, sözü bütöv, səmimi, xeyirxah...

27. Bəzi adamlarla uzun yolu qət eləyə bilməyəcəyinizi hiss edəndə qərarınız nə olur?

– Sadəcə, onlarla sakitcə vidalaşırım. Heç bir izahat tələb etmədən...

28. Laqeyd olmaq yaxşıdır, yoxsa hər kəsin harayına yetişmək?

– Laqeydlik - mənim üçün ən böyük dəhşətdir! Məncə, belə insanlardan hər cür xəyanət və rəzalət gözləmək olar. Mən ikinci yolu seçmişəm, köməyimə ehtiyacı olan hər kəsin yanında olmağı bacarmaq daha rahatlıqverici bir duyğudur.

29. Həddindən artıq duyğusal, kövrək insansınız! Bu sizin qəti bir qərar vermənizə mane olmur ki?

– Məni tanıyanlar bilirlər ki, mən qərarlarımda qətiyəm.

30. Deyirlər, insan ömrünün ən böhranlı dəqiqələrində öz məninə sadıq qalır. Siz necə, ürəyinizin səsinə qulaq asırsınız, yoxsa kiminləsə məsləhətləşirsiniz?

– Atamdan sonra mənim məsləhət almağa bir kimsəm yoxdur.

31. Doğmalardan küsməzlər, deyirsiniz. Bu, 1994-cü ildə söylədiyiniz fikirdi, indi necə düşünürsünüz?

– İndi də o fikirdəyəm, çünki bizim doğmalarımızı seçmək şansımız yoxdur.

32. İnsanlarda sevmədiyiniz xasiyyət?

– Yalan! Bu hissi heç kəsə, özümə belə bağışlamıram! Dünyada ən çox nifrət etdiyim xasiyyət budur! Bu yalanlardan o qədər bəla çəkmişəm ki...

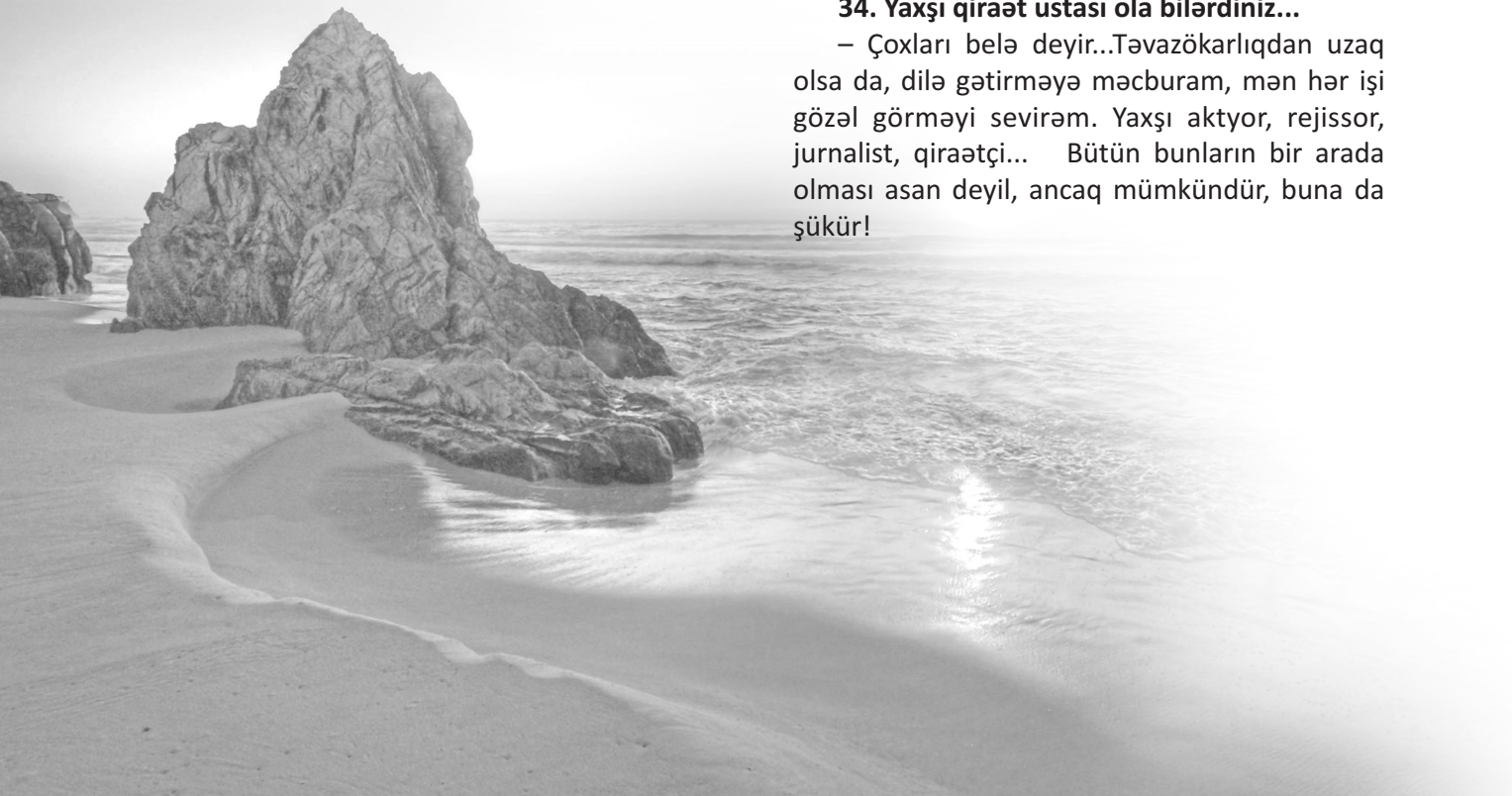
33. Sizə həmişə özünü xatırladan səhviniz varmı?

– Çox sevdiyim xalq şairimiz, rəhmətlik Bəxtiyar Vahabzadə deyirdi:

Demirəm dünyada səhv etməsinlər,
Mən edən səhvləri kimsə etməsin!

34. Yaxşı qiraət ustası ola bilərdiniz...

– Çoxları belə deyir...Təvazökarlıqdan uzaq olsa da, dilə gətirməyə məcburam, mən hər işi gözəl görməyi sevirəm. Yaxşı aktyor, rejissor, jurnalist, qiraətçi... Bütün bunların bir arada olması asan deyil, ancaq mümkündür, buna da şükür!

35. Həyatda ən çox nədən qorxursunuz?

– Bu barədə nəinki danışmağa, düşünməyə belə qorxuram!

36. Sizə düşünmədən bir şeir və ya hər hansı bir monoloq söyləməyi təklif etsəydilər...

– Cəfər Cabbarlının «Ana» şeirini söyləyərdim. Bu yaşım da o qənaətdəyəm ki, Anadan başqa heç kəsə hər sözü demək olmur! Yalnız Ananın qarşısında diz çökmək, onun dizlərinə qapanıb ağlamaq, onun əllərinin şəfqəti ilə ağarmış saçlarının qaraldığını, yorğun ürəyinin rahatlıq tapdığını, nuru azalan gözlərinin işıqlandığını hiss etmək mümkündür!

37. Yaddaşıınızda neçə telefon nömrəsi var?

– Salyandakı evimizin nömrəsindən başqa heç bir nömrəni kitabçaya baxmadan xatırlamıram. O evimizin nömrəsi bir neçə dəfə dəyişsə də, gecə yarısı yuxudan oyadıb soruşsalar, yanılmadan söylərəm. Özü də ora zəng edəndə bir anlıq nədənsə inanıram ki, dəstəkdən ya anamın, ya atamın, ya da bacılarımdan birinin səsini eşidəcəm.

38. Xarici ölkələrdə çox olmuşuz, hara Azərbaycanla müqayisə oluna bilər?

– Mən bu fikirdəyəm ki, qürbətə öz nisgili, öz tənhalığı var. Orada hər şey ola bilər, amma doğma evinin qoxusu, istisi, tanıdığın yaxşılı-pisli bütün insanların münasibəti çatışmır oralarda. Elə bu səbəbdən Azərbaycanı dünyanın heç bir ölkəsi ilə müqayisə etməyə ürəyim gəlmir. Mən bu torpağın üstündə yeridiyim, bu ölkənin vətəndaşı olduğum üçün xoşbəxtəm.

39. Qonağınız gələndə onu ilk növbədə hara dəvət edirsiniz, yeməyə, yoxsa şəhər gəzintisinə?

– O baxır qonağın niyyətinə. Əgər yemək istəyirsə, təbii ki, tələbatını təmin edəcək bir yerə apararam. Çünki ac adama nə qədər istəyirsən nələrisə anla, ən vacib söhbət belə, onun fiziki ehtiyacı yanında sönük və maraqsız görünəcək. Ancaq sualınızı cavabsız qoymayı, inamla deyə bilərəm ki, ilk növbədə teatrımızla tanış edərdim. Mənə elə gəlir ki, bizim Dövlət Musiqili Komediya Teatrının binası öz gözəlliyinə görə dünyanın ən məşhur teatr binaları ilə müqayisədə birinciliyə layiq memarlıq incisi sayıla bilər. Bura mənim

evim, hər gün görüşünə tələsdiyim müqəddəs bir ünvandır.

40. Mətbəxlə aranız necədir?

– Mətbəxlə yox, soyuducu ilə aram sazdır. Aclığımı dəf etmək üçün burada mütləq nəse tapmaq mümkündür.

41. Qızlarınızla münasibətinizə ancaq həsəd aparmaq olar. Bu ünsiyyəti siz yaratmışız, yoxsa onlar belə istiqanlıdır?

– Mənim xoşbəxtliyim ondadır ki, övladlarım çox erkən yaşlarından dərk ediblər ki, atalarının bu həyatda ən böyük çırpıntısı onların firavanlığı, təhlükəsizliyi, rahatlığı ilə bağlıdır. Mən həyatımı, demək olar ki, onlar üçün yaşayıram. İnanıram ki, əsl valideyn üçün həyatını, maraqlarını, arzularını övladlarına qurban verməkdən, onların xoşbəxtliyi naminə yaşamaqdan uca və müqəddəs bir duyğu yoxdur! Mən bu cəfakeşliyi və fədakarlığı atamdan əxz etmişəm! O da hər bir övladı üçün pərvanə timsalı bir ömür yaşadı!

42. Nəvələrinizin hansında özünüzü görürsünüz, xasiyyət etibarıyla Vaqifmi, Riyadmi sizə bənzəyir?

– Vaqif və Riyad! Orta məktəb şəkillərimə baxanda üzümdə Vaqifin cizgilərini görürəm sanki. Onun bəzi xasiyyətləri mənim təkrarımdır, deyə bilərəm. Riyadsa hələ balacadır. Hər ikisi mənim bir parçamdır, məni babalığ zirzəsinə saxlayan qoşa qanadımdır bu uşaqlar!

43. Başqa peşə seçsəydiniz ...

– Yəqin ki, jurnalist olardım. Sözlə oynamağı, onun nazını çəkməyi, onu məqamında işlətməyi çox sevirəm.

44. İşçiləriniz siz olmayanda “qeybətini” eləyirlər, deyirlər ki, bizim Əliqismət müəllimin elə bil “ideya və yeniliklər” saxlanıcı var...

– Bəs özlərindən nə deyirlər? Deyirləmi ki, niyə heç işləməyə həvəs və maraq göstərmirlər!? Nə isə, çox tənbeh etməyim onları, çünki indikilər tənqidi qəbul eləmişlər. Sualınızı isə belə cavablandıra bilərəm: təəssüf ki, müasir gənclik az qüvvə sərf edib tez məşhurlaşmağı sevdi. Görün neçə ildir bərabər işləyirik, yadıma gəlmir ki,

yaradıcı heyətdən kimsə təkliflə, təşəbbüslə yanıma gəlsin. Hər kəs tapşırıq gözləyir...

45. Ən çox kim(lər) üçün darıxırsız?

– Doğulduğum yer, indi həyatda olmayan doğmalarım üçün! Hərdən o böyük evimizin qoxusu üçün burnumun ucu göynəyir. Atalı-analı günlərim kino lenti kimi gözümün önündə canlanır. Otaqlarda qardaşımın, bacılarımın səsinə eşidirəm sanki. Süfrə arxasında çox mehriban, səmimi bir ailə portreti təsəvvür edin! Bax, o günlər üçün çox darıxıram...

46. Yolunuz Salyana düşəndə ilk növbədə hara gedirsiniz, evinizə, yoxsa ...

– O evdə indi çox şey dəyişib, yenilənib. Ancaq mənim otağım da atamla anamın portretinə, kitab rəfinə, o illərdən qalma bəzi əntiq şeylərə əl vurmağa heç kəs ürək eləmir. Mənsə Salyana girən kimi ilk növbədə qəbiristanlığa - əzizlərimin məzarını ziyarətə gedirəm, bəzən saatlarla onlarla dərhləşirəm, ağrı-acılarımı, narahatlığımı bölüşürəm, yüngülləşirəm, rahatlanıram, sonra evimizə yollanıram. Bəzən elə olub ki, xaricdən, ezamiyyətdən səhərə yaxın qayıtmışam Bakıya. Ancaq elə hava limanındanca birbaşa rayona getmişəm, valideynlərimi ziyarət etdikdən sonra geriye-iş yerimə dönmüşəm. Yəni bunu övladlıq borcum sayıram və illər boyu bu beləcə davam edir.

47. Bir vaxtlar “Qələbə” qəzetində məsul katib işləmişiniz, o vaxt dövrü mətbuatda mütəmadi çıxışlarınız olub. Bu peşəkarlığınız naşı yazarlarla görüşdə problem yaratmır ki..

– Əlbəttə, yaradır. Bəzən elə gülməli məqamlarla rastlaşır, elə savadsız və yersiz suallara cavab verməli oluram ki... Bu, bizim mətbuatın ümumi bəlasıdır! Təəssüf ki, KİV bolluğuna aludə olub keyfiyyəti, peşəkarlığı və jurnalist etikasını unutmuşuq.

48. Fobiyanız varmı? (Məsələn, niyə maşın sürməkdən qorxursuz?)

– Buna fobiya deməzdim. Sadəcə, sürücü ilə gedəndə mən daha rahat oluram, fikir və düşüncələrimi sahmanlamağa vaxt tapıram.

49. Bu illər ərzində çox məşhur insanlarla, sənət adamları ilə, tanınmış ictimai xadimlərlə görüşmüşsüz, kimləri tez-tez xatırlayırsız?

– Həm təhsil aldığım illərdə, həm yaradıcılığımın Naxçıvan dövründə, sonralar Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında və uzun müddət çalışdığım Mədəniyyət və Turizm Nazirliyində rastlaşdığım, ünsiyyətdə olduğum bir çox insanlar bu gün ölkəmizin mənəvi xəzinəsinin çox qiymətli inciləri sayılır. Ötən əsrin yadınızda qalan ən ünlü isimlərinin bir çoxu ilə bilavasitə tanış olmaq, onların müxtəlif səfərlərdə uğurlarını izləmək, söhbətlərini dinləmək, əlbəttə, hər kəsə nəsib olan səadət deyil. Xatırladığım isimlər o qədər çoxdur ki...

Bu məşhurların bir çoxunun mənim həyatımda, yaradıcılıq uğurlarımda önəmli yeri var. Zəngin sənət və həyat təcrübəsini qızırğalanmadan tələbələri ilə bölüşməkdən zövq alan Rza Təhmasibi necə unutmaq olar? Bizim nəslin hamısı, əvəzsiz rejissorluq sərəştəsi, böyük pedaqoji məharəti ilə yaddaşlarda taxt quran Tofiq Kazımovla, köhnə kişilərdən sayılan möhtəşəm Ədil İsgəndərovla bağlı xatirələr hərdən mənim də gözümü yaşardır... Bu qüdrətli sənətkarlar öz yetirmələrinin ən kiçik uğuruna belə sevinməyi bacarırdılar, onların yaradıcılığını diqqətlə izləyir, məsləhətlər verir, qayğılarını əsirgəmərdilər. Allah uzun ömür versin hörmətli xanəndəməz Əlibaba Məmmədova! Onunla ilk tanışlığım Salyanda, bizim evdə olub. O, atamla qapıdan içəri girəndə biz uşaqlar yerimizdə donub qaldıq. Onda mənim 10-12 yaşım ancaq olardı. O vaxtdan Əlibaba müəllimlə nə vaxt görüşsək, mütləq o günü yada salır, atamla bağlı maraqlı xatirələri bölüşürük.

50. Sizcə, dəbli geyim insanı məşhurlaşdırır, yoxsa insan dəbi formalaşdırır?

– Mən dəblə yox, zövqlə geyinməyə üstünlük verirəm. Düşünürəm ki, zövqlə seçilmiş hər şey; saç düzümündən tutmuş ayaqqabı modelinədək hər bir atribut insanın rahatlığına xidmət edəndə dəbə çevrilir!

51. Rəssamlıq qabiliyyətiniz olsaydı, kimin və ya nəyin şəklini çəkərdiniz?

– Yaxşı ki, bu qabiliyyətim yoxdur. Çəkiləsi o qədər mövzu var ki...İsrarən cavab istəyirsinizsə,

deyim. Mükəmməl bir ailə tablosu çəkərdim. Üzündən sevinc, gözlərindən fərəh yağan nəvələr, sevdiklərinin çiyinə söykənib əmin-ərxayın gülümsəyən övladlar, bu xoşbəxtliyin zövqünü yaşayan ata-ana və...zərif bəyaz bir pərdə arxasından ruh kimi boylanan böyük babalar, nəvələr... Həyatda hər ailədə görmək istədiklərim!

52. Hobbiniz varmı?

– Müxtəlif əşyalar, rəsm əsərləri yığmaq, nə bilim, nələrdənsə kolleksiya toplamaq, bəlkə də, maraqlı məşğuliyyətdir, ancaq mənlilik deyil! Bu iş, məncə, daha çox asudəlik və boş vaxt tələb edir!

53. Azərbaycanı xarici ölkədə hansı milli atributla tanıdardınız?

– Milli geyimlərimizlə! Fikir vermisinizmi, bizim milli geyimlərimiz, əslində, xalqımızın tarixini, etnoqrafiyasını, yaşam tərzini, mədəniyyətini özündə ehtiva edən zəngin bir qaynaqdır. Özü də ölkənin cənubundakı geyimlər şimal rayonlarımızdan, aranda yaşayanlarınkı dağlıq ərazilərdəkilərindən həm parça növünə, həm kəsiminə, həm rənginə görə fərqlənib. Arzum budur ki, hər kəsin evində milli geyimlərimiz olsun. Çox istəyirəm ki, bayramlarda, özəl günlərdə biz milli paltar geyinməkdən çəkinməyək, əksinə, bunu sevə-sevə edək.

54. Ağ-qara rəngi çox sevdiyinizi deyirsiniz, amma geyiminiz həmişə rəngli olur.

– Ağ və qara...Həyatımız bu iki rəngdən ibarət deyilmi? Qalan rənglər, sadəcə, əhvalımızı az da olsa, yaxşılaşdırmağa, əsəblərimizi sakitləşdirməyə xidmət edir. Həm də rənglər bizim görmək istədiyimiz, arzuladığımız dünyanın görüntüləridir...

55. Ən yaxın dostlarınızla mübahisəniz nədən yaranır?

– İndi mənim barmaqla sayılacaq qədər az dostum var! Mübahisədən daha çox söhbət etməyə, dərdləşməyə üstünlük veririk. Daha bu yaşdan sonra kiminləsə mübahisə etmək bizə yaraşmaz.

56. Sizcə, insan ilk sevgisinə sədaqətli olmağı ilə özünü təsdiq edir, yoxsa sevginin cazibəsindən çıxıb bilmir?

– Bu yaşda bir daha əmin oldum ki, sevgi insanların uydurduğu bir nəsnədir! İnsanlar daha çox dəyər verdikləri, qiymətləndirdikləri, incitməyə qıymadıqları, itirməyə qoxxduqları insanlarla münasibətlərinin adını Sevgi qoyublar! Onsuz bu həyatın mənasız olduğuna özümüzü necə inandırmışıqsa, onun ilğımdan başqa bir şey olmadığını bilsək belə, özümüzü aldadıb ovundurmaqda davam edirik!

57. Uzun müddət bir adada qalmalı olsaydınız, özünüzlə kimi və nəyi aparardınız?

– Bu anın əhval-ruhiyyəsinə görə cavab verəsi olsam, tək getmək istərdim! Bu fikrim zamanla dəyişə də bilər. Yəqin, bir müddətdən sonra deyəcəm, yox, nə ada istəyirəm, nə tənhalıq!

58. Nə vaxtsa Salyana və ya Naxçıvana dönüb orada yaşamağı təklif etsəydilər, hansını seçərdiniz; doğulduğunuz yeri, yoxsa ilk uğurlarınızın şahidi olan və qarşınızda yeni imkanlar açacağına vəd edən gəncliyinizin şəhərini?

– Salyanı seçərdim...Səbəbi məlum, ora mənim kiçik dünyam, ən şirin və unudulmaz xatirələrimin beşiyidir .

59. 60 ilin xofu sizi qorxutmurmu?

– Yox, yaşım la qürur duyuram, həyatımdan razıyam, taleyimdən məmnunam! Siz də tez-tez 60 rəqəminə işarə vurmayın. 60 nədir ki, onun xofu nə olsun?! 90-100 olsaydı, bəlkə, onda nəse deyərdim. Arxada qoyub gəldiyim illərin hər birini minnətdarlıq hissi ilə xatırlayıram.

60. Yubileyinizi təbrik edirəm və istəyirəm ki, 60-cı sualı keçmiş həmkarım kimi özünüzlə verəsiniz.

– 60 sualınızı cavablandırmaq bir xeyli vaxtımızı aldı, bütün ömür yolumu, demək olar ki, yenidən vərəqlədik. Mənə ancaq dəyərli oxucularımızın rəyini bilmək qaldı. Görəsən, onlar indiyədək məmur kimi tanıdıqları Əliqismət Lalayevin həyatla bağlı düşüncələrini bəyəndilərimi?

POETİK DƏRDİN AD GÜNÜ

(Rauf Sübhinin şeirləri haqda söz)

İndi şeir yazanların sayı kifayət qədərdir. Amma məsələ burasındadır ki, onların mütləq əksəriyyəti şeir yazmağın mahiyyətini qafiyəpərdazlıqda, pafosda görürlər. Belələri, adətən, şeir anlayışının "atribut"unu kiçik və ya böyük məclislərdə əl-qollarını ölçərək haray-həşir qoparmaqda görürlər.

İndi oxuculara təqdim edəcəyim Rauf Sübhinin şeirlərinin, necə deyərlər, öz intonasiyası, öz "səsi" var.

Rauf ixtisasca həkimdir. Amma o, ədəbiyyata təzə qədəm qoyan bəzi üzdənirəq cığırdaşlar kimi öz şeirlərində bədən üzvlərini sadalamaqla "yadda qalmaq" amacı ilə yaşamır. Niyə gizlədək, bir çox gənc şairlər öz sərsəmləmələrində bəzən anatomiya dərsliyinin belə "unutduğu" orqanları ard-arda düzməklə "poetik kəşflər" etmək istəyirlər.

Rauf Sübhi ədəbiyyatın "əbədi mövzular" ına müraciət edir. O, həyatdan, ölümdən, kədərdən, sevgidən yazır. Amma necə?

Deyirəm, ölü doğulub,
Yaşayasan, sağ öləsən.
Həyata qoca gələsən,
Öləndə uşaq öləsən.

"Başqa dünya"

Qocalıq və uşaqılıq haqda çox yazılıb. Amma Raufun yanaşması təzədir, orijinaldır.

Doğum günü doğmalara,
Ömrünü payla deyələr!
Doğulanda ehsan verib,
Öləndə layla deyələr!

İnsan ömrünə "qeyri-ənənəvi" bir yanaşma. Bu şeirin lirik qəhrəmanı ətraf aləmi öz sağdaşlarından fərqli görür.

Raufun "Unudaq məni" adlı şeiri də bu cəhətdən gözlənilməz təşbehlərlə diqqəti cəlb edir:

Hər qəbahət mənimkidi,
Gəl it kimi tutaq məni!
Dur gedək, intihar edək,
Dur gedək, unudaq məni!

Həmin şeirdə qafiyələnmə prinsipi də maraqlıdır:

Sənə qiymirəm,tanışsan,
Ya sakit dur, ya danış, sən!
Hamı mənə dərd danışsın,
Yaş sərrib qurudaq məni!

“Tanışsan”, “danışsın, “danış sən” ... Bu qulaq qafiyələri bizə istər-istəməz həm də şifahi və yazılı ədəbiyyatımızın poetik janrlarından birini - təcni xətlərdir.

Hiss olunur ki, Rauf Sübhü klassiklərdən və müasirlərdən yaradıcı şəkildə bəhrələnir. Onun şeirlərinin dili rəvan və səlis, fikirləri isə düşündürücüdür.

“Köhnəlmiş adam” şeiri gənc bir söz adamının “düşüncə spektri”nin rənglərini müşahidə etmək baxımından maraqlıdır:

Bu gün halımı sorma,
Sənəmin od günüdür.
Məni təbrik eləyin,
Dərdimin ad günüdür.

Raufun qəhrəmanı - “dərdinin ad gününü” qeyd edəndə bu “köhnəlmiş uşaq adam” öz içində qıvrılır və bu “gönüqalın dünya”da öz yerini axtarır... və bəlkə də, o yeri heç tapa da bilmir.

Daha həvəsini yoxdu,
Nə uşağa, nə evə.
Mən köhnəlmiş adamam,
Atın məni arxivə.

Raufun şeirlərində həyata bir sufiyanə baxış da hiss olunur.

İnsan nədi, adam nədi,
Onu bilməkdən gəlirəm.
Mən ölməyə getmirəm ki,
Elə ölməkdən gəlirəm.
Və yaxud:
Sağlığım var, qədəhimə
Ölümü sən süz, ölürəm.
Həmişə sənənlə öldüm,
Bu dəfə sənənsiz ölürəm.

Mən Raufun özünü elə də yaxından tanıyıram. Bir-iki dəfə ötürü görmüşəm. Oxuduğu şeirlər diqqətimi çəkib. Və belə hesab edirəm ki, istedadlı (və ya

istedadsız) adamı elə bir şeirindən, lap elə bir sözündən də tanımaq olur.

Ümid edirəm ki, Rauf Sübhü poeziyaya ürəkdən bağlı istedadlı gənclərimizdəndir. O, şeirlərinin birində yazır:

Daha ayrılıqdan yazan deyiləm,
Nədən ayrılıram, addımım küsür.

Poetik addımların inamlı, qədəmin mübarək olsun, Rauf Sübhü. Ayrılıqdan ayrılсан da, öz poetik aləmindən ayrılma.

Firuz Mustafa

Rauf SÜBHİ

ÖLÜM ŞƏHƏRİ

Səhər doğan ümidlər,
Gecə ikidə ölür...
Hamı kənddə doğulur,
Hamı Bakıda ölür...

Öləndə sevilirik,
Əcəl gələndə sevak.
Biz sevəndə ölürük,
Gedək öləndə sevak.

Gəl doğulaq təzədən,
Dur ölək birtəhəri.
Salam, doğum evləri,
Salam, ölüm şəhəri!

UŞAĞAM

Bir kibritlə öz atamın
Evinə yıxan uşağam.
Toz basmış köhnə təqvimin
İçindən çıxan uşağam.

Nə şələ var, nə yağ yaxma,
Nə də işiq gələn daxma.
Mənə pəncərədən baxma,
Eynəkdən baxan uşağam.

Präsident. v. 20. August 1900.
Paris. 1900.
Die große Paris-Exposition =
Festspiel = Ausbeute für katholische
Kirche und Judentum wurde für
nichtig: daß sich für die
Festspiel als 12. 1900. 1900.
ind, daß, sobald das
n. Anglänkung der Ausstellung
ung unlangt fahre in, wof sich
1900.

Salam, cənnət, qismətə bax,
Mən də gəldim sənə qonaq!
Beş-altı gün bundan qabaq,
Bir çayda axan uşağam.

BAŞQA DÜNYA

Deyirəm, ölü doğulub,
Yaşayasan, sağ öləsən.
Həyata qoca gələsən,
Öləndə uşaq öləsən.
Bu da başqa bir dünyadı...

Doğum günü doğmalara,
Ömrünü payla deyələr!
Doğulanda ehsan verib,
Öləndə layla deyələr!

Həyatda borcun olsa da,
Öləndə xərcin olmaya!
Elə gündə doğulasan,
Bir dəqiq bürcün olmaya!

Bu sənə gülən dünyanın
Dişini qırıb çıxasan!
Çıxanda da qapısına
Bir təpik vurub çıxasan!

SAXLAMIŞAM

Öz qəbrimdə ağlamağa
Gözümdə yaş saxlamışam.
Kəfənimə cib tikdirib,
İçini boş saxlamışam.

Cəllad, götür üz başımı,
Vitrinlərə düz başımı.
Səndən ötrü öz başımı
Yavaş-yavaş saxlamışam.

Bu ömür çıxır neçəyə?
Gəl tullanaq gələcəyə.
Mən qorxmuram-deyə-deyə,
Əlimdə daş saxlamışam.

ƏVVƏL-SONRA

Sənin gözün uzaqlara,
Mənim gözüm yola baxdı.
Əvvəl günaha batmışdın,
Sonra əlin bala batdı.

Əvvəl bu olanlar bizə
Görünürdü yuxu kimi.
Sonra sən xoşbəxt olmadın,
Gedənlərin çoxu kimi.

Nə birləşdik bu dünyada,
Nə də ki ölüb ayrıldıq.
Əvvəl-əvvəl vurulmuşduq,
Sonra bölünüb ayrıldıq.

Sonra səni görəcəklər
Başına döydüyün yerdə.
Onda sənə deyəcəklər,
İndi öl öldüyün yerdə.

SƏNSİZ ÖLÜRƏM

Bu son görüş, gəl and içək,
Qalx ordan kitabı gətir!
Daha həyatdan doymuşam,
Əzrayıl, hesabı gətir !

İnsan nədi, adam nədi,
Onu bilməkdən gəlirəm.
Mən ölməyə getmirəm ki,
Elə ölməkdən gəlirəm.

Yaşamağın dəmi səhər,
Ölməyin dəmi gecədi.
Bir az fərqli düşünəndə
Ölüm də bir əyləncədi.

Sağlığım var, qədəhimə
Ölümü sən süz, ölürəm.
Həmişə sənənlə öldüm,
Bu dəfə sənsiz ölürəm.

AYRILIQDAN AYRILIQ

Daha ayrılıqdan yazan deyiləm,
Nədən ayrılıram, addımım küsür.
Yazmıram, ayrılmış oxucularım,
Yazıram, evimdə qadınım küsür.

Bir az ümid yeri görünür hələ,
Vida sevənlərin hirs tərəfidir.
Qürurla xəyanət olan ürəkdə,
Ayrılıq adamın tərs tərəfidir.

O göyə sovurdu bu qısa ömrü,
İntiqam almadım, qəlbi qırıqdan.
Qoymadım ayrılıq səhv yazı ömrü,
Mən özüm ayrıldım bu ayrılıqdan.

Çili yazıçısı. Çili diplomatının qızı. 1942-ci ildə doğulub.

Öz marağını yazıçılıqla birləşdirən İzabel Alyende qəzet müxbirliyi sənətini öyrənib. Teatr və uşaqlar üçün yazılarla yaradıcılığa başlayıb.

1960-cı ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının bir bölməsinə daxil olmuş və əhalinin həyat səviyyəsinin qaldırılması üçün işlər görmüşdür. 1962-ci ildə Miquel Friasla ailə həyatı qurmuş, amma ondan iki uşağı ola-ola 1987-ci ildə boşanmışdır. Paula, onun qızı 1992-ci ildə porfiriya xəstəliyindən vəfat etmişdir. O biri uşağının adı isə Nikolas idi.

1973-cü ildə general Pinoçetin rəhbərliyi altında dövlət çevrilişi zamanı prezident olan əmisi Salvador Alyende öldürüldükdən sonra İzabel ölkəni tərk etmiş və Karakasda məskunlaşaraq öz bədii yaradıcılığına başlamışdır.

İzabel Alyendenin ilk romanı "Kabuslar evi" adlanır. Bu əsər möcüzəli realizm janrında yazılmış və 1982-ci ildə işıq üzü görmüşdür. Dövlət çevrilişiyə bağlı materiallar əsasında yazılan roman yazıçıya böyük şan-şöhrət gətirmişdi. O zaman İzabel Latin Amerikasını tarixində indiyə qədər ən yaxşı yazıçı adını almışdı. Partlayışla üzə çıxan bu əsər hətta Qabriel Qarsia Markesin "Yüz ilin tənhalığı"yla müqayisə olundu. Latin Amerikasında və hətta Avropada bir neçə nəşriyyat əsəri çap etməkdən boyun qaçırmırdı, lakin İzabelin bestsellərə çevrilən "Kabuslar evi" digər ölkələrdə maraqla oxunurdu.

On bir ildən sonra bu əsər İsveç kinorejissoru Bille August tərəfindən 1993-cü ildə səhnələşdirilmişdir. Filmdə Meryl Streep, Glenn Close, Jeremy Irons, Winona Ryder, Antonio Banderas, Vanessa Redgrave kimi aktyorlar çəkilmişdir.

Əsərdə hadisələr yazıçının uşaqlığında və gənclik illərində başına gələnlərdən, eyni zamanda nənə və babasının, həm də əmilərinin yaşadıqları evdə başına gələnlərdən bəhs edirdi. Ailənin nüvəsini təşkil edən süjet xətti qadın macəralarından ibarət idi.

"Kabuslar evi" əsərinin nəşrindən iki il sonra İzabel Alyende yenidən Pinoçetlə bağlı kitabları vərəqləyib ikinci əsərinin təməlini qoyur. Burada itmiş insanların güllələnməsiylə bağlı məqamlar göstərilir. Bütün bunlarla bərabər, yazıçının güclü fantaziyası əsərə hopdurulur. Söhbət İzabelin növbəti əsəri olan "Sevgi və kölgə"dən gedir.

Çoxsaylı oxucular və tənqidçilər tərəfindən yaxşı qarşılanan bu kitabda baş verən hadisələr Çilinin şimalında olan mədənlərdəki istismardan və Augusto Pinoçetin adamları tərəfindən öldürülən kənd əhalisinin başına gələnlərdən söhbət açılır. Süjet xətti iki gənc arasında olan sevgi və bunun ətrafında baş verən hadisələrdən ibarətdir.

Bu iki əsərdən sonra gələnlər "Eva Luna" (1987), "Sonsuz plan" (1991), "Paula" (1994), "Afrodita" (1998), "Qızcığazın taleyi" (1999), "Sepia görünüşlü şəkil" (2000) və "Mənim xəyalımda qurduğum ölkə" əsərləridir. Onun kitabları hər zaman böyük tirajla satılmışdır, nəinki Amerikada, həm də Avropada. Yazıçının əsərləri 25-dən artıq dilə tərcümə olunmuşdur.

İzabel ALYENDE

ÜMİDSİZ SEVGİ MƏKTUBLARI

Analia dünyaya gələndə anası qızdırmadan vəfat etmişdi və iki həftədən sonra atası buna dözməyərək özünü tapança ilə sinəsindən vurdu. Bir neçə gün iztirab çəkən kişinin dilindən arvadının adı düşmürdü. Qızın əmisi Euxenio ailənin bütün mülkünə sahib çıxaraq balaca qızcığazı öz qanadı altına aldı. Uşaq altı yaşına qədər hindu qadının ətəyindən yapışa-yapışa böyüdü. Sonradan yaşlı çatar-çatmaz məktəbə getməyə başladı. Onu paytaxta qızlar pansionatına yolladılar və sonrakı on iki ilini orada keçirdi. Çox yaxşı şagird idi. Nizam-intizamı, dini ibadətə gahda olan sərtliyi sevirdi.

Zanbaq güllərinin ətrindən, çılpaq və kimsəsiz dəhlizlərdən, kölgəli bağçadan zövq alırdı. Xoşuna gəlməyən şeylər isə bura gələn insan kütləsi və yetim qalmış uşaqlar idi. Və bir də dərs otaqlarından gələn iydi. Hər dəfə rahibələrə güləndə qaçıb binanın çardağında, başsız heykəllərin arasında, sınıq-salxaq mebellərin arxasında gizlənərdi. Belə vaxtlarda o, səs çıxartmadan günahlarını yuyurdu. Hər altı aydan bir əmisi Euxeniadan məktublar alırdı. Məktublarda o, qıza məsləhətlər verir, özünü yaxşı aparmasını deyir, valideynlərinin ruhlarını şad etməsini diləyirdi. Yazırdı ki, onlar həyatda yaxşı xristianlar idi və əgər sağ olsaydılar, qızın bütünlüklə özünü dinə həsr etdiyindən çox məmnun qalardılar. Yəni qız monastırda qalsa, daha yaxşı olar. Lakin Analia əmisinə buna hazır olmadığını aydın başa salmışdı, baxmayaraq ki, dindar həyat sürmək daxilində xoşuna gəlirdi. Tənhəliğin arxasında gizləndi, həyatda olan bütün nemətlərdən qaçırdı, bəlkə də, bu yolla o, xoşbəxt olmağa can atırdı. Ancaq onun daxili instinkti himayədarının məsləhətlərinə qulaq asmırdı.

Əmisinin bu hərəkətlərinin ailəvi bağlılıqdan deyil, daha çox mənimsədiyi torpaqlardan irəli gəldiyindən şübhələnirdi. Onun söylədiklərinə etibar yox idi. Fikirləşirdi ki, əmisi hardasa ona tələ qurur.

Analianın on altı yaşı tamam olanda ilk dəfə əmisi ona baş çəkməyə gəldi. Başçı rahibə qızı öz otağına çağıraraq onları bir-birlərinə təqdim etdi. Çünki o vaxtdan, arxa küçələrdə hindu qadının evində yaşadığı illərdən bəri hər ikisi çox dəyişmişdi.

- Görürəm ki, bacıların sənə yaxşı baxırlar, Analia, - əmisi əlində qəhvə içə-çə - Sən sağlam və hətta gözəl görünürsən, - dedi. - Sonuncu məktubumda sənə yazmışdım ki, bu yaşından etibarən qardaşımın göstərdiyi nəsihətnamədə öz xərclərin üçün aylıq maaş alacaqsan. Qoy onun ruhu şad olsun.

- Nə qədər?

- Yüz peso.

- Valideynlərimin mənə qoyduqları elə budu?

- Yox, əlbəttə ki, yox. Bilirsən ki, ev sənə məxsusdur, ancaq kənd təsərrüfatı qadın işi deyil. Özü də bugünkü inqilablar və işsizlik zəmanəsində. Sənə hələlik aylıq maaş verəcəm və sonradan hər il məbləği artırıcam. Sonra isə baxarıq.

- Nəyə baxarıq, əmi?

- Baxıb görürük ki, sənə daha çox nə uyğun gəlir.

- Mənim seçim hüququm hansılardır?

- Torpaq sahələrini idarə etmək üçün sənə kişi lazım olacaq. İllərdi bunun əziyyətini özüm çəkirəm. Sənə deyim ki, bu heç də asan iş deyil. Ancaq bu mənim borcumdur. Qardaşımın son saatlarında ona söz vermişəm və indiyə qədər də sənə görə sözümə əməl eləyirəm.

- Əmi, bundan sonra borcunuzu yerinə yetirməyə ehtiyac qalmayacaq. Mən ərə gedəndən sonra torpaq sahələrimi özüm idarə edəcəm.

- Ərə gedəndə? Rahibə ana, qız "ərə gedəndə" dedi? Məgər onun nişanlısı var?

- Bu, sizin ağılınıza hardan gəldi, senyor. Bu, yəqin, onun danışıq tərzidir.

Analia Torres ayağa qalxdı, ətəyini səliqəyə salıb, yüngülcə başını əyərək otaqdan çıxdı. - Bununla əmisinə etirazını bildirdi.

Böyük rahibə ona bir fincan da qəhvə süzərək dedi ki, bu davranışın yeganə səbəbi qızın qohumlarıyla illərlə görüşməməsidir.

- Analia Torres yeganə şagirdidir ki, heç vaxt tətillə çıxmayıb və yeni ildə həmişə hədiyyəsiz qalıb, - rahibə səsinin quru ahəngilə izahat verdi.

—Mən nəvaziş nümayiş etdirən kişilərdən deyiləm, ancaq sizi əmin edirəm ki, qıza hörmət edir və onsuz darıxıram. Mən onun istəklərini bir ata kimi yerinə yetirəcəm. Ancaq siz haqlısız, Analianın nəvazişə ehtiyacı var. Qadınlar sentimental olurlar.

Otuz gündən sonra qızın əmisi yenidən kollecdə göründü, ancaq bu dəfə qızla görüşmədi. Baş rahibəyə oğlunun qızla məktublaşmaq istədiyini bildirdi. Xahiş etdi ki, məktubları qıza çatdırsın. Bəlkə, belədə qohumluq əlaqələri möhkəmlənər.

Məktublar mütəmadi olaraq gəlməyə başladı. Çox sadə, ağ kağızda və qara mürəkkəblə yazılmış məktublar müxtəlif mövzulardan bəhs edirdi. Biri kənd həyatından danışır, ilin fəsillərindən və məl-qaradan, digəri dünyasını dəyişmiş şairlərdən və onların həyat haqqında düşüncələrindən. Hərdən zərflərin içində kitab, yaxud rəsm əsəri də olurdu. Analia özünə söz vermişdi ki, o məktubları oxumayacaq. Çünki əmisiylə bağlı olan şeylərdə təhlükə olduğunu düşünürdü. Digər tərəfdən pansionatda olan darıxdırıcı ab-hava onu

məktubları oxumağa və arzulamağa sövq edirdi. Pansionatın damında gizlənirdi, indi orada xəyallara dalmırdı, əmisi oğlunun ona yazdıqlarını oxuyurdu. Məktubda hətta hərflərin yazılış formasını, şəklini yaddaşında saxlayırdı. Əvvəl onlara cavab məktubu yazmırdı, sonradan yazmağa başladı. Məktubların məzmunu Böyük rahibəyə gülünc gəlirdi. O, əlinə düşən bütün məktubları açıb oxuyurdu. Qızla oğlanın aralarında yaxınlıq yaranan kimi, məktubu sifrləməklə sevgidən danışmağa başladılar.

Analia Torres ona məktublar göndərən əmisi oğlunu xatırlamırdı. Çünki əmisigildə yaşayanda oğlanı paytaxta, kollecə oxumağa göndərmişdilər. Əmin idi ki, oğlan eybəcər, bəlkə də, xəstə və bədheybət biridir. Çünki belə hissiyyatlı və ağıllı olan birisi, çətin ki, bu iki cəhəti özündə cəmləşdirə bilsin. Xəyalında əmisi oğlunun xarici görünüşünü çəkməyə çalışırdı. Bəstəboy və kök, sifəti çopur, saçları seyrək... Ancaq mənfi cəhətlərini nə qədər tapıb üzə çıxartsa da, onu bir o qədər də artıq sevməyə başlamışdı. Əsas qəlbin istəyi idi. Öz-özünə sual edirdi: "Görəsən, nə qədər eybəcərliyə dözə biləcək."

Luis Torreslə Analia arasında məktublaşma düz iki il çəkdi. İki ildən sonra qızın sombrero üçün saxladığı sandıq məktublarla doldu. Qəlbi isə artıq oğlanın əlində idi. Qızın beynindən bir sual keçdi. Bəlkə, bu, əmisinin planı olub və bu münasibətdən sonra ona məxsus olan bütün torpaqları əmisi oğlu ələ keçirəcək? Həmmən anda bu fikirləri başından çıxartdı və hətta özünün belə xırdaçı olduğundan utandı da. On səkkiz yaşın tamamında Böyük rahibə qızı pansionatın yeməxanasına çağırırdı və dedi ki, yanına gələn var. Analia Torres gələn adamın kim olduğunu başa düşdü və hətta qaçıb çardaqda heykəllərin arxasında gizlənmək istədi. Xeyli vaxtdan bəri təsəvvüründə canlandırıdığı insanı görəcəyindən sanki dəhşətə gəlmişdi. Yeməxanaya daxil olanda yerində donub qaldı. Qarşısındakı oğlan onu məyus etmədi.

Luis Torres qızın xəyalında yaratdığı kimi heç də balacaboy və eybəcər deyildi. Əksinə, o, görkəmçə xoşsifət oğlan idi. Uşaq ağzına bənzər kiçik ağzı var idi. Səliqəli qara bığları, uzun kirpikli aydın baxışları vardı. Gözlərində parıltı yox idi. Kilsədəki keşişlərə bənzəyirdi, bir az da ağıldan kəm görsənirdi. Analia bu zərbədən özünə qayıtdı və qərara gəldi ki, əgər onun ürəyi xəyalındakı

qozbeli qəbul edibsə, üzündən öpərkən burnuna lavanda ətri hopduran bu cavan, alicənab oğlanı da sevə bilər.

Analia evliliyin birinci günündən Luis Torresə qarşı ikrah hissi keçirməyə başladı. Yumşaq çarpayıda oğlan qızı özünə sıxanda o, başa düşdü ki, sevdiyi insan xəyalında canlandırıdığı birisidir və bu ehtirası heç zaman reallığa, evliliyə gətirə bilməzdi. Öz hissləriylə mübarizə aparırdı. İlk növbədə münasibətlərini yerli-dibli kəsir və nədəsə çətinliklə üzləşəndə etirazlar edirdi. Çalışdı ki, qəlbinin dərinliyində olan hissləri özündən uzaqlaşdırsın.

Luis mülayim, hətta maraqlı insan idi. Tələbləriylə qızı narahat etmirdi, özünü tənhalığa və sakitliyə çəkmirdi. Analia etiraf edirdi ki, əgər münasibətləri qarşılıqlı olsaydı, bu nikahda xoşbəxtlik tapmaq olardı. İki ildə sevdiyi oğlanı özündən kənarlaşdırmağa elə bir ciddi səbəb yox idi. Öz emosiyalarını sözlə ifadə edə bilmirdi və əgər bunu bacarsaydı belə, danışmağa heç kimi yox idi. Xəyalındakı oğlanı əriylə uyğunlaşdırma bilmədiyindən özünü gülünc vəziyyətə qoymuşdu. Qız məktublarla bağlı danışmaq istəyəndə Luis mövzudan qaçırdı. O, qızın ağzını qapayıb sonra da bir öpücüklə söhbəti bağlayırdı. Yəni nikahda olan bu cavanların məktublaşmaları barədə söhbətlərin xatırlanması ailəyə lazım deyildi. Etibar, hörmət, birgə maraqlar və ailənin gələcəyi daha vacib idi. Aralarında intim münasibət, demək olar ki, yox idi. Gün ərzində hər kəs öz işiylə məşğul olurdu. Gecələr isə qaz tükündən olan yorğan-döşəkdə belə Analiya elə gəlirdi ki, indicə boğulacaq. Hərdən tez-tələsik qucaqlaşırıdılar. Qız hərəkətsiz halda uzanmış, kişiyə münasibətə məhkum olmuş kimi, o isə, cəld və kobudcasına, bədənin tələbini ödəyirmiş tək davranırdı. Luis üstünlüyü ələ alır, qız isə qaranlıqda gözləri açıq, sanki baş verənlərə etiraz edirdi. Analia bütün vasitələrlə çalışırdı ki, ərinin onda yaratdığı ikrah hissəninə qalib gəlsin, ərini sevməkdən ötrü, hətta beynində olan fikirlərini təmizləsin ki, yoldaşı onlara toxunmasın. Dua edirdi ki, keçirdiyi ikrah hissləri ötəri olsun. Ancaq aylar ötdükcə rahatlıq tapmaq əvəzinə münasibətləri düşmənçiliyə, hətta sonradan nifrətə keçdi. Bir gecə yuxusunda eybəcər bir kişi görmüşdü. Onun mürəkkəbə bu-laşmış qara barmaqları qızın saçlarını tumarlayırdı.

Torreslər ailəsi qızın atasının mülkündə yaşayırdı. Bura əvvəllər uçqu-sökük, tör-töküntü idi. Abadlıqdan əsər-ələmət belə yox idi. Buralarda oğrular, cinayətkarlar gəzirdi. Amma indi ev əsas yola yaxın idi. Yaxınlıqdakı kənddə hər il bayram şənlikləri keçirilirdi.

Luis qanuni olaraq torpaq sahələrinin rəhbəri idi, amma, əslində, bu işləri yerinə yetirən atası Euxenio idi. Luis tarla işlərilə məşğul olan deyildi, onun bu işləri görməyə hövsələsi çatmırdı, darıxırdı. Nahardan sonra ata oğlu ilə birlikdə kitabxana otağında olanda Analia əmisinin təsərrüfat işlərindən - heyvandarlıqdan, toxum səpinindən gələn gəlir haqqında olan söhbətlərini eşidirdi. Bəzən qız onların söhbətinə müdaxilə edəndə onlar qıza guya diqqətlə qulaq asır, amma sonradan öz bildiklərini edirdilər. Hərdən Analia atın belinə minib çapanda kişi olmadığını heyfələnirdi.

Uşağın doğulması Analianın ərinə olan münasibətlərinə yüngüllük gətirmədi. Onsuz da Luisin işləri başından aşırıdı. Uşağı dünyaya gətirəndə Analia evdə otağını dəyişdi. Orada yalnız bir çarpayı vardı.

Uşağın bir yaşı tamam olanda anası hələ də öz otağının qapısını açarla bağlayırdı və əriylə bir yerdə tək qalmaqdan çəkinirdi. Luis fikirləşirdi ki, artıq qadından nəvəziş görməlidir. Bunu görməyəndə qapını çırpmaqdan qərarını verməlidir, verdi də. Analia onu heç vaxt belə qəddar görməmişdi. Heç bir söz demədən ərinə tabe oldu. Sonrakı yeddi ildə münasibətləri o qədər pisləşmişdi ki, düşməyə çevrilmişdilər. Kənardan mədəni, kübar görüdüklərindən başqalarının yanında özlərini mehriban ər-arvad kimi aparırdılar. Onların davakar, dözülməz münasibətlərindən uşaq əziyyət çəkirdi, gecələr oyanıb yerinin içində ağlayırdı. Analia tam səssiz həyat təzi keçirirdi və yavaş-yavaş daxildən qurumağa başlayırdı. Luis isə daha ürəyiaçıq və sadələvh idi. Özünün bəzi vərdişlərini unudub içkiyə qurşandı. Gecələr evə gəlmirdi. Luis pis ər olduğunu dilinə gətirəndə Analia bunu əlində bayraq edərək ərindən tamamilə uzaqlaşmağa bəhanə tapdı. Luis tarla işlərinə olan marağını itirən kimi Analia onu ələ keçirdi. Bazar günləri əmisi Euxenio yeməxanada Analia ilə söhbətlər edir, verdikləri qərarları götür-qoy edirdilər. Bu zaman Luis yatır və oyananda ürəyi bulanırdı.

Axşamlar isə dostlarıyla əyyaşlığa gedirdi. Analia oğluna tərbiyə verir, kitab oxumaq vərdişi aşılayırdı. Yeddi yaşı tamam olanda Luis onu təhsil almaq üçün paytaxtdakı kollecə göndərmək istədi, ancaq Analia özünü qabağa verərək ərinə bu fikirdən daşındırmağa nail oldu. Oğlunu kənd məktəbinə apardı. Uşaq bazar ertəsindən cüməyə qədər orada qalırdı. Şənbə və bazar günləri arxasınca maşın göndərir, evə gətirirdilər, ta növbəti birinci günə qədər valideynlərilə olurdu. Təhsilin birinci həftəsi Analia oğlunda oxumağa o qədər maraq görmüşdü ki, hətta yanında saxlamaq fikrinə belə düşmüşdü. Oğlu məktəbdən çox razı idi. Öz müəllimindən, məktəb yoldaşlarından həvəslə danışırdı. Gecələr yatanda artıq yerini batırmırdı. Üç aydan sonra qiymət dəftəriylə birgə müəlliminin yazdığı kiçik məktubla anasını sevindirdi. Məktubda uşağın yaxşı davranışı barədə xoş sözlər yazılmışdı. Analia onu diqqətlə, əlləri əsə-əsə oxuyarkən güldü. Oğlunu qucaqlayıb hər bir şeyi öyrənmək üçün onu sorğu-suala çəkdi. Yataq otaqları necədir, uşaqlara yeməyə nə verirlər, gecələr soyuq olurmu, nə qədər dostu var, müəllimi necə insandı və bu kimi suallarla söhbətə tutdu. İndi qəlbi daha rahat oldu və artıq oğlunu məktəbdən çıxartmaq fikrindən daşındı. Sonrakı aylarda da uşaq yaxşı qiymətlərlə evə qayıdırdı. Analia bu qiymət kitabçasını bir xəzinə kimi qoruyub saxlayırdı. Bir dəfə oğluyla bütün sinfə marmelad göndərmişdi. Analia gec-tez oğlundan ayrılacağını düşünürdü. Fikirləşirdi ki, bir neçə ildən, uşağının ilkin təhsilindən sonra onu şəhərə oxumağa göndərməli olacaq. O zaman oğlunu ancaq yay tətillərində görə biləcək.

Bir axşam kənddə dava düşmüşdü. Həmin gün çox içmiş Luis Torres sərxoş halda atını minib özünü taberna yoldaşlarına göstərirdi. Bu zaman at onu yerə çırpıb iki ayağının arasına bir şillaq atdı. Doqquz gündən sonra Torres ağrıdan zarıya-zarıya şəhər xəstəxanasında canını tapşırırdı. Başının üstündə olan həyat yoldaşı ona heç vaxt məhəbbət göstərmədiyinin təəssüfünü çəkərək ağlayırdı. Amma digər tərəfdən onun ölməsi üçün dua etdiyindən ürəyi rahatlıq tapmışdı. Ərinə basdırmaq üçün öz qapısına qayıtmazdan öncə Analia özünə ağ paltar aldı və onu çamadanda gizlətdi. Kəndə matəm libasında qayıtdı. Üzünə tül çəkmişdi ki, heç kim onun gözlərini görə bilməsin. Tabutu

torpağa basdıranda oğlu da yanında idi. Yas mərasimi qurtaranda Analia ilə hələ də yaxşı münasibət saxlayan əmisi, altmış yaşlı Euxenio öz gəlininə təklif etdi ki, torpaqları ona bağışlayıb şəhərə oğlunun yanına getsin və bu yolla keçmişdə olan bütün qəmini, kədərini unutsun.

- Mənim yazıq Luisim və sən heç vaxt xoşbəxt olmadınız.

- Haqlısız, əmi. Luis ilk gündən məni aldadırdı.

- Qızım, o hər zaman sənə hörmət edirdi. Səninlə təmkinli davranırdı. Luis yaxşı ər idi. Bütün kişilərin kiçik macəraları olur, amma bu indi vacib deyil.

- Mən bunu demək istəmirdim. O, mənə bağışlanmaz bir yalan söylədi.

- Nədən danışdığını bilmirəm, heç bilmək də istəmirəm. Hər halda düşünürəm ki, oğlunun yanında olmaq hər ikiniz üçün yaxşı olar. Heç nəyə ehtiyacın olmayacaq. Mən mülkü idarə edəcəm. Qoca olsam da, hələ ki, canım suludu.

- Mən burda qalacam, oğlumla bir yerdə. O mənə torpaq işlərində kömək edəcək. Son illər evdən çox tarlada işləmişəm. Yeganə fərq odur ki, indi mən qərarlarımı təkbəşimə, heç kimlə məsləhətləşmədən verəcəm. Nəhayət, bu torpaqlar təkcə mənə məxsus oldu. Sağ olun, Euxenio əmi.

İlk bir neçə həftədə Analia özünün dul həyatında yerdəyişmələr etdi. Əri ilə yatdığı mələfləri yandırdı. Çarpayını böyük otağa sürütlədi. Bu arada mülkü idarə etmə qaydaları haqqındakı kitabları dərinlən öyrəndi. Ağına heç bir ideya gəlmirdi. Amma artıq suallar verməyən bir köməkçi axtarmağa başladı. Görəndə ki hər şey qaydasındadı, çamadanda gizlətdiyi ağ paltarını axtardı, ütüləyib əyninə geyindi və sombrero qutusunu əlinə alaraq maşına minib kənd məktəbinə getdi.

Analia saat beşdə vurulan son zəngi gözlədi. Dərs qurtaran kimi bütün şagird ordusu bayıra çıxdı. Onların arasında oğlu da vardı. Anasını görən kimi quruyub qaldı. Axı ilk dəfə idi ki, anası arxasınca məktəbə gəlirdi.

- Sınıf otağını mənə göstər, müəllimini görmək istəyirəm.

Analia qapının ağzında oğluna dedi ki, gedib bayırda gəzsin. O, şəxsi söhbəti ikilikdə aparmaq istəyirdi. İçəri daxil oldu. Bu, böyük, tavanı hündür olan bir sınıf otağı idi. Divarlardan xəritə və biolojiya dərslərinə aid şəkillər asılmışdı. Uşaqların

təri divarlara çökmüşdü. Bu, Analiya qızlar pansionatında olan iyi xatırladırdı. Uşaqlığı yadına düşdü. Ancaq nəfəs aldıqca sınıf otağında duyduğu iy daha çox xoşuna gəlirdi. Partaların üstündə uşaqların kitab-dəftərləri vardı. Yerə kağız-kuğuz tökülmüşdü. Müəllim otaqda idi. O, təəccüblə qadına baxdı, ancaq ayağa qalxmadı. Qoltuq ağacları bir qədər özündən aralı olduğundan yan-yörəsindəki oturacları onu götürməyə mane olurdu. Analia oturaclarının arasıyla özünə yol açaraq ona yaxınlaşdı.

- Mən Torresin anasıyam. - Tanışlıq üçün ağına bundan başqa bir şey gəlmədi.

- Axşamınız xeyir, xanım. Bizə şirniyyat və meyvə göndərdiyiniz üçün təşəkkür edirəm.

- Gəlin bu sözləri kənara qoyaq. Bunun üçün gəlməmişəm. Oğluma görə gəlməmişəm ki, mənə onun necə oxuduğundan, dərslərə hazırlığından danışsınız, -deyib əlindəki sombrero qutusunu masanın üstünə qoydu.

- Bu nədir?

O, qutunu açdı və içərisindən uzun illər qoruyub saxladığı sevgi məktublarını çıxartdı. Müəllim məktubları tanıdı.

- Siz mənə itirdiyim on bir ilimi borclusunuz...

- Necə bildiniz ki, onları mən yazmışdım? - Onun səsi tutqun, boğuc idi.

- Ailə həyatımı qurduğum gündən başa düşdüm ki, ərim bunları yazı bilməzdi. Oğlumun qiymət dəftərini gördüyüm andan xəttinizi tanıdım. İndi bu xəttə baxanda məndə heç bir şübhə qalmır. Mən sizi on altı yaşından yuxularımda görürdüm...

- Luis Torres mənim dostum idi. O məndən məktubları yazmağı xahiş edəndə düşündüm ki, bu heç də pis iş deyil. İlk üç məktubu yazdım. Sonradan siz cavab yazanda artıq mən dayana bilmədim... Bu iki il həyatımın ən gözəl anları idi. Hər dəfə cavab məktublarını səbirsizliklə gözləyirdim. Məni bağışlayın.

- Bu, sizdən asılıdır, -Analia belə deyərək qoltuq ağaclarını ona ötürdü.

Müəllim onları qadından alıb ayağa qalxdı. Hər ikisi səs-küylü həyəətə çıxdılar. Orada günəş hələ də üfəqdə qızarırdı.

İspancadan çevirdi:
Məmməd MƏMMƏDLİ

Bayram İSGƏNDƏRLİ

Dayanacaqdayam. Yan-yörəmdə adamlar dayanıb. Hamı marşrut avtobusunu gözləyir. Gözlədiyim avtobusun qrafiklə gəlməsindən on beş dəqiqədən çox keçib. Hövsələm daralır, tez-tez avtobus gələn tərəfə baxıram. Yox, gəlmir, heç gələnə də oxşamır. Var-gəl eləyirəm, ürəyimdə marşrutları bu vəziyyətə salanların yeddi arxadönənini lənətləyirəm. Bəzi sərnişinlər isə əsəblərini cilovlaya bilməyib ağızlarına gələn danışirlar...

Sıxılıb yönümü çevirirəm, gözlərindən təəccüb və sevinc yağan gənc bir qızla toqquşuram. Bu qeyri-adi hadisədən utanıram.

- Bağışlayın, - deyirəm, - bağışlayın. Fikrim başqa yerdəydi, görmədim. Dönmək istəyirəm. Qız bunu hiss edir, dərhal dillənir:

- Günah sizdə olmadı, məndə oldu. Mən sizi görüb gəldim... Üzünüzdəki nur, işıq məni çəkib gətirdi. O işarələr sanki mənə dedi ki, siz yaxşı adamsınız, mənə kömək eləyə bilərsiniz, bunu bacararsız, nə olar, kömək eləyin!

- "Nə olar, kömək eləyin!" Bu, heç də təzə sözlər deyildir: küçələrdəki, avtobuslardakı, metrodakı qoca və cavan dilənçilərdən, bir çox

hallarda səkkiz, doqquz, on-on iki yaşlı qaraçı uşaqlarından çox eşitmişdim. O qaraçı uşaqlarından paltarımın yapışmış sallananları da olmuşdu:

- Allah, imam yolunda nəzir ver...

Qəpik-quruş almayınca əl çəkməyiblər. İndisə cibimdə yol pulundan başqa əlli-altmış qəpiyim ola, ya olmaya. Bu o deməkdir ki, ona qəpik-quruşdan başqa bir köməyim dəyməyəcək.

Çox güman ki, qız ürəyimdən keçənləri üzümdəki ifadədən oxudu.

- Yox, yox, ağılınıza başqa şey gəlməsin...Yox, yox! Mənə inanın... Heç nə lazım deyil... Yox, yox... Sadəcə, mən işsizəm. Görürəm ki, siz işdən gəliirsiniz, hansısa idarədə işləyirsiniz... düz demirəm?

- Düz deyirsən.

- Mənə bir iş tapın.

- İş? Vallah, mən sırası bir işçiyəm. Elə bir səlahiyyətim-filanım da yoxdur... Yalandan sizə nə deyim...

- Sırası işçi olanda nə olar?! Tanışlarınız, dostlarınız ki var... Yox, ürəyimə damıb ki, mənə iş tapacaqsınız. Üzünüzdəki o nur, o işıq bunu deyir...

Qız danışıqına ara vermir. Ona həm inanır, həm də inanmıram. Amma çox istəyirəm inanım. Hiss edirəm ki, özümdən asılı olmadan, ürəyimdə ona kömək eləmək arzusu baş qaldırır. Onu sorğu-suala tuturam:

- Haranı qurtarmısınız? Harada işləmişiniz?

- Pedaqoji Universitetin məktəbəqədər fakültəsini... Oxuya-oxuya oranın kitabxanasında işləyirdim. Bir neçə qız da mənim kimi orada həm oxuyur, həm də işləyirdi. Ayrı fakültələrin tələbələri idilər. Gözlənilmədən, bu mənim üçün gözlənilməz idi, bəlkə də, bunu kimsə qurmuşdu. Yoxlama gəldi, ixtisasla bağlı idi. Səhərisi məni işdən çıxartdılar. Kitabxananın direktoru işdən çıxarılmamı barədəki əmri əmək kitabçama yazıb verdi mənə və dedi:

- Qızım, indiyə kimi səni yola vermişik, daha bundan belə mümkün deyil... İxtisasına uyğun bir iş tapsan, yaxşıdır...

- Burada öz ixtisasına uyğun işləməyənlər də var, bəs onlara niyə bir söz deyilmədi? Təkcə mən artıqlıq elədim?

Onun gözlərinin içinə baxdım.

- Bax, bu olmadı,- dedi. Bu sənə mənə "sağ ol" deməyindir? Neçə illər səni ötürmüşəm...

- Onun göyümtül gözlərində bir buz soyuqluğu vardı. Gördüm ki, qəlbimin çırpıntıları o buz "divar"ları yarıb keçə bilməyəcək... Ona görə də...

... Neçə-neçə idarəyə ayaq döydüm. Müdürlərin hərəsi bir bəhanə ilə məni başından elədi: biri dedi ki, iş yerimiz yoxdur, bir başqası dedi ki, əməkdaşımızın biri üç aydan sonra analıq məzuniyyətinə çıxır, onda gələrsən, səni onun yerinə götürərəm. Bizimlə əlaqə saxla... Üç aydan sonra isə mənə nə desə yaxşıdır?

- Bağışlayın, məndən asılı olmadı, o qadının yerinə adam götürdüm, yuxarıdan demişdilər...

Hə, çox qapılar döydüm...

- Nə vaxtdan işləmirsən?

- Üçüncü ildə...

- Neçə yaşın var? - deyə tamam dəxli olmayan bir sual verirəm.

- Qırx iki.

Birdən ağılsına-ağılsına dedi:

- Pis görünürəm? Qoca deyiləm ki? Deyin, siz Allah, deyin...

Qəribə bir oyuna düşmüşdüm. Məcbur olub onu başdan-ayağa süzdüm. Ayaqlarına, bədənə, saçlarına, gözlərinə baxdım. Bir eyib tapmadım. O, mənə gəncliyi ilə vidalaşmaqda olan zərif bir qadın təsiri bağışlayırdı...

- Deyin, deyin, necə görünürəm?

-Yaxşı, çox yaxşı!-Onun yenidən sual verməsini gözləmədim.

- Siz ailə qurmaq barədə düşünmüsünüz?

Hiss elədim ki, bu, çox yersiz oldu, lakin gec idi, artıq sualı vermişdim.

- Yox, yox. Heç ağıma da gəlməyib. Ancaq iş haqqında düşünmüşəm.

- Mütləq o barədə fikirləşin... Qadın üçün ailə qurmaq işləməkdən daha vacibdir.

- Doğrudan?

- Əlbəttə...

- Axı işsiz dolanmaq olmur... Ehtiyac adamın başının üstünü kəsdirir...

- Bax elə ona görə də ailə qurmalısın. Birlikdə ehtiyaqla mübarizə eləmək asan olur. Tək olanda adam bilmir neyləsin, yaşamaq çətinləşir...

... Gözlədiyim avtobus gəlir. Avtobusa tərəf getmək istəyirəm. Qız tez irəliyə keçib əlimdən yapışır:

- Siz mənə iş tapın, bilirəm, bunu bacararsınız, sizin tanışlarınız, dostlarınız var. Siz yaxşı adamsınız. Mən işləmək istəyirəm, işləmək istəyirəm..

Yaşıl işıq yanır. Avtobus yerindən tərpənir. Qızsa əlimi əlindən buraxmır.

- Yox, siz yaxşı adamsınız, mənə iş tapacaqsınız. Gözlərinizdən oxuyuram...Yaxşı olmadı, yolunuzdan saxladım sizi. Bağışlayın...

Aralığa sükut çökür. Bu sükutu qız pozur:

- Siz zərurətə inanırsınız, yoxsa təsadüfə?

- Təsadüfə.

- Elə mən də.

- Niyə ki?

Onun mənimlə həmfikir olmağının səbəbini bilmək istəyirəm. Bilmək istəyirəm görüm, yalan deyir, yoxsa mənə xoş gəlmək üçün deyir...

- Bax elə sizə rast gəlməyim təsadüf deyil? Məgər bunu planlaşdırmışdım? Yox! İş üçün neçə qapı döyməyim zərurətdən irəli gəldi. İş axtardım, işləmək istədim. Çünki bu zərurət idi, mən işləməliydim. Mənə iş verməliydlər, lakin görürsünüz ki, iş vermədilər... Zəruri olan bir şey baş tutmadı. Planlaşdırdığım bir şey-sizinlə rastlaşmağım baş tutdu...

- Həyatımda bir neçə şeyin baş tutmasını zərurət hesab edirəm. Universitetə girməyimi, evlənməyimi. Amma bir qədər dərinə düşünürəm ki, onlar da təsadüfi olub... Başqa şeyi demirəm, hər hansı "səbəbdən" mən doğulmaya bilərədim. Dünyaya gəlsəm də, hər hansı "səbəbdən" ölə bilərədim. Turalım ki, atanam dəniz səyahətinə çıxma bilərədilər: fırtınaya düşərdim, yeddi-səkkiz metr hündürlüyündə olan dalğalar mənə götürüb aparardı, hansısa acakulanın yemi olardım... Yaxud hansısa əclaf bir müəllim qəbul imtahanında mənə qeyri-kafi yaza bilərdi. Necə ki, bir dəfə yazmışdı və mən də o müəllimin qarşısında alovlu bir nitq söyləmişdim: "Sən mənə kəsdin. Bilirsən ki, nahaqdan kəsdin. Bununla mənə bir il geri saldın.

İnamımı qıra bilməyəcəksən. Bu fakültəyə girəcəyəm." - Bu, Hamletsayağı bir nitq idi: "Ya olum, ya ölüm!" Altdakı il elə həmin müəllimə imtahan verib "yaxşı" aldım və istədiyim fakültəyə girdim. O da var ki, az qalmışdı mənə tanıya... Yayındırdım. Tanıya da bilərdi, deməli, kəsə də bilərdi. Sonra nə olacaqdı, onu bir Allah bilir...

- Avtobusum gəldi. Getdim,-deyib qız avtobusa sarı qaçdı.

Avtobusun qapısından başını uzadıb bir daha xatırlatdı:

- Müəllim, müəllim, iş, iş yadınızdən çıxmasın...

... Avtobus uzaqlaşdı. Mən də o qızı "yola saldım". Və birdən özümə gəldim. Gərək deyəydim ki, iş tapa bilməyəcəyəm, mənə arxayın olma. Çünki mənim özüm də adi bir işçiyəm. Elə günü sabah mənim özümü də işdən çıxara bilərlər... Amma yox, dostlarıma, tanışlarıma zəng vuracağam, xahiş edəcəyəm, lap elə yalvaracağam, fəqət o qıza iş tapacağam. Özümə bunu eləməzdim, lakin onun üçün eləyəcəyəm. Ona görə yox ki, o mənə "yaxşı adam" deyib. Yox, yox... Yaxşı, ya pis adam olduğumu bilmirəm. Bir onu bilirəm ki, həmişə yaxşılıq eləməyə çalışmışam...

... Ona iş tapacağam ki, ümitsiz, inamsız yaşamasın. İnsanın ki, adamların hamısı pis deyil, onların arasında yaxşılar da var. Özü də bu yaxşılar az deyil...

... Hava toranlaşır. Gündüzün işığı azalır... Bir qədər keçəcək, bu işıq yox olacaq... Lakin kədərlənmirəm. Mənə elə gəlir ki, günəş batmayıb, buludların arxasındadır. İndicə oradan, o buludların arxasından yaz lələsək qırmızı bir günəş doğacaq...

Amma hələ ki, alatoranlıqdır...

Avtobus löhrəm at kimi yırğalana-yırğalana gəlir. Yanıma çatır: yubanmaq olmaz. Cəld qalxıb avtobusa minirəm...

P.S. Qızın adını, soyadını, telefonunu götürmək yadımdan çıxdı. Heç o da mənim adımı, soyadımı, telefonumu götürmədi. Bir də ki bunlar vacib deyil. Əsas məsələ odur ki, ona iş tapım. Sonra onu tapmaq o qədər də çətin deyil...

AVQUST KİMİ İSTİ...

“Yazılarını Rəşad Məcidin rəhbərlik etdiyi “525-ci qəzet”ə ver. Qoy imzan tanınsın”... Hələ illər öncə, tələbəlik dövründə “Bakı Universiteti” qəzetində dərc edilmiş bir yazım BDU-nun professoru **Cahangir Məmmədlinin** diqqətini cəlb etmişdi. Məni yanına çağıraraq üslubumu bəyəndiyini və Rəşad Məcidin qəzetinə müraciət etməyimi tövsiyə etdi. Elə o vaxtdan Rəşad Məcid imzası ilə ilk tanışlığım başladı. Və təbii ki, zaman-zaman yazılarım respublikamızın ən reytingli qəzeti olan “525-ci qəzet”in səhifələrində yer almağa başladı.

İllər keçdi, qardaşım, AMEA-nın doktorantı Famil Mədətin də Rəşad Məcid məktəbindən boy qaldırması, AYB-də məhz onun rəhbərlik etdiyi “Gənc ədiblər məktəbi”nin yetirməsi olması Rəşad müəllimi ailəmizə daha da doğmalaşdırdı.

Uzun müddətdir ki, Rəşad Məcidin yaradıcılığı, fəaliyyəti ilə bağlı axtarışlara başlamışam. Məqsədim haqqında bir yazı yazmaqdır. Amma necə? Hardan başlayım, necə başlayım ki, digərlərindən fərqli olsun? İnternet səhifələrində onun haqqında yazılan yazılara baxanda isə, açığını deyim, gözüm xeyli qorxdu və bir qədər fikrimdən vaz keçmək qərarına gəldim. Lakin iddiamda ısrarlı olduğumdan gözləmə, düşünmə mövqeyini seçdim. Xalq yazıçıları Anar və Elçin onun haqqında xoş sözlər söyləmişlərsə, AMEA-nın həqiqi üzvü İsa Həbibbəyli “Bütün yönləri ilə yaradıcı”sında Rəşad Məcid dünyasını incəliyinə qədər xırdalaya bilmişsə, elmi rəhbərim, AMEA-nın müxbir üzvü, professor Nizami Cəfərov “Rəşad Məcid, yaxud ürəyi dünya qədər genişliyin metafizikasını” adlı fundamental məqaləsində onun ən ali keyfiyyətlərini bir ictimai xadim rakursundan

açıqlayırsa, Əsəd Cahangir kimi söz xiridarını, “söz rəssamını” həmkarına, dostuna ad günü ərmağanı olaraq “Rəşad Məcid fenomeni” adlı sözlərdən naxış vurduğu “rəsm əsəri”ni hədiyyə etmişsə (Füzüzə Nadir və digərlərinin yazılarını demirəm), daha mənim söyləməyimə nə hacət?

Yenidən **“Əlvida və salam”, “Dəlincinə”, “10 sentyabr”, “Çiyələk qadın”** adlı kitabları ilə evimizin qiyabi qonağı olan Rəşad Məcidin söz-sənət dünyası vərəqlənir. Bu dəfə bir qədər fərqli, yeni dünyagörüşü, bir qədər də təhlilçi gözü ilə. Fikrimcə, “bütün yönləri ilə yaradıcı” olmasına baxmayaraq, Rəşad Məcidin bugünkü gəncliyə aşılacaq biləcəyi ən ali keyfiyyətlərindən biri də prinsipliliyi, təşkilatçılıq bacarığının kökündə dayanan özgüvən hissənin yüksək olmasıdır ki, məhz bu keyfiyyətlərindən Rəşad Məcid məktəbinin işığına toplaşan neçə-neçə gənc ədib, yazar da yetərinə bəhrələnib. Akademik İ. Həbibbəyli onu “müstəqillik dövrü Azərbaycan ziyalılığının fəal vətəndaşlıq mövqeyi, aydın milli düşüncəsi, açıq və yetkin təfəkkürü” olan bir şəxsiyyət kimi dəyərləndirməkdə tamamilə haqlı idi. RƏŞAD MƏCİD yaradıcılığını vərəqlədikcə onun başdan-başa milli-vətənpərvər notlar üzərində kökləndiyinin açıq-aşkar şahidi oluruq və əgər bu yaradıcılığın, bu fəaliyyətin bircə sözlə əvəzlənməsi lazım gələrsə, düşünmədən **AZƏRBAYCANÇILIQ** deyə cavab vermək olar. Rəşad Məcid özündən əvvəlki və sonrakı neçə-neçə çoxcildli əsərləri geridə qoymuş və bəlkə də, bir xeyli qabaqlamış oldu. Təkcə **“10 Sentyabr”** adlı əsəri ilə. Milliliyimizin, azərbaycançılığımızın bir növ məhək daşı, sütunu olan bu əsərlə müəllif ümumbəşəri mövzuya toxunaraq aktual bir

məsələ qaldırır. Xalqımızın qonaqpərvərliyi, “əmanətə xəyanət olmaz” kimi devizini qorumaqla müəllif bu əsərdə çoxəsrlik adət-ənənələrimizi kodlaşdırmışdır sanki. Əsərin görünməyən tərəfində isə sanki o, bütün dünyaya, o cümlədən türk dünyasının rəqibi olan ölkələrə üzünü tutub demək istəyir: - “Biz beləyik, bəs siz necə?” Düşünürəm ki, “10 sentyabr” azərbaycançılığımızın, xalqımızın gözəl adətlərinin çatdırılmasında “Eurovision”un, “Olimpiya oyunları”nın dünyada xalqımızla bağlı yaratdığı təəssürat qədər kəsərli oldu. Yetər ki, onu biz gənclər gərəyincə dəyərləndirə, təbliğ edə bilək.

Rəşad Məcidin poeziyası haqqında ədəbiyyatşünas-tənqidçi Yaşar Qasımbəylinin “**İlk lirikanın cazibəsi**” adlı maraqlı əsəri müəllifin 1993-cü ildə işıq üzü görən “**Hələ ki vaxt var**” adlı şeirlər kitabını əhatə edir. Kitabda Rəşad Məcid poeziyası bütün incəlikləri ilə tədqiq və təhlil edilir.

Budur, neçə illik fasilədən sonra onun “**Çiyələk qadın**” adlı növbəti şeirlər kitabı əlimizdədir. Kitabda toplanmış şeirlər çoxçalarlı, çoxçeşlidir, forma və üslubca zəngin və rəngarəngdir. Müəllif öz emosional duyğularını əsasən məhəbbət motivləri üzərində kökləsə də, bu duyğular bir qədər şaxələnir. İctimai motivli şeirlər, həyatı müşahidələrə fəlsəfi çalar, qadın dünyasının incəlikləri, uşaqlıq-gənclik xatirələri və daha nələr bu poeziyanın canını-qanını təşkil edir.

“Bir də gəlməyəcək” şeiri də forma və məzmun baxımından orijinaldır. Lirik qəhrəman öz sevgilisini orijinal bir bənzətmə yolu ilə oxucusuna təqdim edir.

Bilmədim iblissən, ya mələk, Qadın,
Ətri, gözəlliyi çiyələk Qadın.
Bir də gəlməyəcək sənintək Qadın
Nə mənim **dünyama**,
nə bu dünyaya.

Məlumdur ki, indiyədək ədəbiyyatımızda gözəllər əsasən təbiətin yaratdığı, insanlara estetik cəhətdən zövq verən müxtəlif paralellərə-ətirli gül-çiçəklə müqayisə edilib. Bənövşə çiçəyi həm də qadının daxili dünyasını, mənəviyyatının, nəcibliyinin ən bariz nümunəsidir. Maraqlıdır ki, müəllif bu şeirdə qadını çiyələyə bənzətməklə onun həm daxili, həm də xarici gözəlliyini vəhdətdə götürməyə çalışıb. Çiyələyin rəngi, ətri,

gözəlliyi də qadının üzərinə köçürülərək ona daha da dolğun, mükəmməl bir don geydirmiş olur.

Elə möcüzələr yaratmısan ki,
Elə dəqiqələr yaşatmısan ki,
Olmayıb heç onun yüzdə biri də
Nə mənim **dünyamda**,
nə bu dünyada.

Sən elə telləri qırıb getmisən,
Sən elə yaralar vurub getmisən,
Təpəri yoxdu ki, dözüb dayansın,
Nə mənim **dünyamın**,
nə bu dünyanın.

Ümumiyyətlə, Rəşad Məcid təxəyyülündə canlandığı qadınların daim şux, tərəvətli olması ilə yanaşı, digər ən mühüm ölçülərinə də həssaslıqla yanaşır. O, qadını həm də yüksək intellektli, bilikli və bacarıqlı, xeyirxahlıq mücəssəməsi kimi görmək istəyir. Və əlbəttə, zahiri görünüşlə daxili aləm bir-birini tamamlayarsa, intellekt zəka ilə birləşərsə, bu gözəlliyin qarşısında tab gətirmək bir qədər müşkülə çevrilir.

Qəfil gəlişinlə suç eləmisən,
Sənsiz keçən ömrü puç eləmisən
Vurmayıb heç zaman belə qar-yağış
Nə mənim **dünyamı**,
nə bu dünyanı.

Rəşad Məcidin ictimai motivli şeirləri də kifayət qədərdir: “Xilaskarım”, “İki il öncə”, “Yad-daşımı sil”, “Söz oyunu”, “Cavabını tapmadığım suallar” və s. nümunələr də bu qəbildəndir. “Xilaskarım” adlı şeir xüsusilə təqdirəlayiqdir. Şeir sərbəst vəznə yazılıb. Müəllif özü də etiraf edir ki, şeirdə lirik qəhrəmanın, doğrudan da, siqaret olması bir qədər şübhə doğurur. Ümumən insan təbiəti etibarilə rahatlığa, dincliyə meyilli olduğundandır ki, daim “xilaskar” axtarışındadır. Digər tərəfdən “xilaskar” başqa yerə yozulur. İnsanların bəzisi həm də təbiətən çörəyi dizinin üstə olan, edilən yaxşılıqlara göz yuman, nankorluğa daha çox meyilli olanlardandır. “Xilaskarım” şeirində hər bəndin özünəməxsus ideya tutumu var. Məsələn:

Sən-dərdin qənimini!
Sən - qüssənin cəlladı!
Sən - ağrıların keyidicisi!

Aylıq ədəbiyyat dərgisi

Valerianım!
Korvalolum!
Validolum!

Burada xilaskarına müəllifin minnətdarlıq duyğusu öz əksini tapmışdır. Lakin təəssüflər olsun ki, çörəyi dizinin üstə olan “dayazlar” “xilas-karı”nın qədrini bilməyən nankorlardır.

Kimdi səni anlayan -
Barmaqla sayılan azlar!
Çörəyi dizinin üstə olan
ətəyindən tutub qalxan
sonra səni söyən dayazlar,
anlamazlar!

“Yaddaşımı sil” adlı şeirdə də anoloji situasiyalara üsyankarlıq ruhu hiss olunur. Görünür, müəllif həyatda gördüyü haqsızlıqlardan, ədalətsizliklərdən, ona edilən nankorluqlardan usanaraq öz daxili düşüncələrinin reallaşdırılmasını arzulayır. Burada həm də insan zəkası ilə elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətləri maraqlı bir formada paralelləşdirilir.

İlahi, sən mənim yaddaşımı sil,
İlahi, sən mənə bir sovqat eylə:
Bilgisayar kimi, telefon kimi
Beynimi təzələ, ya format eylə.

İnsan bəzən yersiz dedi-qodulardan tənqə gəlir, heç şübhəsiz ki, hər bir insan bircə gün, ya bir neçə saatlıq robotlaşmasını, kompüterləşməsini arzulayır ki, heç olmasa bir az dinclik tapa bilsin. Təbii ki, məhsuldar ömür yolu olan müəllifin də bənzər situasiyalarla qarşılaşması vazkeçilməzdir. Qaçacaq, qovhaqov, gərgin iş rejimi, gah qəzetin çapında başlanan əngəllər və ya tələsmələr, gah gənclərlə işin ağırlığı, iclaslar, səfərlər, bütün bunlardan da əsası yersiz sözsöhbət və daha nələr, şübhəsiz ki, belə bir poetik nümunənin yaradılmasına gətirib çıxarmışdır.

Yerit yaddaşına antivirusu,
Qır bu od püskürən həşəratları.
Çıxar hamısını yaxşılı-pisli,
Lap başdan, sıfırdan başlayım barı.

Daha bir lakonik poetik nümunə “Sibir” adlı şeirdir. Burada müəllif dərin mətləbləri böyük məharətlə lakonikləşdirərək kiçik bir şeirdə ustalıqla ümumiləşdirir. “Səbirlə hər şeyə nail olmaq olar” devizi şeirdə prioritetlik təşkil edir. Səbirsiz insanın yerinin qəbir olması da danılmaz bir faktdır. Həmçinin Sibir, səbir, qəbir kimi həm-qafiyə sözlərdən istifadə maraqlıdır.

Düşmə təlaşa,
Ümidlə yaşa.
Verin baş-başa -
O səbir, o sən.

Yolu ki azdın,
Eh, bu da azdı.
Əlinlə qazdın-
O qəbir, o sən.

Şeirdə digər bir mühüm məqam da diqqətdən yayınmır. Məlumdur ki, Sibir çölləri, Sibir düzü əski türklərin ilk yaşayış məskənləri kimi tarixdə özünəməxsus yer tutmuşdur (Orxon-Yenisey abidələri dediklərimizə sübutdur). Müəllif üzünü türk dünyasına tutaraq əminliklə bildirmək istəyir ki, bir vaxtlar özümüzünkü olan bu əzəli türk torpaqları gec-tez yenə də özümüzə qayıdacaq və bizim olacaq. Buna heç kəsin şübhəsi ola bilməz. Şeirdə tarixiliklə müasirlik maraqlı bir formada sintezləşdirilərək vəhdətdə təqdim olunur:

Havasını ud,
Nəfəsini tut,
Sizindi bu yurd-
O Sibir, o sən.

Bu kimi nümunələr kifayət qədərdir. İnanırıq ki, yaradıcılığının və fəaliyyətinin bu yetkin dövründə Rəşad Məcid yeni-yeni maraqlı əsərləri ilə oxucularını sevindirəcək.

Leyla Fərhadqızı MƏMMƏDƏLİYEVƏ
AU-nun doktorantı, AJB-nin üzvü

Vasif QURBANZADƏ

* * *

Üzümə elə baxma,
Əli üşüyən cocuq.
Mənim bir otağım var,
Yarı qor, yarı uçuq.

Qar yağanda damından
Damlalar çəkər halay.
Divarı cadar-cadar,
Pəncərəsi taybatay.

Gücümün yetdiyi bu,
Haydı, verdim, sənindi...
Mənim bir otağım var,
O da ki ürəyimdi...

İsmayıl İMANZADƏ

MƏNİ QOYMADILAR SEVƏM O QIZI

Nazlana-nazlana qarşıma gəldi,
Yerişi-duruşu xoşuma gəldi.
Özgəyə gülmüşdüm başıma gəldi,-
Məni qoymadılar sevəm o qızı.

Kimisi dedi ki, ədası belə,
Kimisi söylədi sədası belə...
Nə bilim anası, atası belə,-
Məni qoymadılar sevəm o qızı.

Daldada min cürə söz danışdılar,
Bilmədim doğruydu, yoxsa çaşdılar...
Hərdən də qımışıb aralaşdılar,-
Məni qoymadılar sevəm o qızı.

Məni əldən salıb çıxıb getdilər,
Könül sarayımı yırıb getdilər.
Qəlbimi odlara yaxıb getdilər,-
Məni qoymadılar sevəm o qızı.

Bir elin ən şıltaq balasıydı o,
Qəlbimin yamyaşıl talasıydı o.
Anamın gəlini olasıydı o,-
Məni qoymadılar sevəm o qızı.

Əhd-peyman etdik, ötdü neçə yaz,
Nişan üzüyümü gəzdirdi bir az.
Qaldı gözlərimdə bir arzu-muraz,-
Məni qoymadılar sevəm o qızı.

İsməti-həyası yerində idi,
Kamalı incitək dərinə idi.
Elə sevgisi də sirrində idi,-
Məni qoymadılar sevəm o qızı.

Bu eşqi bənzətdim sönən şamlara,
Bir ağı söylədim uçuq damlara.
Allah qənim olsun pis adamlara,-
Məni qoymadılar sevəm o qızı.

O vaxtlar bəxtim də durdu qəsdimə,
Qarıxdım başımdan çıxan tüstümə.
Gizlicə qurd yağı sürtüb üstümə,-
Məni qoymadılar sevəm o qızı.

Ürkək maral idi, baş aldı getdi,
Kövrək bulud kimi boşaldı getdi.
Axırda birinə qoşuldu getdi,-
Məni qoymadılar sevəm o qızı...

BOZ SİFƏTLİ, KİRLİ ŞƏHƏR

Nəbzini tuta bilmədim,
Qaynamadı qanın mənə,
Boz sifətli, kirli şəhər.
İllər boyu sızlasam da,
Dönüb üzümə baxmadın,
Yalan yerə necə deyim,
Hərdən yandı canın mənə?
Səndən çörək istəmədim,
Çörək verən əlin varmı?
Bir kəlmə xoş söz istədim,
Xoş söz deyən dilin varmı?

Talesiz yurd zəliliydim,
Hey üzümə qabardın sən.
Qəlbimdən həyat eşqini
Oğurlayıb,
Görən, hara apardın sən?
Ovcumda köz gətirmişdim,
Tapdalayıb söndürdün sən.
Dilimdə söz gətirmişdim,
Şaxtaya, ayaza dönüb
Məni dağdan endirdin sən.
Əzizlədim torpağını,
Qoymadın gələm yaxına.
Yerini darmı elədim,
Harammı qatdım yuxuna?
Ta gedirəm, arxayın ol,
Əlvida, ey kirli şəhər.
Suları tərsinə axan,
Boz üzlü, məkrli şəhər.
Yol ver, qayıdım geriyə,
Nəyin var, qalsın özünə.
Yönüm dağlara sarıdır,
Düşmərim bir də izinə.
Boylanıb baxma dalımca,
Xışa həsrət xam xəyallar
Qoy dumanım, çənim olsun.
Məni yerimdən oynadan
Arzular yelkənim olsun.

***

Gözlərimiz dənizdir,
kirpiklərimiz
bir-birindən aralı
sahil.
Ömür boyu
ışığı soraqlaya-soraqlaya
zülmətlə savaşa çıxırıq
elə bil...

***

Ömür yelkənsiz
qayıqdır,
Həyat -
qabarıb-çəkilən
dəniz.

Hara getsək də,
əzəl-axır
ölümün
dayandığı sahilə
yan alırıq biz...

***

Dodaqlarım
çatlayan nar qabığı...
Arzular sonsuz,
xəyallar dərin.
Xəbərim yoxdur
özümdən,
bilmirəm acıyam,
yoxsa şirin?

***

Saçlarımda
illərin sazağı,
alnimdəki qırıqlar
şırım-şırım.
Heç bilmirəm
qarşıma çıxan
qara daşları
necə aşırım?

***

Gözlərimdə
illərin
qar soyuqluğu,
sinəmdə
bir udum
yaz havası.
Məni
yaşamağa
səsləyir
gözlərimdəki
ışığı zülmətin
cəngi, davası...

DƏRGİDƏ KİTAB

Elşad BARAT

7-yə QALMIŞ...

5 oktyabr 1988-ci ildə doğulub. 2006-2010-cu illərdə Bakı Dövlət Universitetində bakalavr, 2011-2013-cü illərdə Naxçıvan Dövlət Universitetində magistr təhsili alıb. 2014-2015-ci illərdə Bakı Slavyan Universitetinin yaradıcılıq fakültəsində oxuyub.

Naxçıvan Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinin Xəbərlər Proqramının və layihə rəhbəri olduğu "Məclisi-şüəra" verilişinin, habelə, "Visiontv.az" internet televiziyasında "Alimin günü" verilişinin aparıcısı olub.

Bir çox elmi konfrans, uluslararası seminarın nümayəndəsi olan Elşad Barat onlarla elmi, ədəbi yarışmada diplom və sertifikatlara layiq görülüb.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Geologiya və Geofizika İnstitutunun əməkdaşı, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin, Dünya Gənc Türk Yazarlar Birliyinin üzvü, "AXIN" İctimai Birliyinin sədridir.

UŞAQ ƏLLİ ŞAMO

Şamogilin iki otaqlı küməsi kəndin lap girəcəyində, dağın ətəyindəydi. Dağdan diyirləndikcə böyümüş, amma tam böyüyə bilməmiş qar topasına oxşayırdı. Bir az da təzə yığılmış alanəm vələnin qorunasını xatırladırdı. Formasına görə çox şeyə oxşayan kümə təkcə ev ola bilmirdi.

Müəllim atasının milli söyüşlərindən doymuş divarların arasında Şamonu xoşbəxt edən tək şey Günaylı xəyallar idi. Günay onun dəlicəsinə sevdiyi pomidor yanaqlı, çiyələk dodaqlı, üzüm saplaqlı əlli, qaralmış banan qaşlı, at quyruqlu saçlı nərmə-nazik sevgilidən başqa, həm də bibisi qızıydı.

Bəlkə də, Şamo universitetə girib şəhərli bibiqızıyla evlənməkdən başqa heç nə düşünmürdü. Sanki o boyda kümədə tək yaşayırdı. Atasının ana dilimizdə aşkar olunmamış söyüşlərlə onu təhqir etməsinə məhəl qoymur, bacı-qardaşlarının gündəlik savaşını “vız” sayırdı. Arabir anasının diğdiğina qulaq versə də, ümumilikdə, onu da eşitməzdi.

Şamonun atası dil-ədəbiyyat müəllimi olduğundan söyüşlərdə sayacı sözlərdən, hola-varlardan istifadə edir, şifahi xalq ədəbiyyatının müxtəlif janrlarına əl atırdı.

İllər keçdikcə Şamogilin qoyunları çoxalır, örüş növbələri tez-tez gəlirdi. Evdən uzaq olmaq üçün Şamoya elə bu lazım idi. Qoltuğunda iki-üç kitab, qatırdı qoyunları qabağına.

Həmişə dağın döşünə yayılmış qoyunların qabağında uca səslə kitab oxuyurdu. Elə bil qoyunlara dərs keçirdi.

Doqquzuncu sinifdə oxuyanda hərbi komissarlığın həkim müayinəsində eşitdikləri Şamoya başqa bir dərd oldu. Həkim demişdi ki, sənin əllərin inkişafdan qalıb, özün on altı yaşında olsan da, əllərinin hələ on iki yaşı var.

Bu dərd Şamonu nə kitabdan ayırdı, nə də Günaylı xəyallardan. Günaygil kəndə gələndə Şamonu tutmaq olmurdu. İlləki də, bibisi onu “yeynə-yeynə” deyib çağıranda yerə-göyə siğmirdi.

Şamonun əlləri elə bil böyüməkdən imtina etmişdi. Uşaq kimi şıltaqlıq edir, nədənsə böyümək istəmirdi.

Şamo öz əlləriylə mübarizə aparmırdı.

Bir də görürdün ki, kümənin qabağında Şamo əllərini döyür, irsi söyüşləri çəkinmədən dilinə gətirirdi. Əlləri cibinə çatmadığı üçün hirsindən ciblərinin ağzını da tikmişdi.

Uşaq əllərinə görə Şamo əsgərliyə yararsız sayıldı. Hamı ona xəstə kimi baxır, kənd uşaqları “uşaq əlli Şamo” deyərək onunla alay edirdi.

Öz uşaq barmaqlarıyla varaqladığı kitablardan çıxıb universitet tələbəsi olan Şamonun arzuları reallaşdıqca əlləri kiçilirdi.

Söyüşcül müəllim atası Şamodan xəbərsiz onu qiyabiyə çevirtirdi. Bu çevriliş Şamonun bütün ümidlərini kiçildib əlləri boyda etdi.

Arıqlayıb çöpə dönmüş uşaq əlli tələbə kitab oxumaqdan imtina etmiş, sanki ömürlük susmuşdu. Günəş çıxanda qoyunları qabağına qatıb həyətdən çıxır, bir də batanda qayıdırdı.

Heç kəslə kəlmə kəsməyən Şamonu qoyunlarla danışan görmüşdülər. Şişəklərdən birini tutub başını sıgallaya-sıgallaya Molla Pənahın hansısa şeirini deyirmiş.

İmtahanlara getmədiyinə görə universitetdən qovdular Şamonu.

Günay dazbaş bir oğlana nişanladılar.

Sevdiyi qızın toyuna getməyən Şamo kümədə tək qalmışdı. Nə qədər çalışdısa, ipi tavana bərkidə bilmədi.

ALABAXTI (alabaxta)

Səhər elə gözəl açılır ki, sanki bir daha açılmayacaq. İsti gərmic mehi adamın üzünə dəydikcə xumarlanırsan. O qədər sakitlikdi, az qala mikroskopik həşəratların səsini eşidəsən. Sırayla düzülmiş şam ağaclarındakı alabaxtıların səsi sükutunu pozur.

Dünyanın ən sürətli mücərrədi fikirdir. Bir alabaxtının səhər nəğməsi ikicə saniyəyə səni on beş il öncəyə apara bilər.

Rayonun palçıqlı yollarından canını qurtarıb şəhərə gəlmək üçün hamı özünə əl qatmışdı ki, universitetə girəcəm. Nadir müəllimə də elə bu lazım idi. Məktəbin iyirmi nəfərlik bir otağını məşğələ üçün özünə ayırtmışdı. Buna görə hər ay direktoru "görürdü".

Hər gün beş-altı dəfə dolub-boşalan məşğələ otağında nələr baş verirdi, bir Allah bilir, bir də mən. İki yüzə yaxın tələbənin çoxu qız qurbanıydı. Camaatı şübhələndirməmək üçün Nadir müəllim oğlanlara da "yox" demirdi. O qədər "qayğıkeş" müəllim idi ki, səhər 7-yə məşğələ salırdı. Deyirdi, insan beyni səhər çağı daha yaxşı işləyir.

Mən həftənin birinci günləri səhər məşğələsinə gedirdim. Məktəbdə bir Nadir müəllim olurdu, bir də mən. Fizikanın dərinliklərinə endikcə xadimələr gəlir, alabaxtıların səsini süpürgə səsləri əvəz edirdi.

Nadir müəllimin əliyə yaxın yaşsı olsa da, hələ evlənməmişdi. Deyəsən, xanımlara etibarını yoxuydu.

Bir dəfə həmişəki kimi saat 6-da evdən çıxdım ki, səhər məşğələsinə vaxtında çatım. Bir "məmməd"imə qayıb taksiyə oturmurdum. Həm də yol boyu düzülmiş şam ağaclarının yaz ətri xoşuma gəlirdi. Alabaxtıların səhər nəğməsindən ləzzət alırdım.

Yeddiyə qalmış məktəbdəydim. Bir az tez çatmışdım. Dəhliz boyunca yad səslər uzanırdı. Məşğələ otağına yaxınlaşdıqca miğir-miğir səslər

aydınlaşmağa başladı. Qapını döyüb bir neçə saniyədən sonra içəri girdim.

Nadir müəllimin qırmızı yanaqları qan kimi olmuşdu. Saçları pərişan,  z  h y canlıydı. Məni g r nd  Nail ni elə bil “tok vurdu”. Bilirdi ki, onu sevirəm. Dodaqlarının arasından “nevidimka”sını götürüb saçlarını arxada d y nl di. Partanın üstündəki unudulmuş alt geyiminə baxıb  z n  tamamən itirdi. Al yanaqlarında göz yaşları s r şd kc  tələsirdi. Hər şeyini çantasına top- layıb otaqdan çıxdı.

Nadir müəllim həmişəki rahatlığıyla dərs danıřırdı. Ona baxıb qulaq asırmıř kimi g r ns m də, fikrim Nailənin yanındaydı. Bir neçə ay öncə, on yeddi yaşı tamam olanda ona  i ek vermiř, sevdiyimi deyə bilm miřdim.

Nadir müəllimin unudulmaz m řg l ləri saat 6-da olurdu. Bu, artıq sübh yox, gecə m řg l siydi.

iyirmi tələbəlik otaqda hamı ř h r eřqiyl  bařını kitaba soxub  alıřırdı. Mənim bir gözüm kitabda, biri Nadir m  llimd ydi. H miř  eyni hərəkətlərini görürdüm. Öncə  lini qız t l b sinin çiyinə qoyur, məsələni izah etdikcə sinəsinə d ř r, tələbə tam bařa d ř nd n sonra əlini qasığından  ekirdi.

Hər dəfə Nadir müəllim Nail y  yaxınlařıb “yaza bilirsən?” sualını verəndə ürəyim  sirdi. Tez

 evrilib onu  ağırırdım ki, guya nəsə vacib bir testi bařa d řm miř m.

Nailə də qəribə qız idi, m řg l  boyunca gözləri məndə qalırdı, amma Nadir müəllimdən sarı  l rd . Elə qızların hamısı Nadir müəllimi çox istəyirdi. Müəllim onlara toxunduqca xumar- lanırdılar, oturduqları yerdə məst olub gedirdilər.

Nailənin bařqa qızlara baxanda Nadir müəllimi daha çox sevm si məni  s bil řdirirdi. H tt  Nadir müəllimə “kasturka-kasturka” ye- mək biřirib gətirirdi.

İmtahanlara az qalmıřdı. M řg l nin qızğın vaxtında qapı d y ld . Təxminən 40 yařında bir xanım içəri girdi. Nadir müəllim onu g r nd  meyt rəngi aldı, heç vaxt görmədiyim bir hala d řd . Sükut hər kəsi kitabdan ayırdı. Hamı g l n xanımın n  deyəcəyini gözləyirdi. Hər kəsdən çox Nailə  ařıb qalmıřdı. Dünyadan xəbərsiz kimi baxırdı.

Alabaxtıların səsi pəncərədən içəri dağıldıqca sükut pozulurdu.

G l n xanım Nadir müəllimin on səkkiz il öncəki m řuq si, Nailənin anasıydı. G lmiřdi ki, Nadir müəllim  z qızına xeyir-dua versin.

G L N BAHAR

Bizə baxanda kənd camaatının vəziyyəti elə də yaxşı deyildi. Bizim də  z m z  h y timizd ki balaca budka ağı el miřdi.  ay, qənd, d y , yağı, duz, konfet, sabun kimi gündəlik lazım olan şeylər satırdıq. Budkanın müdiri də, satıcısı da mamam idi.

H miř , mamamın əlində yüz v r qli dəftər olardı. D ft rin  st n  kirill  lifbasıyla “nisyə dəftəri” yazılmıřdı. Mamamın nisyə dəftərində kəndin bütün adamlarının adı var idi. Kimin ki adı

yoxuydu, demək mamamın zəhləsi gedən biri idi. O dəftərə düşmək üçün gərək yalan danışmayaydın, adının silinməməsi üçün borcunu dediyin vaxtda ödəyəydin.

Mamamın nisyə dəftəri kənd camaatının müqəddəs kitabına çevrilmişdi.

Həmin "müqəddəs kitab"da yazılan ilk ad Zemfira xalanın adıydı. Zemfira xala mamamın gənclik dostu, pambıq yoldaşı olmuşdu. Kəndin ayağında pitdən qayrılmış kümədə üç qızı ilə birlikdə yaşayırdı. On ilə yaxın idi ki, əri Moskva-daydı. Bu on ildə bir əlcə məktub yazmamışdı.

Zemfira xala bütün arzu və istəklərini dilə gətirəndə ya öncədən, ya da sonda bu sözləri deyərdi: - day nə qalib, uzağı gələn bahar Natiq gələcək.

Bütün baharlar kəndimizə Natiqsiz gəlirdi.

Budkamızın qapısı Zemfira xalanın üzünə həmişə açıq olardı. Papam kənd mollalarına qoşulandan daha da xeyirxah olmuş, tapşırırmışdı ki, o arvadı qapıdan boş qaytarmayın, ərsiz arvaddı, üç kəsiyi var.

Dağda vələ yığanda da, dərədən su gətirəndə də Zemfira xala kiminlə qarşılaşsaydı, yolüstü söhbətdə bu sözləri unutmazdı: - day nə qalib, uzağı gələn bahar Natiq gələcək.

Böyük qızının elçi söhbətində, kiçik qızı xəstələnəndə, ortancıl qızının ayaqqabısı yırtılanda Zemfira xalanın təsəllisi eyni sözlər olurdu. Uşaqdan-böyüyə kəndin bütün adamlarına, bəlkə də, min dəfə demişdi, day nə qalib, uzağı gələn bahar Natiq gələcək.

Kişi işlərini gördükcə Zemfira xala kişiləşirdi. Səsi kişi səsinə oxşayırdı. Ağlayanda da lap kişi kimi ağlayırdı. Daha çox budkamızın qabağında ağladığını görmüşəm. Gözlərini ovuşdura-ovuşdura, iç vura-vura deyərdi, day nə qalib, uzağı gələn bahar...

Yol gedəndə də kişi kimi yeri yirdi Zemfira xala. Əlləri də kişi əlinə oxşayırdı. Axır vaxtlar öz-özünə danışmağa başlamışdı. Bir də görürdün ki, əlini qaldırıb üzüyuxarı söyür. Sonra gülə-gülə özünə təsəlli verir: day nə qalib, uzağı gələn bahar Natiq gələcək.

...Və nəhayət, Natiq gəldi. Amma elə gəldi ki, Zemfira xalanın adını belə mamamın nisyə dəftərindən sildirə bilmədi.

HACISIZ QARA

Atın üstündə filtirsiz Astranı sümürdükcə yanaqları batır, gözləri bərəlirdi. Gün ərzində ancaq tualetə gedəndə atın belindən enirdi. Ayağını üzəngiyə dayayıb üsulluca düşür, yəhərə bərkidiyi su ilə dolu fanta qabını açır, ən yaxındakı bəxtsiz qanqalın arxasına keçirdi. Mal örüşündə elə bir qanqal qalmamışdı ki, Qara kişi onun dalına keçməsin. Dağın bütün kolları qocanı əzbərdən tanıyırdı.

Qara kişidə günün nizam qaydası beləydi: sübh namazından sonra atı yəhərləyir, lazım olan hər şeyini götürür, müqəddəs sandığı qoyunlarını dağa qaldırır, bir də şər qarışanda qayıdırdı. Onun günlük nizam qaydasını pozmaq üçün ya gərək kənddə kimsə öləydi, ya da məhərrəm ayı gələydi.

Qara qocanın külfətində beş qız, bir oğlan, bir də ömür-gün yoldaşydı. Belə baxanda o öz atını da külfətdən sayırdı. Qınamayan olsaydı, kəndin alkaş keçmişli mollasını görüb, atı evdə saxlayardı.

Ən çox sevdiyi qızı Quşu elə bil Qara kişinin burnundan fırt eləyib düşmüşdü. Atasından tək fərqi qoyunları atsız otarması, bir də qanqal dalına keçməməsiydi. Quşu qız bir cümləsiylə kənd camaatının ağzında çürümüş saqqız olmuşdu. Yaddaşlara həkk olan o cümləni qardaşı əsgərlikdən gələndə deyibmiş. Camaatın ortasında bir də baxıb ki, qardaşının gözündə qızartı var. Ona elə gəlib ki, hansısa mayor onun qardaşını döyüb. Dizinə-başına çırpa-çırpa bu cümləni təkrarlayırmış: beş bacının bir qardaşı, zavala gələsən, ay mayor.

Qara kişi öz qoyunlarına əməlli-başlı dil öyrətmişdi. O, "hay, kış, haryə" – deyəndə qoyunlar başa düşürdü ki, bu tərəfə getmək qadağandır. "İt cəhənnəmə, get o yanda otlada..." qoyunlar naz eləyirdi. Bilirdilər ki, bu qoruqda otlamaq Qara kişinin ürəyindəndi.

İl boyu Qara qocanın külfəti gözləyirdi ki, məhərrəm ayı gəlsin, Allahın könlü olunca ehsan

yesinlər. Yedikl rini yeyib, yeyə bilmədiklərini də evə aparırdılar.

Adi günlərdə Qara kişinin yediyi iki bař sođan, bir  lc   r y idi.  st nd n də bir ist kan “amon g rm ř çay”.

Əvvəllər kənd cavanları Qara kişiyə Hacı Qara deyirdilər. Telefon çıxandan sonra cavanların da v l di döndü, kişiyə hacısız Qara deməyə bařladılar. Bu ad Qara kişinin heç xořuna gəlmirdi. Fikri-zikri qoyunları  oxaldıb h cc  getmək olmuřdu. Ona çox demiřdil r, s n  h cc d řm r, inadından d nm rd . Deyirdi, mənim boynuma h cc gəlib, getməliyəm, vəssəlam!

Bir dəfə məsciddə  z d nm ř molla qayıtdı ki, ke miřd  atnan H cc  gedən adamların ziyarəti daha ř raf tliydi. Ondan sonra Qara kişini tutmaq olar, n ? Hər gün atına cımix verir,  st n  toz belə qondurmurdu. Deyirdi, at bir az əmələ gəlsin, h cc  ged c m. H miř  yol pulunu d rd eləyən qocanın day dərdi qalmamıřdı. Hətta qoyunları atsız otarır, qanqal dalına tez-tez keçib x yal n h cc  gedirdi.

Kəndin bam z  gəncləri bir gün məsciddə, elə Qara kişinin yanında mollaya sual etdilər: a molla, degin n, o atnan h cc  gedirlər haa, onda at da hacı olur? Molla yerini rahatlayıb nəsə demək istəyirdi ki, bařqa bir gənc əlavə sual verdi: molla əmi, onda belə  xır ki, atın pa asında gedən mil kl r də hacı olur, hı? Qara kişi udqunduqca molla  z n  tarazlayırdı. Elə bu vaxt məclisə bozbař gəldi, hamı ehsana giriřdi.

M scidd ki gənclərin cavabsız suallarından sonra Qara kişi hər gün atını qařolayır, pa asını  lif yađıyla yađlayırdı ki, mil k qonmasın. Ona elə gəlirdi ki, at da, mil kl r də onun ziyarət savabına ř rik ola bilər. Təkcə atına razı idi ki, savabı b l řs n. Arpadan, cımixdan yeyib harnımıř atın bařını tumarlayıb “mənim hacı atım” sözlərini mızıldananda  z nd  qəribə bir təbəssüm yaranırdı.

Namaz üstündə də, qanqal arxasında da h cc  getməyi xəyal edən Qara kişinin diřl ri görünərdi. D lic sin  istəyirdi ki, hamı ona Hacı Qara desin.  l rd  Hacı Qara olmaqdan sarı.

Bir gün hay d řd  ki, Qara kişinin harnımıř atı  z ipin  dolařıb axura d ř b, elə orda da canı  xırb. Bu hadisədən sarsılan Qara qoca elə həmin həftə qoyunlarını satıb bařqa bir at aldı. Qohum-qardařla halallařıb h cc  yola d řd .

   gün sonra kəndə xəbər gəldi ki, Qara kişi atdan yıxılıb sol ayađını qırıb, evə qayıdır.

